T.C

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

(DİN EĞİTİMİ)

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİNDE (5–6 YAŞ) HOŞGÖRÜ EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Asiye Fatma TATAR

ANKARA

2009

T.C

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

(DİN EĞİTİMİ)

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİNDE (5–6 YAŞ) HOŞGÖRÜ EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Asiye Fatma TATAR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cemal TOSUN

ANKARA

2009

T.C

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

(DİN EĞİTİMİ)

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİNDE (5–6 YAŞ) HOŞGÖRÜ EĞİTİMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı:Prof. Dr. Cemal TOSUN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER …..…….....I

ÖNSÖZ …...……....VI

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi……..…...1

2. Araştırmanın Amaç ve Önemi……...5

3. Kuramsal Tartışma…….6

A. İnsan Gelişimi ve 60-72 Aylık (5-6 Yaş) Çocukların Gelişim Özellikleri…....6

1.İnsan Gelişimi…….…..6

2. Gelişimin Temel İlkeleri……..7

3. 60-72 Aylık (5-6 Yaş) Çocukların Gelişim Özellikleri……...8

a. Psikomotor Gelişim……9

b. Sosyal- Duygusal Gelişim……10

c. Dil Gelişimi……..11

1. Davranışçı Yaklaşım……12

2. Sosyal Etkileşim Kuramı……...12

3. Ana Dili (Nativist) Yaklaşımı……....13

4. Dil Gelişimini Biyolojik Temellere Bağlayan Görüş……....13

d. Bilişsel Gelişim……13

A. Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı……....14

1. Duyu-Motor Dönem (0-2 Yaş)……...15

2. İşlem Öncesi Dönem (2-7 Yaş)……..15

3. Somut İşlemler Dönemi (7-11 Yaş)……....17

4. Soyut İşlemler Dönemi (11 Yaş ve +)……...18

B. Bilişsel Gelişim Üzerine Yapılan Yeni Araştırmalar……18

e. Özbakım Becerileri……20

B. Okul Öncesi Dönemde Ahlak Gelişimi ve Ahlâk Gelişimi İle İlgili Kuramlar..……...…….……..21

1. Okul Öncesi Dönemde Ahlak Gelişimi……...21

2. Ahlaki Gelişim Kuramları……..…….22

a. Piaget ve Ahlâk Gelişimi……...22

b. Kohlberg ve Ahlâk Gelişimi……..…….…….24

C. Okul Öncesi Dönemde Dini Gelişim ve Din Gelişimi İle İlgili Kuramlar……..……...…...28

1. Okul Öncesi Dönemde Dini Gelişim……...28

2. Dini Gelişim Kuramları ve Dinden Öğrenme Yaklaşımı……30

a. Fowler'ın İnanç(Din) Gelişim Kuramı……...30

b. Dinden Öğrenme Yaklaşımı/Modeli……..32

4. Hipotezler……36

5. Araştırmanın Sınırlılıkları ……...37

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1. Araştırmanın Deseni……38

2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi……...39

3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi……39

a. Okul Öncesi Eğitiminde Çocuğu Tanıma ve Değerlendirmede Kullanılan Araçlar……41

1. Gözlem Kayıtları…….....42

2 .Anekdot Kayıtlar…….....44

3. Standart Testler ve Gelişim Kontrol Listeleri……..45

4. Portfolyolar (Gelişim Dosyaları)…….46

5. Gelişim Raporları…….47

4. Verilerin Toplanması ……..49

5. Verilerin Değerlendirilmesi…….51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMINDA HOŞGÖRÜ VE EĞİTİMİ

A. TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİ VE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM…….52

1. Türk Millî Eğitim Sisteminin Yapısı…….52

a. Türk Millî Eğitimi'nin Amaçları……..52

2. Okul Öncesi Eğitimin Kapsam, Amaç ve İlkeleri…….53

a. Okul Öncesi Eğitimin Önemi……...55

B. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI…….56

1. Programla İlgili Genel Açıklama……...56

2. Programın Temel Özellikleri…….57

3. Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Eğitim Etkinlikleri İle İlgili Açıklamalar……63

a. Serbest Zaman Etkinlikleri……...63

b. Türkçe Etkinlikleri……...64

c. Oyun ve Hareket Etkinlikleri……...64

d. Müzik Etkinlikleri……65

e.Fen Etkinlikleri……..65

f.Matematik Etkinlikleri……...66

g. Okuma-Yazmaya Hazırlık Çalışmaları……67

h. Drama Etkinlikleri……...68

ı. Alan Gezileri…….69

i. Sanat Etkinlikleri……..69

C. HOŞGÖRÜ VE HOŞGÖRÜ EĞİTİMİ……..69

1. Hoşgörünün Tanımı ve Mahiyeti……...69

a. Hoşgörünün Unsurları…….……72

2. Hoşgörü Eğitimi…….....74

3. Okul Öncesi Dönemde Hoşgörü Eğitimi……...76

a. Okul Öncesi Dönemde Farklılıklara Saygı Eğitimi…….76

b. Okul Öncesi Dönemde Çevre Bilinci Eğitimi…….78

c. Okul Öncesi Dönemde Kültürel Değerler Eğitimi……...80

d. Okul Öncesi Dönemde Yardımlaşma ve Paylaşma Eğitimi……82

e. Okul Öncesi Dönemde Empati Becerileri Eğitimi……...84

f. Okul Öncesi Dönemde Nezaket Sözcüklerinin Kullanımı ve Eğitimi…….87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

1. Zenginleştirilmiş Programın Okul Öncesi Dönemde Hoşgörü Eğitimi Üzerine Etkisi İle İlgili Bulgular……...90

2. Okul Öncesi Dönemde Cinsiyet Faktörünün Hoşgörü Eğitimi Üzerine Etkisi İle İlgili Bulgular……...92

3. Okul Öncesi Dönemde Aile Biçim ve Yapı Faktörünün Hoşgörü Eğitimi Üzerine Etkisi İle İlgili Bulgular……...93

4. Okul Öncesi Dönemde Sosyo-Ekonomik Düzey Faktörünün Hoşgörü Eğitimi Üzerine Etkisi İle İlgili Bulgular…….…….....95

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

A. SONUÇLAR…….....97

B. ÖNERİLER…….....99

KAYNAKÇA……100

ÖZET…….110

SUMMARY……...112

EKLER

EK 1. Hoşgörü Alt Kazanımlarının Kontrol ve Deney Gurubunda Hangi Etkinliklerde Verildiğini Gösteren Tablo…….114

Ek 2. Programa Dayalı Hoşgörü Eğitim Alan Grup İçin Uygulanan Etkinler (Kontrol Grubu İçin)……116

Ek 3. Dini, Ahlaki, Kültürel Motifler İle Zenginleştirilmiş Programa Dayalı Hoşgörü Eğitimi Alan Grup İçin Uygulanan Etkinler (Deney Grubu İçin)…...151

Ek 4. Deney Grubundaki Öğrencilerin Resim Örnekleri……192

Ek 5. Hoşgörü Eğitimi Kazanım Değerlendirme Formu……....195

Ek 6. Uygulama İçin Valilik Oluru……..199

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Araştırmada Uygulanan Deneysel Desen……39

Tablo 2. Sistematik Gözlem Formu……...43

Tablo 3. Oyun Gözlem Formu……...44

Tablo 4. Kısa Not Örneği……...45

Tablo 5. Anekdot Kayıt Formu……..45

Tablo 6. Gelişim Kontrol Listesi İçin Okul Öncesi Öğrencilerinin Yaş Grupları ve Gelişim Özellikleri…….46

Tablo 7. Gelişim Raporu Formu……...48

Tablo 8. Kazanım ve Alt Kazanımların Gözlenmesinde Kullanılan Formlar……...50

Tablo 9. Kontrol Grubu ve Deney Grubu Hoşgörü Puanlarının Mann Whitney U-Testi Sonuçları……...90

Tablo 10. Öğrencilerin Toplam Hoşgörü Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları……92

Tablo 11.Öğrencilerin Toplam Hoşgörü Puanlarının Aile Biçim ve Yapılarına Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları…….93

Tablo 12. Öğrencilerin Toplam Hoşgörü Puanlarının Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları…….95

ÖNSÖZ

Hoşgörü, kişinin benimsemediği bir düşünce ve davranışı da anlayışla karşılayarak, ona hoş bakabilmesidir. Her insan, başkalarından hoşgörü ve saygı bekler. Hoşgörülü ve mutlu bir hayat sürebilmek için insanların birbirlerinin farklılıklarını, hata ve kusurlarını hoşgörüyle karşılayıp, anlayış göstermeleri gerekir. Özellikle gün geçtikçe daha da küçülen "büyük bir köy" olmaya doğru ilerleyen günümüz dünyasında farklı kitlelere, farklı dinlere, mezheplere, siyasi görüşlere ve ırklara mensup insanların iç içe yaşama zorunluluğu kaçınılmaz görünmektedir. Böyle bir dünyanın insanları olarak, hoşgörüye her zamankinden daha fazla ihtiyaç olacağı ortadadır. Çünkü hoşgörü, karşılıklı anlayış ve saygı ortamı oluşturmanın gereğidir.

Okul öncesi dönem, çocukların kişilik gelişimlerinin büyük ölçüde oluştuğu, eğitim adına kritik bir dönemdir. Böylesine önemli görülen bir dönemde hoşgörülü bireyler yetiştirilmesi, birbirlerinin hakkına saygı duyan, olumsuzlukları olumluya çeviren, huzurlu bir nesil yetişmesi adına önemli ve gereklidir. Bu nedenle okul öncesi dönemde yapılan hoşgörü eğitimi verimli ve kalıcı nitelikte olmalıdır.

İslam dini ve İslam dini ile yoğrulmuş Türk Kültürü, toplumsal huzura çok önem vermiştir. Nitekim, İslam dininin Peygamberi Hz. Muhammed: "Sizden biriniz kendi nefsi için istediğini kardeşi için de istemedikçe tam iman etmiş olmaz." buyurmuştur. Kur'an-ı Kerimde de hoşgörülü davranmanın gereğini bildiren pek çok ayet bulunmaktadır. Örneğin bir ayette; " …deyin ki, bize indirilene ve size indirilene de inandık. Bizim Tanrımız da sizin Tanrınız da birdir. Biz de O'na teslim olanlardanız." (Ankebut 29/46) ifadesi buyrularak; farklı dine mensup Hristiyan ve Yahudiler'e karşı Müslümanların hoşgörü göstermeleri gerektiği belirtilmektedir.

Bu çalışma okul öncesi dönemde, hoşgörü eğitiminde ahlaki, dini ve kültürel motiflerin kullanılmasının, hoşgörü eğitiminin verimini ve kalıcılığını artırabileceği düşüncesi ile yapılmıştır. .

Araştırmanın ilk bölümünde araştırmanın konusu ve problemi, amacı, hipotez ve sınırlılıkları ortaya konmuş; çalışmanın kuramsal temellerini oluşturan "dini" ve "ahlaki" gelişim kuramlarından ve "dinden öğrenme" yaklaşımından bahsedilmiştir. İkinci bölümünde araştırmanın yönteminden, üçüncü bölümünde "eğitim ve hoşgörü"

ilişkisinden bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde araştırmaya ilişkin bulgular ortaya konmuş, beşinci bölümde ise sonuç ve öneriler kısmına yer verilmiştir.

Çalışma sürecinde, araştırmanın her boyutunda teşvik edici ve ufuk açıcı yönlendirmelerinden dolayı, öncelikle danışman hocam sayın Prof. Dr. Cemal Tosun'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca araştırmanın yöntemi konusunda yol gösterici açıklamalarından ve araştırmama değerli katkılarından dolayı hocam sayın Doç. Dr. Nurullah Altaş'a çok teşekkür ederim. Son bir teşekkürü baştan sona tez çalışmama değerli katkılarda bulunan sayın Dr. Halise Kader Zengin'e ve Arş Gör. Tuğrul Yürük'e sunmak istiyorum.

Asiye Fatma TATAR

Ankara-2009

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Genel eğitimin içinde önemli bir yeri olan ve giderek önemi artan okul öncesi eğitimin insanın eğitim hayatında önemli bir rolü vardır. Çünkü erken çocukluk yılları bireyin tüm yaşam becerilerinin temellerinin atıldığı çok önemli bir dönemdir. Çocukların yaşamın ilk yıllarında kazandığı öğrenme alışkanlıkları, bilgi ve beceriler yaşamın ileriki yıllarına aktarılmaktadır.[1] Bu nedenle okul öncesi yıllarda çocukların bilinçli ve doğru bir şekilde desteklenmesi ve yönlendirilmesi gerekmektedir.

Okul öncesi eğitim, çocuğun bireysel özelliklerine uygun olarak; tüm gelişimlerini, toplumun kültürel değerleri doğrultusunda yönlendiren, duygularının gelişimini ve algılama gücünü artırarak akıl yürütme sürecinde ona yardımcı olan ve yaratıcılığını pekiştiren, onların; milli, manevi, ahlaki, kültürel ve insani değerlere bağlılığını geliştiren, kendini ifade etmesine, öz denetimlerini sağlayabilmesine ve bağımsızlığını kazanmasına olanak sağlayan sistemli bir eğitim sürecidir. Okul öncesi eğitim kurumları, çocuklara Türkçenin doğru ve güzel kullanımını öğretir, onları ilköğretime hazırlar ve toplum tabanlı aile ve çocuk eğitim faaliyetlerini yürütür.

Okul öncesi eğitim kurumları, çocuğun kültürel değerlerini özümsemesine yardımcı olmaktadır. Sıklıkla kullanılan "çocuklar bizim geleceğimizdir" söyleminde, sosyal ve ahlaki değerlerimizin nesilden nesile geçişinde çocuğun rolü vurgulanmaktadır. Bu değerler okul öncesi dönemde yerleşmeye başlamaktadır. Tüketim, rekabet, şiddet ve bencilliğin yoğunlaştığı günümüzde işbirliği, fedakârlık ve birlik gibi temel değerlerin erken çocukluk döneminde yerleşmesine dikkat edilmesi önemli görülmektedir. "Çocukluk, yaşamın sadece yetişkinliğe hazırlayan bir dönemi olarak değil, kendi başına önemli bir dönem olarak algılanmalıdır. Bu bakış açısı ile eğitim, sadece gelecek için bir hazırlık olmaktan öte şimdiki zaman içinde gerçekleştirilen bir süreçtir. Zira yaşamın her döneminde insanın o dönemde yerine getirmesi gereken görev ve sorumlulukları vardır. Her yaşta insanın kendi

[1] Bkz. Ayla Oktay, *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem*, Epsilon Yay., İstanbul, 2000, s. 132-133.

yanlış ve doğrularını bizzat yaşayarak öğrenmesi son derece önemlidir. Zamanında yaşanmayanların en az yaşanmışlar kadar sonraki dönemde problemler halinde ortaya çıkması çok büyük olasılıktır. Adalet, umut, nezaket, sevinç, barış gibi temel ruhsal özellikler çocukların da en az yetişkinler kadar sahip olması gereken özelliklerdir."[2] Çocuklar bizim geleceğimiz ise, değişiklikleri ve aynı zamanda devamlılığı sürdürecek olan da onlardır. Onlara erken yaşlardan itibaren gelişimlerini en verimli şekilde gerçekleştirebilecekleri ortamları sağlamak da yetişkinlerin görevidir. Bu nedenle, eğitim sistemimizin ilk basamağını oluşturan okul öncesi eğitim süreci içerisinde çocukların çok yönlü gelişimlerinin desteklenmesi, özellikle ahlaki bazı davranışların kazandırılması çok önemli bir yer tutmaktadır.

Eğitimle ilişkisi bakımından ele alındığında ahlâk, hayatla doğrudan ilgili olması ve insanın insanca yaşama çabasına yardımcı olması bakımından her çağda eğitimin hem amacı hem de konusu olmuştur. Eğitim, bireyi ister toplumun etkin bir üyesi yapma süreci, ister sorumlu bir yetişkin olarak hayata kazandırma ya da bir mesleğe hazırlama çabası olarak düşünülsün, ahlâkın bu süreç içinde herhangi bir şekilde yer aldığı ve alacağı bir gerçektir.[3]

Ahlak eğitimi içerisinde yer alan ve küçük yaşta kazandırılması gereken diğer birçok kavramın yanında hoşgörü, eğitim sürecinde öğretilmesi gereken önemli bir kavramdır. "Hoş" ve "görmek" sözcüklerinden oluşan hoşgörü kavramı[4], her şeyi anlayışla karşılayarak hoş görme, müsamaha, tolerans[5], insanlar arası ilişkilerde orta yolu takip etme, dengeli olma[6], farklı olan bir şeye sabır gösterip katlanma[7], benimsenmeyen bir davranış ve düşünceye bile tahammül edebilme anlamlarına gelmektedir.

Hoşgörü, bireylerin hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı ve özgürlüklere önem verildiği günümüz modern, demokratik ve çoğulcu toplumlarında merkezi öneme sahip kavramlardan biridir. Ayrıca küreselleşen dünyamızda kitle-haberleşme araçlarının ve teknoloji imkânlarının artması, göç hareketleri vb.

---

[2] Derek Thackray, John Downing; *Reading Readness,* University of London Press, London 1972.
[3] Turgay Gündüz, *İslâm, Gençlik ve Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, Bursa 2002, s.195.
[4] İsmet Zeki Eyüboğlu, *Türk Dilinin Etimolojisi*, Sosyal Yay., İstanbul 1995, s. 327.
[5] Bkz: Şemseddin Sami, *Kâmûs-u Türkî*, İstanbul 1317, II, s.1333; Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yay.,İstanbul 1996, I, s.385; Talat Sakallı, *Hadislerle İslâm'da Hoşgörü ve Kolaylık*, İzmir 1996, s. 78-79; Yusuf Ziya Keskin, *Nebevî Hoşgörü,* Timaş Yay. İstanbul 1997, s. 13.
[6] Ömer Aslan, *Kur'an ve Hoşgörü*, İlahiyat yay., Ankara 2005, s. 21.
[7] Brigitte Beil, *İyi Çocuk, Zor Çocuk*, Çev: Cuma Yorulmaz, Arkadaş Yay., Ankara 2003, s. 199.

nedenlerle farklı din ve kültüre sahip kişilerle geçmişe göre daha fazla karşılaşma ve birlikte yaşama deneyimi hoşgörüye olan gereksimi arttırmıştır.[8]

Çağımızın önemli değerlerinden biri olan hoşgörünün gerekliliği ailede, okulda, sokakta, iş yerinde, kısacası sosyal hayatın her kesitinde hissedilmektedir. Bir arada yaşadığımız kişilerle uyumlu ve sağlıklı iletişim kurabilmenin zeminini oluşturan hoşgörü, güven ve saygının egemen olduğu bir hayat sürdürebilmenin en temel unsurudur. Birlikte yaşamanın getirdiği sorunların üstesinden gelebilmek için hoşgörüye ihtiyaç vardır. Toplumda bir hoşgörü kültürü oluşturmak, öncelikle hoşgörünün eğitimde bir ilke olarak benimsenmesine ve yeni yetişen bireylerin bu ilke doğrultusunda eğitilmelerine bağlıdır. Uzmanlara göre özellikle çocukluğun ilk dönemleri, hoşgörü eğitimi için çok önemlidir.[9]

Ülkemizde ve yabancı ülkelerde, okul öncesi dönemde yapılan eğitimin dini içerikli olup olamayacağı üzerine pek çok çalışma yapılmıştır. İnsanda inanma duygusu doğuştandır. İmana dayalı değerler, ibadet şekilleri ve ahlakî kurallar dini oluşturmaktadır. Bu sebeple din, insan hayatının ayrılmaz bir parçasıdır. Dinî inanç ve anlayışların, insanların yaşantılarının, tavır, düşünce ve davranışlarının oluşmasında etkin olduğu bir gerçektir. Pek çok duyguya sahip olan birey, din alanında da gördükleriyle, duyduklarıyla bilinçsiz olarak da olsa ilgilenmektedir. Okul öncesi dönem çocuklarında dini uyanmanın ve din duygusunun hareketlenmesi, yaşadıkları aile ortamına da bağlı olarak, kendini gösterebilmektedir.

Din duygusunun çocuklarda ne zaman oluşmaya başladığı, nasıl bir süreç izlediği konusu bilimin ve bilim adamlarının uğraş alanına girmiştir. Din duygusunun çocuklarda erken dönemlerde başladığını ileri süren bilim çevreleri olduğu gibi, bu duygunun geç yaşlarda (12-15) başladığını öne sürenler de olmuştur. Batı eğitim dünyasında W.James, Erasmus,, Spencer, Scheler, Herbart, Fröbel; İslam dünyasında İbn Sahnun, Farabi, İbn Sina, İmam Şafii, Gazali ve Mevlana gibi bilim adamları din duygusunun çocuklarda erken dönemlerde başladığını ileri sürerken, H.Lisager ve J.J.Rousseau gibi düşünürler de dini duygunun geç başladığını öne sürmüşlerdir.[10]

---

[8] Recep Kaymakcan, "Bir Değer Olarak Hoşgörü ve Eğitimi", *Değerler ve Eğitimi*, Dem Yay.; İst. 2007, s.515.

[9] Mehmet Zeki Aydın, "Ailede Ahlâk Eğitimi", *C.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C. VII, S. 2, Sivas 2003, s.158.

[10] Mustafa Tavukcuoğlu **, "**Okulöncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu Ve Din Eğitimi"**,** *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi***,** S.14, 2002, s.52; Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve*

Tavukçuoğlu'na göre, din eğitimi genel eğitimden ayrı düşünülmemelidir. Çocuğun genel eğitimi çerçevesinde, günlük hayatın akışı içinde din eğitimi de yerini mutlaka almalıdır. Bu konuda sözlü eğitimden ziyade, güzel örneklerin sergilenmesi, iyinin, güzelin, doğrunun bir yaşantı biçimi olarak gösterilmesi önemlidir. Okul öncesi dönemde doğrudan doğruya bir din eğitiminden çok, dolaylı bir din eğitimi söz konusudur. Bu dönemde çocuğun psikolojik yapısı ve bireysel farklılıkları dikkate alınarak ona verilecek din eğitiminde daha ziyade, onun duygularına ve gönlüne hitap edilmeli, el becerilerine ve oyun faaliyetlerine dini unsurlar katılabilmelidir.[11]

Avrupa ülkelerinde okul öncesi dönemde din eğitimine önem verilmekte ve küçük yaşta dini öğretim yapan okullar bulunmaktadır. Örneğin; Almanya'da çocuk yuvalarının % 70'i kiliseler ve bu kiliselere bağlı cemaatler tarafından idare edilmektedir. Kalan %30'luk bölümün, bir kısmı devlete bir kısmı da belediyelere aittir. Kiliselere ait çocuk yuvaları, kilisenin hemen yanında bulunmaktadır. Yuvalarda, mensubu bulunulan kilisenin inanç esasları doğrultusunda bir eğitim yapılır. İster Katolik ister Ortodoks olsun her iki mezhebe bağlı yuvalardaki çocuklar, kiliselerdeki her türlü dinî gün, âyin ve kutlamalara katılırlar. İncil'den âyet ve kıssalar okumak, yemeklere dua ile başlamak, yemekten sonra Allah'a hamdetmek, yeryüzünün yaratılışını çeşitli uygulamalarla göstermek gibi bir çok uygulama, kanunen mecburi olmasa da geleneksel olarak tatbik edilmektedir. Bu tür uygulamalar, kanunlara göre yasak da değildir.[12] İngiltere'de de haftalık ders programının en az %5'lik bölümünün din eğitimine ayrılması istenmekte, bu süre okul öncesi döneme denk gelen 5-7 yaş arasında "akademik yılda 36 saat" olarak açıklanmaktadır.[13]

Ülkemizde ise okul öncesi eğitimde din öğretimi yapılmamakta ya da dinden öğrenme yaklaşımı kullanılmamaktadır. Ancak; okul öncesi dönem öğrencilerinin gelişimsel olarak dini kavramlara karşı ilgisi ve yaşadığı çevre ile de alakalı olarak dini konu ve kavramlar hakkında temel bilgisi bulunabilmektedir. Ülkemizde okul öncesi eğitimde dini kaynakların kullanılıp kullanılamayacağı araştırma konusu olmalıdır.

Düşüncenin Gelişmesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1987; Yurdagül Mehmetoğlu, *Erken Çocuklukta Din ve Ahlak Gelişimi*, Diyanet Vakfı Yay. Ankara 1994.

[11] Tavukcuoğlu **, "**Okulöncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu Ve Din Eğitimi", s.56-59.

[12] İrfan Başkurt, *Federal Almanya'da Din Eğitimi,* M.Ü.İ.F.Vakfı Yay.İstanbul 1995, s.116-117.

[13] DFE, *Religious Education and Collective Worship*, HMSO, London 1994.; Recep Kaymakcan, *Günümüz İngiltere'sinde Din Eğitimi*, Dem Yay., İstanbul 2004, s. 40'daki alıntı.

MEB Okul Öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün, 36-72 aylık çocuklar için 2006 yılında yayımladığı okul öncesi eğitim programında, "hoşgörü" kavramına yönelik kazanımlar bulunmakta ve bu kazanımların edindirilmesinde çok yönlü yaklaşımlardan ve bu yaklaşımlara bağlı yöntem-teknik ve muhtevadan yararlanılabilmektedir.[14] Bu çalışmada, okul öncesi dönem çocuklarının hoşgörü kavramına yönelik kazanımları edinmelerinde, öğrencilerin bilişsel, ahlaki ve dini gelişim seviyelerine göre düzenlenmiş, kültürel ve dini motifler ile zenginleştirilmiş bir muhteva kullanımının etkisi araştırılacaktır.

Problem Cümlesi

"Okul öncesi eğitim programında yer alan hoşgörü ile ilgili kazanımların gerçekleşmesinde öğretimde kullanılan muhtevaların, okul öncesi dönem öğrencilerinin gelişim seviyelerine göre planlanmış ve dini, ahlaki, kültürel motifler ile zenginleştirilmiş bir muhteva ile desteklenmesinin etkisi var mıdır?

2. Araştırmanın Amaç ve Önemi

Çocuklar için zihin yeteneğinin hızla geliştiği 4-6 yaş dönemi, eğitim bakımından elverişli bir çağdır.[15] İlk çocukluk dönemindeki eğitim sonucu edinilen yargılar, daha sonraki dönemler ile kıyas edilemeyecek kadar baskındır. Ancak bu durum, okul öncesi eğitimin okulun geriye doğru bir uzantısı olması gerektiği anlamına gelmez; sadece ilköğretimdeki amaca ve metoda yönelik bir erken yardımdan söz edilebilir.

Dünyada hızla gelişen ve yaygınlaşan okul öncesi eğitimin Türkiye'deki kalitesini arttırmak ve dünya standartlarına getirmek için yeni program geliştirme arayışları olmuştur. Uygulanmakta olan "36–72 Aylık Çocuklar için Okul Öncesi Eğitim Programı" 2002–2003 eğitim-öğretim yılında denenip geliştirilmek üzere uygulamaya konulmuştur. Yapılan araştırmalar ve uygulamalardan alınan geri bildirimler, 2005–2006 eğitim-öğretim yılında ilköğretim programında yapılan yenilikler, okul öncesi eğitim alanında yapılan araştırmalar ve uygulamalardan alınan geri bildirimler, AB ve uluslararası normlara uyum sağlama amacıyla çeşitli Avrupa

[14] *MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin).*
[15] Selçuk Kantarcıoğlu, *Anaokulunda Eğitim,* MEB yay. İstanbul 1998, s.15.

Birliği Ülkelerindeki okul öncesi eğitimde yapılan uygulamalar analiz edilmiştir ve 2006 yılında yeni bir program oluşturulmuştur. Bu yeni programda çocukların insan haklarına, demokrasiye, hoşgörüye ve farklı kültürlere duyarlık kazanmaları da amaç olarak benimsenmiştir.[16]

Bu çalışmanın temel amacı, okul öncesi eğitim programlarında yer alan hoşgörü kazanımlarının gerçekleşmesinde kullanılan muhtevaların, okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özelliklerine uygun ve dini, ahlaki, kültürel motifler ile zenginleştirilmiş bir muhteva ile desteklenmesinin etkisini ve okul öncesi eğitim programının bu yönde geliştirilip geliştirilemeyeceğini araştırmaktır. Bu yönüyle araştırma Türkiye'de bu güne kadar konu ile ilgili yapılan ilk araştırma olması bakımından önemlidir. Çalışma, gelecekte ahlak ve hoşgörü eğitimi ve öğretimi alanında okulöncesi dönem ile ilgili araştırma yapmayı düşünenler için ayrıca önem arz etmektedir. Araştırmanın, dini, ahlaki, kültürel motifler ile zenginleştirilmiş bir okul öncesi eğitim programının öğrenci, öğretmen ve aileler için katkılarının araştırılması gibi konulara da ışık tutması temenni edilmektedir.

3.Kuramsal Tartışma

Okul öncesi dönemde hoşgörü eğitimi konusunda yaptığımız bu araştırma, 0-72 aylık çocukların psikomotor gelişim, sosyal-duygusal gelişim, dil gelişimi, bilişsel gelişim, özbakım becerileri gelişimi, dini gelişim ve ahlaki gelişim düzeylerinin araştırma içeriğine uygun olduğu düşüncesine dayandırılmıştır. Bu bölümde 60-72 ayda (5-6 yaş) görülen gelişim özelliklerinden bahsedilecektir.

A. İNSAN GELİŞİMİ VE 60-72 AYLIK (5-6 YAŞ) ÇOCUKLARIN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

1. İnsan Gelişimi

İnsan gelişimi denildiği zaman döllenmeden başlayarak yaşamın sonuna kadar yer alan süreç anlaşılmaktadır. Organizmanın özelliklerinin tümünün ortaya çıkmasında çevre ve kalıtımın ortaklaşa etkisinin rol aldığı kabul edilmektedir.

[16] Ayrıntılı bilgi için bkz. *Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar için),* MEB Yay, Ankara 2006.

Organizmanın gelişiminde önemli olan başka bir etken de kritik zaman dilimleridir. Bu zaman dilimleri içinde, organizma gerekli kalıtsal potansiyele sahipse, yeterli uyarıcı ile karşılaştığında, bazı davranışlar ya da bazı organlar ve bunların işlevleri açısından en üst düzeyde gelişimin ortaya çıkması mümkün olmaktadır.

Gelişimi sağlayan çevresel ve kalıtsal etmenler, döllenme anından başlayarak yaşamın sonuna kadar etkilerini göstermeye devam ederler. Doğacak bebeğin biyolojik özelliklerini döllenme ile oluşan ilk hücrede yer alan 46 kromozomun içerdiği genler belirlemektedir. Ancak genetik özelliklerin organizma üzerinde tam potansiyellerini açığa çıkarabilmeleri, organizmanın geçirdiği yaşantılarla, yani çevresel koşullar ile büyük ölçüde ilişkilidir. [17]

2. Gelişimin Temel İlkeleri

Her bireyde gelişim ortak bazı ilkelere göre oluşur. Bu ilkeler aşağıdaki gibi sıralanabilir.

a. Gelişim, kalıtım ve çevrenin etkileşimi sonucunda oluşur. Kalıtımla anne ve babadan çocuğa bazı yetenek ve özellikler geçer. Bu yetenek ve özellikler çevre etkileri ile yeterliliklere dönüşür. [18]

b. Büyüme ve gelişme, baştan ayağa, ve içten dışa doğru gerçekleşir. Baş gelişimi döllenmeden itibaren bedenin diğer kesimlerine göre daha hızlıdır. Bu ilkenin sonucu olarak bebekler önce başlarını dik tutmayı, sonra yatar durumdayken başıyla birlikte göğsünü de yukarı kaldırmayı, daha sonra emeklemeyi, en sonunda da yürümeyi başarabilirler. Bunun yanında önce iç organlar ve beden, daha sonra kollar ve eller gelişir. [19]

c. Gelişim yaşam boyu sürer. Gelişim belli aşamalara bölünmüş ve her biri, önceki aşamaların birikimlerine dayalı olarak oluşan bir süreç içinde gerçekleşir. Başka bir anlatımla gelişim, organizmanın doğum öncesi evreden başlayarak ölümüne dek geçen zaman dilimi içinde helezonik halkalar şeklinde oluşan ve birbirini izleyen süreçlerin toplamadır.

---

[17] Münire Erden, Yasemin Akman; *Eğitim Psikolojisi*. S.34.
[18] Ayten Ulusoy (Ed.), *Gelişim ve Öğrenme*, Anı yay., Ankara 2003, s.4.
[19] Ulusoy, *Gelişim ve Öğrenme* , s. 4.

d. Gelişim genelden özele, bütünden parçaya, doğrudur. Döllenmeden sonra insanın genel görünümü ortaya çıkar; sonra alt sistemler, daha sonra da alt sistemin ayrıntıları gelişir.[20] Gelişim süresince de önce bedenin ana bölümleri olan baş, gövde, kol ve bacaklar oluşmakta, daha sonra bu organları belli bir etkinlikte kullanmayı sağlayan ince kasların gelişimi başlamaktadır. Önce çocuklar belli bir gelişim aşamasında, sadece ellerini bir bütün olarak kullanırken, ince kasların gelişimi ile parmaklarını kullanmaya başlamaktadır.

e. Gelişim özellikleri ayrılmaz bir bütünlük oluşturur. Gelişim alanları karşılıklı olarak birbirlerini etkilemektedir. Örneğin çocuğun zihinsel gelişimi, dil gelişimi hem etkilemekte hem de ondan etkilenmektedir. Aynı şekilde çocuğun sosyal gelişimi, zihinsel ve ahlaki gelişimin hem nedeni, hem de sonucu olmaktadır. Şu halde tüm gelişim alanları, iç içe geçmiş bir etkileşim örüntüsüdür.

f. Gelişimin kritik dönemleri vardır. Organizma, belli bir zaman diliminde bazı gelişim alanlarında, nispeten parametrik bir evrimleşme içinde bulunur. Bu dönemlerde birey, belli öğrenme yaşantılarına ve çevresel etkilere daha bir duyarlı hale gelir. Örneğin 0 – 3 yaş grubu içinde, çocuğun temel güven, sevgi ve kabul görme güdülerinin doyurulması, ileri yaşlarda özerk ve bağımsız bir bireyselleşme yetkinliğine ulaşmasına neden olur. Dolayısıyla bu dönemde özerkleşme ve bireyselleşme çabalarının yetişkinlerce engellenmesi, bireyin sosyal gelişimini olumsuz yönde etkiler.

g. Gelişim, bireysel farklılıklar gösterir. Her bireyin genotipi (bir organizmanın gen bileşimi) ve fenotipi (kişinin kalıtsal yapısının dışa akseden görünümü) farklı olduğu için, gelişim süreci de farklıdır. Bu nedenle çocukların gelişimi süresince bazı benzer özelliklerin yanı sıra, kalıtsal mirasların ve etkileşimin örüntülerinin farklılığı nedeniyle bazı ayrılıklar göstermeleri de doğaldır.

3. 60-72 Aylık (5-6 Yaş) Çocukların Gelişim Özellikleri

Gelişim çok boyutlu bir alandır. İnsan gelişimi fiziksel (psikomotor) gelişim, bilişsel gelişim, sosyal- duygusal gelişim ve dil gelişimi olmak üzere dört temel boyuttan oluşan karmaşık bir süreçtir. Her bir boyut gelişimin belirli bir yönünü vurgulasa da söz konusu boyutlar arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Örneğin bilişsel

[20] İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi*, Kadıoğlu Matbaa, Ankara 2000, s.26.

gelişim; fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimden etkilenirken sosyal gelişim de biyolojik olgunlaşma, zihinsel gelişim, duygusal gelişim gibi farklı gelişim süreçlerinden etkilenir. Şimdi gelişim alanlarını ve 60-72 aylık çocuklarda kazanılan gelişim özelliklerini görelim:

a. Psikomotor Gelişim

Motor kelimesi tek başına "hareket" anlamına gelir. Yetişkinler gibi çocuğun da hareket etmeye ihtiyacı vardır. Çocuk doğduğu günden itibaren bu ihtiyacını gidermek için, yattığı yerden başını kaldırma, göğsünü kaldırma, ellerini, kollarını, bacaklarını hareket ettirme, dönme, emekleme gibi davranışları kazanır. Düşünülmeden, bağımsız olarak yapılan bu ilk hareketler daha sonra vücut hareketlerine, zamanla dış uyarıcıların kontrolü ile çeşitli motor etkinliklere dönüşür. Bireyin eklem, kas ve ses tellerini amaçlı olarak kullanmasına motor hareketler denir. Çocukların motor davranışlarının gelişimi refleksler, duruşa ait hareketler, yürüme, koşma, atlama gibi beceriler şeklinde olmaktadır.

Psikomotor gelişim, fiziksel büyüme ve gelişme ile birlikte beyin - omurilik gelişimi sonucu organizmanın isteme bağlı olarak hareketlilik kazanmasıdır. Kilo artışı, boy uzaması ve kas gelişimine, diğer bir deyişle fiziksel gelişime paralel olarak hareket ve becerilerin kazanılmasında sinir sistemi ve kasların gelişimi önemli bir yer tutar. Bu becerilerin kazanılması doğum öncesi dönemde başlar ve ömür boyu devam eder.

Psikomotor gelişim kişinin küçük ve büyük kas gelişimini içeren gelişim özelliklerini ifade eder. Küçük kas hareketleri (nesne kullanma), manipülatif beceri olarak tanımlanan, eli ve ayağı kullanma becerilerini ve nesne kontrol becerilerini kapsar.

Büyük kas hareketleri (bedeni kullanma),

- Lokomotor hareketler; yürüme, koşma gibi yer değiştirmeyi gerektiren hareketler.

- Lokomotor olmayan hareketler; yer değiştirmeden yapılan dönme, eğilme, salınım gibi hareketler.

- Denge; bir yerde belirli bir pozisyonu sürdürme hareketleri[21] olarak açıklanabilir.

5-6 yaş çocuklarında psikomotor gelişim özellikleri şu şekilde sıralanabilir:[22]

- Denge tahtasında ileri – geri ve yan yan yürür.
- Başlama ve durma komutlarına uyarak tempolu yürür.
- Yardımla sekerek yürür.
- Parmak ucunda koşar.
- Ritmik olarak seker.
- Düşmeden 10 kez öne doğru çift ayak sıçrar.
- Kendi başına ip atlar.
- Kendi bedeni etrafında döner.
- Ritmik hareketleri yapar.
- Orta büyüklükteki topu yerde birden fazla sıçratır.
- Topu 3 m uzaklıktaki hedefe doğru atar.
- Atma ve tutma davranışlarını gerektiren etkinliklere katılır.
- Baskı ve yapıştırma işlerini yapar.
- Model gösterildiğinde kağıdı çapraz şekilde katlar.
- Yatay, dikey, eğri ve eğik çizgiler çizer ve bunların kombinasyonlarını oluşturur.
- İsmini kopya eder.
- Eksik insan resmini tamamlar.

b. Sosyal- Duygusal Gelişim

[21] Saime Çağlak, "Okul Öncesi Dönemde Hareket Gelişimi ve Eğimi", *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar,* s.240.
[22] *Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s.23.

Sosyal-duygusal gelişim, kişinin kendini ifade edebilmesi, duygularını kontrol edebilmesi, kendisiyle ve çevresiyle barışık ve uyum içinde olabilmesidir. Biliş ve beceriler duygunun yorumlanmasında kaçınılmazdır. Sosyal ve duygusal yeterlilik yaşam boyu gelişmektedir.[23] Duygusal gelişim sosyal gelişimin temelini oluşturmaktadır. Duygusal gelişim biyolojik temelli olmakla birlikte, olgunlaşma ve öğrenme sonucu oluşmaktadır. Öğrenme için ise sosyal etkileşim şarttır. Bu bağlamda duygusal gelişim, sosyal gelişimin temelini oluşturmakla birlikte, duygusal ve sosyal gelişim birbiriyle etkileşim içinde olan iki gelişim alanıdır. Bedensel ve bilişsel gelişime paralel olarak biçimlenen duygusal yapı, zaman içinde duygusal dengeyi oluşturacak şekilde olgunlaşır. Çocuğun duygusal dengesinin gelişmesi, benlik kavramını da önemli ölçüde etkiler. [24]

5-6 yaş çocuklarında sosyal- duygusal gelişim özellikleri şu şekilde sıralanabilir:[25]

- Başkalarının duygularını anlar.
- Kurallı oyunların kuralına uyar.
- Aldığı sorumluluğu yerine getirir.
- Yeni ve alışılmamış durumlara uyum sağlar.
- Arkadaş seçiminde kararlılık gösterir.
- Kendini ifade etmede özgün yollar kullanır.
- Haklarını korur.

c. Dil Gelişimi

En basit şekliyle iletişim aracı olarak tanımlanan dilin, birçok bilim adamı tarafından yapılmış farklı betimlemelerine rastlanmaktadır. Vardar, Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde dili, "Belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli

[23] Carolyn Saarnı, "Cognition, Context and Goals: Significant Components in Socialemotional Efffectiveness", *Social Development,* 2001, No.10, p.125-127.
[24] Neriman Aral ve diğerleri, *Çocuk Gelişimi.* YAPA Yay., İstanbul 1981.
[25] *Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s.23,24.

göstergeler dizgesi."[26] olarak tanımlamaktadır. Dilbilimci Ferdinand de Saussure ise dili, işaretler ve göstergelerden oluşmuş bir sistem olarak tanımlamaktadır. [27]

Dil, insanların birbirlerine bilgi, düşünce ve eğilimlerini aktarabilmelerinin yanında, fikirlerini düzenleyebilme ve düşüncelerini ifade edebilme olanağı verir. Çocuk kendi yaşantısı yoluyla öğrendiklerinin çok daha fazlasını sözcükler yoluyla öğrenir. Dil aynı zamanda bellek, muhakeme, problem çözme ve planlama gibi bilişsel süreçleri de içermektedir.

Dil gelişimi, bilişsel ve bedensel gelişime paralel olarak yürür. Dil, belli evreler veya zamanla kazanılan kurallar bütünüdür. Çocuk, çevreyle iletişim sonucu ister bilişsel süreçler, ister taklit, isterse model alma gibi yollarla dil kazanımını elde eder. Dil gelişiminin nasıl ortaya çıktığına ilişkin farklı yaklaşımlar bulunmaktadır.[28]

1. Davranışçı Yaklaşım

Bu görüşe göre, çocuklar konuşulan dili, herhangi bir şeyi öğrendikleri gibi öğrenirler. Çevreden gelen birçok ses uyaranının zamanla sınıflandırılması, şekillendirilmesi ve benzer durumlarda aynı ses ve tepkilerin verilmesi gerçekleşmektedir. Anne veya önemli diğer kişilerin çocukla ilişkilerinde vermiş oldukları tepkiler çocuk tarafından zamanla dile dönüştürülür. Ödül ve ceza gibi pekiştirenler yoluyla bu gelişim sürdürülür. Sonuçta konuşma şekillenir. Pekiştirilmenin yanı sıra, bebeklerin sıklıkla duydukları sesleri taklit etmeleri de dilin kazanılmasında önemli yer tutmaktadır.

2. Sosyal Etkileşim Kuramı

Davranışçı yaklaşımın bir ileri boyutu olan sosyal etkileşim kuramı da dil kazanımını doğrudan taklit ve model alma ile ilişkilendirmektedir. Bu kuramda, dil öğreniminde sosyal ve kültürel ortamdan etkilenildiği vurgulanır.

---

[26] Berke Vardar, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul 1998, s.75.
[27] Ferdinand de Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, Çev: Berke Vardar, Birey ve Toplum Yayınları, 1985 Mayıs, s.18.
[28] Fatma Öztürk Dağabakan, Davut Dağabakan; "Dil ve Çocukta Dil Gelişim Kuramları", s.2-5. (ooegm.meb.gov.tr/yukle.asp?id=19, Erişim Tarihi: 20. 01. 2009)

3. Ana Dili (Nativist) Yaklaşımı

Ana dili yaklaşımı, dil kazanımı ile ilgili başka bir görüştür. Bu yaklaşım, dilin genetik olarak aktarıldığını ve tüm insanların dil kazanım araçlarına önceden sahip olduklarını savunmaktadır.

4. Dil Gelişimini Biyolojik Temellere Bağlayan Görüş

Noam Chomsky ve Lenneberg gibi dilbilimciler, dil gelişimini biyolojik temellere dayandırmaktadırlar ve çevresel koşulların da dil gelişimi üzerindeki etkilerini göz ardı etmemektedirler. Dil gelişimini biyolojik ve psikolojik temellerden yola çıkarak açıklayan kuramcılara psikolinguistik kuramcılar denmektedir. Bunların içinde en önemlisi Noam Chomsky'nin kuramıdır. Bu kurama göre insanlar doğuştan, dil öğrenebilmek için özel bir mekanizmaya sahiptir. Bu mekanizma, çocuğun yakınında konuşulan dili içselleştirmesini, kurallarını anlayıp öğrenmesini, sonra da uygun kurallar ile konuşmasını sağlar. Bu mekanizma sayesinde tüm çocuklar aynı aşamalardan geçerek, biyolojik olarak belli bir olgunluk düzeyine geldiklerinde, tıpkı yürümeyi öğrenir gibi konuşmayı öğrenmektedirler.

5-6 yaş çocuklarında dil gelişimi özellikleri şu şekilde sıralanabilir:[29]

- Birbirini izleyen üç emir tümcesinde, istenileni sırası ile yerine getirir.
- Cümlelerinde özneye uygun fiil kullanır.
- Bazı sözcüklerin eş ve karşıt anlamlarını bilir.
- "Bana tersini söyle" yönergesine doğru yanıt verir.
- Cümlelerinde "çünkü, daha sonra" gibi bağlaçlar kullanır.
- Basit şakalar yapar.
- Evinin ve / veya anne – babasının telefon numarasını söyler.

d. Bilişsel Gelişim

Bireyin, çevresindeki dünyayı anlamasını ve öğrenmesini sağlayan aktif zihinsel faaliyetlerdeki gelişime "bilişsel gelişim" adı verilmektedir. Bilişsel gelişim;

[29] *Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s.24.

bebeklikten yetişkinliğe kadar bireyin çevreyi, dünyayı anlama, düşünme yollarının daha kompleks ve etkili hale gelme sürecidir. Piaget, Bruner ve Vygotsky çocuğun çevresindeki dünyayı değişik yaşlarda nasıl ve niçin böyle gördüğünü ve algıladığını belirlemeye çalışmışlardır.[30]

A. Piaget'in Bilişsel Gelişim Kuramı

Jean Piaget çalışmalarının özgünlüğü nedeni ile 20. yüzyılın en dikkate değer bilim adamlarından birisi olmuştur. Piaget çocukların düşünce süreçlerini incelemiştir. Piaget bilişsel gelişimi açıklamada bazı kavramlar kullanmıştır.

Bunlardan ilki "şema" kavramıdır. Şema, örgütlenmiş davranış ya da düşünce örüntüsü olarak ifade edilmektedir. Çocukların çevreleriyle etkileşimleri sonucunda geliştirdikleri davranış ve düşünce kalıplarıdır.[31]

Kavramlardan ikincisi "örgütleme (organization)" kavramıdır. Organizasyon, bireyin bir olay veya durum devam ederken bu devam anındaki süreçleri sistemli ve tutarlı hale getirmesidir.

Piaget, insanların doğuştan getirdikleri temel eğilimlerden birisinin örgütleme olduğunu söylemektedir. Örgütleme, süreçleri sistematik ve tutarlı hale getirme, bu amaçla birleştirme, koordinasyon sağlama, düşünce ve eylemleri birleştirme eğilimindedir. Birey karşı karşıya olduğu kavram ve olayları birbirleriyle tutarlı bütünler haline getirmeye çalışır. Örgütleme düzenin sistemini koruyucu ve geliştiricidir.[32]

Kavramlardan üçüncüsü "uyma"dır (accomodation). Uyma, çevrenin değişen verilerine göre yeni bir davranış yapısına uyacak biçimde eski davranış biçimlerini değiştirmedir. [33]

Kavramlardan dördüncüsü "özümseme"dir. Özümseme bireyin yeni karşılaştığı durumları önceden var olan şemaların içerisine yerleştirmesidir.

---

[30] Nuray Senemoğlu, *Gelişim Öğrenme Ve Öğretim (Kuramdan Uygulamaya),* Gazi Kitabevi, Ankara 2001, s.39.
[31] Hasan Bacanlı, *Gelişim ve Öğrenme,* Nobel yay.; Ankara 2001.
[32] SENEMOĞLU, Nuray; Gelişim Öğrenme Ve Öğretim (Kuramdan Uygulamaya), Gazi Kitabevi, Ankara 2001.
[33] Ziya Selçuk, *Eğitim Psikolojisi*, Atlas yay.; Ankara 1994, s.75.

Kavramlardan beşincisi "uyumsama"dır. Uyumsama yeni şemalar yaratarak ya da önceden var olan şemaların kapsam ve niteliklerini değiştirerek, yeni edinilen deneyimlerin gerektirdiklerine uygun davranmak olarak tanımlanabilir. Başka bir anlatımla, yapılan bir özümleme sonucu, o zamana kadar alışılagelmiş davranış örneğine uymayan yeni ve farklı bir davranış ortaya koymaktır. [34]

Kavramlardan altıncısı "dengelenme"dir. Dengelenme, özümleme ile uyum sağlamanın zihin iç dengesini bozmayacak biçimde bütünleşmesini sağlayan süreçtir.[35]

Piaget, bilişsel gelişim kuramını oluşturmuş ve kuramını dört evrede incelemiştir. Piaget'e göre bütün insanlara aynı dönemlerden, aynı sıra ile geçerler. Bu dönemler belirli yaşlarla ilişkilidir. Ancak tüm çocuklar için kesin bir yaştan bahsetmek mümkün değildir. Kuramın evreleri şu şekildedir:

1. Duyu-Motor Dönem (0-2 Yaş)

Bütün bebekler doğuştan reflektif davranışlara sahiptir. Bebek iki aydan sonra bilinçli bazı davranışlar göstermeye başlar. Başlangıçta kendini diğer nesnelerden ayıramayan bebek, zamanla kendini dış dünyadan ayırır. Bu dönemdeki çocuklarda 'nesne devamlılığı' ilkesi gelişir. Yani nesne göz önünden kaldırıldığında onun kaybolduğunu sanan bebek artık nesnenin yok olmadığını bilir. Ayrıca bebekte deneme yanılma öğrenmesi gelişmeye başlar.

2. İşlem Öncesi Dönem (2-7 Yaş)

Bu dönemin karakteristik özellikleri, benmerkezci düşünce, oyuna düşkünlük ve şematik algı olarak özetlenebilir. Bu evrenin başında çocuklar bir ölçüde sınırlı sözcük dağarcıkları ile simgesel düşünebilmekte ve kelimeleri kullanmaya başlamaktadırlar, ilkel düzeyde nesne ve semboller arasındaki ilişkiyi anlarlar. Fakat bu evredeki çocuklar henüz konular arasında mantıksal ilişkiler kuramazlar çünkü henüz olayları oluşturan neden-sonuç ilişkilerini anlayacak bilişsel yeterlilikten

[34] Münire Erden, Yasemin Akman; *Eğitim Psikolojisi,* s. 53.
[35] Selçuk, *Eğitim Psikolojisi,* s. 75.

yoksundurlar. Ayrıca korunum ve tersine dönebilirlik kavramlarından yoksunluk da dönemin karakteristik özelliklerindedir.

Korunum, herhangi bir nesnenin biçimi ya da mekândaki konumu değiştiğinde miktar, ağırlık ve hacminde değişiklik olmayacağı ilkesidir.[36] Örneğin; aynı miktardaki bir sıvı, büyük bir bardaktan küçük bir bardağa döküldüğünde sıvı miktarı değişmediği halde çocuğa göre su çoğalmıştır. Aynı şekilde küçük bardaktaki su daha büyük bir bardağa dökülürse, çocuk suyun azaldığını düşünür. Korunum kavramı ile ilgili çok bilinen bir başka örnek ise bir kilo pamuğun mu, yoksa bir kilo demirin mi daha ağır olduğu şeklindedir. İşlem öncesi evredeki çocuklara göre, bir kilo demir daha ağırdır.

Tersine dönebilirlik, bir işlemin sonuçlarından hareketle başlangıç durumuna ulaşmayı tanımlar. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse:

Dört yaşındaki Can'a öğretmeni sorar:

-Erkek kardeşin var mı Can?

-Evet.

-Adı nedir?

-Taylan.

-Peki Taylan'ın erkek kardeşi var mı?

-Yok.

Burada Can Taylan'ın erkek kardeşinin kendisi olduğunu bilememiştir.

Bu yaşta görülen diğer bir özellik, benmerkezci düşüncedir. Benmerkezci düşünce; çocuğun görüşlerinin tek görüş olduğunu düşünmesi, kendisini dünyanın merkezinde olarak görmesi şeklinde açıklanabilir.[37] Bu dönemde çocuklar başkalarının duygu ve düşüncelerini fark etmezler, başka çocuklarla alay edip hayvanları incitebilirler, karşısındakinin duyduğu acıyı anlayamazlar.

Bu yaş çocuklarında görülen diğer özellikler şunlardır:[38]

[36] Erden, Akman; *Eğitim Psikolojisi*, s.56.
[37] Ulusoy, *Gelişim ve Öğrenme*, s.54.
[38] M. J. Gander, H. W. Gardiner; *Çocuk ve Ergen Gelişimi,* Çev: Bekir Onur, İmge Kit.; Ankara 1995, s.34.

Birlikte oynuyormuş gibi görünseler de herkes kendi oyununu oynar, kendi düşünceleriyle ilgili konuşur. Buna "toplu monolog" denir.

Koşullara göre değil sonuca göre karar verirler. Örneğin, vitrinde gördüğü elbiseyi almak ister, paranın olup olmadığını düşünmez.

Hayal ile gerçeği ayırt edemezler. Örneğin, rüyasında annesinin kendisine kızdığını görür ve onu gerçek zannederek anneye tavır alır.

Bu dönem çocuklarında devresel tepkiler görülür. Çocuk aynı şeyi tekrar tekrar yapmaktan zevk alır. Bu o davranışı özümlemeye çalıştığını gösterir.

Sürekliliği bu dönemde kazanır. Örneğin, çocuk elbisesini giydiği kişi olacağını düşünür.

Özelden özele akıl yürütme vardır. İşlem öncesi çocuk tümdengelim ve tümevarımı kullanamaz. Örneğin; haşlanmış yumurtasını o gün yemezse kahvaltı yapmadığını söyleyebilir.

Kategorilere ayırabilmeyi öğrenme görülür. Renk ve biçim olarak kategorilere ayırmayı öğrenir.

Yapaycılık (artifikalizm) ve canlandırmacılık (animizm) görülür. Yapaycılık, doğal olgulara birinin neden olduğunu düşünmektir. Canlandırmacılık ise cansız nesneye canlılık özelliği yüklenmesidir (araba hareket eder, canlıdır gibi).[39]

Kavramsal düşünce bütünleşmemiştir: Örneğin çocuk bir kadını öğretmen ya da anne olarak sınıflandırabilir ancak aynı kadının hem anne hem de öğretmen olabileceğini anlamayabilir.

3. Somut İşlemler Dönemi (7-11 Yaş)

İlköğretim dönemindeki bu çocuklar, bilişsel yeterlilik bakımından çok hızlı gelişme gösterirler. Bu dönemde çocuklar artık tersine çevirebilirlik ve nesnenin korunumu ilkesini kazanmıştır. Bazı işlemleri zihinsel olarak yapabilirler ve üst düzeyde gruplama yapabilirler. Nesneleri sıralama becerileri de gelişmiştir. Ayrıca benmerkezcilikten uzaklaşmışlardır. Soyut problemleri çözemez, soyut kavramları açıklayamazlar.

[39] Gander ve Gardiner; *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, s.34.

2.Soyut İşlemler Dönemi (11 Yaş ve +)

Çocuklarda yaklaşık olarak ergenlik döneminin başlangıcı ile başlayan bu dönemde çocuklar artık yetişkinler gibi soyut düşünmeye başlarlar. Problemlerin çözümünde tümevarım-tümdengelim yolu ile akıl yürütme yapabilir, soyut kavramları anlayarak etkili bir biçimde kullanabilirler. Dil gelişimi önceki dönemlere göre ileri düzeyde olduğu için mecazları anlayabilir, kullanabilirler. Çeşitli inanç ve değerler üretebilirler. Ergen benmerkezciliği görülür.

B. Bilişsel Gelişim Üzerine Yapılan Yeni Araştırmalar

Piaget'in bilişsel gelişim ile ilgili açıklamalarından buyana ortalama 40 yıl geçmiş, anılan bilgiler alanda denenmiş ve bazılarında önemli değişmeler olmuştur. Yeni Piaget'ciler olarak bilinen Oliver Houde, Robbie Case, Kurt Fisher ve Robert Siegler'in bilişsel gelişimle ilgili araştırmalarında yeni bilgilere ulaşılmış ve Piaget'in bazı görüşlerinin değiştiği, değişmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bu bilim adamları, çocukların erken yaşlarda bazı üst düzey zihinsel becerileri yapabildiklerini göstermektedir. Bu araştırmalardan bazıları şöyledir:[40]

Harvard Üniversitesi profesörlerinden Elizabet Spelke ile bir grup araştırmacı tarafından yapılan çalışmalarda, 5 yaşındaki çocukların, eğitim almasalar bile sayıları, aritmetik kavramları ve soyutlamaları çok iyi anladıkları ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine psikolog, Jacques Mehler, iki yaşındaki çocuklar üzerinde çalışmış ve benzer sonuçlara ulaşmıştır. Mehler, çocukların iki sıra halinde üst üste konulmuş, farklı sayılardan oluşturulmuş şeker kolonlarının sayılarını bildiklerini kanıtlamıştır. Bu araştırmalarda daha da ileri gidilerek şeker sayısı az ve yüksek kolonlarla, şeker sayısı az ancak küçük kolonlar kullanılmış, çocuklar bu durumda bile şaşırmamışlardır. Defalarca tekrarlanan çalışmalar sonucunda "çocukların dil becerileri gelişmediği halde sayı kavramını öğrendikleri" saptanmıştır. Çocukların daha küçük yaşlarda soyut bazı kavramları fark ettikleri ve tanıdıkları bilgisinden yola çıkarak, yine küçük yaşlarda dini, ahlaki ve kültürel bazı davranışları ve soyut kavramları da algılayabilecekleri yorumu yapılabilir.

---

[40] Firdevs Güneş, *Yapılandırmacı Yaklaşımla Sınıf Yönetimi*, Nobel Yay., Ankara 2007, s.3.

Yukarıda bahsedilen araştırmalar üzerinden çok geçmeden, iki yaş öncesi bebeklerin zihin becerilerinin gelişimi merak konusu olmuş ve incelenmeye alınmıştır. İki yaş öncesi bebeklerin dil ve hareket becerileri henüz gelişmediğinden, zihin gelişimlerini incelemek ve ölçmek oldukça güç olmaktadır. Bu durumda zihin gelişimini ölçmek için en iyi hareketin göz hareketlerinden yararlanma olacağı düşünülmüş ve bilgisayar aracılığıyla bebeklerin göz hareketleri kaydedilerek zihin gelişimleri ölçülmüştür. Yale Üniversitesi'nden Karen Wynn tarafından gerçekleştirilen bu araştırmada bebeklerin dört aylıktan itibaren hiç zorlanmadan 1+1=2 ettiği ve 2-1=1 olduğunu, yani "toplama ve çıkarma yapabildikleri" belirlenmiştir. Böylece dil becerilerinden önce zihin becerilerinin gelişmeye başladığı kanıtlanmıştır.

Bir başka araştırmada ise Elizabet Spelke 6. aydan itibaren bebeklerin bir objeyi diğerinden rahatlıkla ayırdıklarını, hatta iki insanın farklılıklarını bile kolayca belirlediklerini saptamıştır. Rutgers Üniversitesinden psikolog Alan Leslie de bebeklerin bazı psikolojik ilgilere sahip olarak doğduklarını açıklamıştır.[41]

Zihin gelişimi ile ilgili bulgulara dayanarak uzmanlar, "bebekler küçük bilginlerdir" demekte ve erken yaşlardan itibaren zihinsel becerileri geliştirecek bir eğitimin verilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu bilgi de okul öncesi eğitimin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

5-6 yaş çocuklarında bilişsel gelişim özellikleri şu şekilde sıralanabilir:[42]

- 10 – 25 parçalı yap-bozu tamamlar.
- Aynı dokudaki 6 – 10 nesneyi eşleştirir.
- Nesneleri bir özelliğine göre gruplandırır.
- 1'den 10'a kadar olan nesneleri kullanarak toplama ve çıkartma yapar.
- 1'den 10'a kadar olan rakamları sıralar.
- Basit neden sonuç ilişkilerini açıklar.
- Bir olaydan sonra ne olabileceğini tahmin eder.

[41] Oliver Hoide; *La Psychologie De L'enfant, Que-Sais Je?,* Paris 2004, PUF. Firdevs Güneş, Yapılandırmacı Yaklaşımla Sınıf Yönetimi, s.4'deki alıntı.
[42] *Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s.24-25.

- Nesnelerin kendi içindeki konumunu birinci, ikinci şekilde isimlendirir.
- Haftanın günlerini sırasıyla söyler.
- "Dün, bugün, yarın" ile ilgili konuşur.
- Daha önce dinlediği öyküleri anlatır.
- Yaşadığı yerin adresini söyler.

e. Özbakım Becerileri

Yaşamın ilk altı yılını kapsayan dönem çocukların gelişimlerinin hızlı olduğu, karakter ve kişilik yapısının şekillenmeye başladığı en önemlisi bazı temel alışkanlıkların kolayca kazandırılabildiği çocuğun yaşamındaki en önemli yıllardır. Bu dönemde çocuğa kazandırılacak temel alışkanlıklar, zamanla, yönlendirmeyle ve özellikle de tekrara bağlı olarak, kazanılmış davranışlara dönüşmektedir. Kazandırılan bu temel alışkanlıklar; bireyin yaşadığı doğal ve toplumsal çevreye uyumunu sağlayan davranışlardır, bu davranışlar bir kez kazanıldıktan sonra tekrarlanarak çoğu kere yaşam boyu varlıklarını sürdürürler.

Çocuğa bu önemli dönemin başlangıcında iyi ve doğru alışkanlıkların kazandırılmaya çalışılması çok önemlidir. Bu konuda aileye ve okulöncesi eğitimcilerine büyük görevler düşmektedir.

En hızlı gelişme çağı olan okulöncesi dönemde, çocuğa kazandırılacak olan öz bakım becerileriyle ilgili temel bilgi ve alışkanlıklar onun sağlıklı bir birey olarak yetişmesini sağlayacak ve gelecek yaşamda bağımsız, kendine yeten, topluma uyumlu, olumlu davranışlara sahip bir birey olmasına zemin hazırlayacaktır. Okul öncesi dönemde çocuğa kazandırılacak temel alışkanlıklar özellikle uyku, yemek ve tuvalet-temizlik alışkanlıklarıdır. Çocuğun yaşamındaki disiplinin de temelini oluşturan bu alışkanlıklar, çocuğun gelişmesine paralel olarak yeni davranışların kazanılmasına zemin hazırlar. [43]

5-6 yaş çocuklarında görülen özbakım becerileri şu şekilde sıralanabilir:[44]

- Yolda yardımsız yürür.

[43] Ayla Oktay, *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem,* Epsilon Yay.; İstanbul 2000, s.177.
[44] *Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s.28.

- Giysilerinin düğmelerini çözer ilikler.
- Saçlarını tarar.
- Yemek araç gereçlerini yetişkin gibi kullanır.
- Yemek tabaklarını ya da servis tepsisini taşır.
- Elini yüzünü yıkar kurular.
- Hava şartlarına uygun giysileri seçer.

B. OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE AHLAK GELİŞİMİ VE AHLÂK GELİŞİMİ İLE İLGİLİ KURAMLAR

1. Okul Öncesi Dönemde Ahlak Gelişimi

Çocukların okul öncesi dönemde birlikte oynamaları onların, sosyal deneyimlerini artırır. Arkadaş grupları, çocuğun kendini tanımasına ortam hazırlar. Çocuk, kendini kabul ettirmeyi, başkalarını kabul etmeyi, haklarını korumayı ve başkaların haklarına saygıyı, bu grup oyunlarında öğrenir.[45] Böylece, çocuk kendi merkezli bir dünyadan, sosyal yönelimli bir dünyaya geçiş yapar. Başkalarının duyguları, ihtiyaçları vb. önem kazanmaya başlar. Bir diğer deyişle "empati" yapmayı öğrenir.

Okul öncesi eğitim çocuğun sosyalleşmesinde önemli bir yere sahiptir. Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden bir çocuk, aile ve komşuluk çevresinin içinde bulunduğu kültürel kesimden farklı, genel kültür değerlerine dayalı sosyal bir ortam içinde eğitilir. Böylece toplumun kültür değerlerinin özümlenmesi sağlanır. Kültürel özelliklere uygun alışkanlıkların kazanılması da bu eğitsel ortamda gerçekleşir.[46] Bu ortam istenilen törel gelişimin sağlanması için çok uygundur. Çocuk törel (ahlâkî) kuralları grup içerisinde, yaşayarak öğrenme fırsatı bulur.

Okul öncesi dönem kişilik gelişim açısından önemlidir. Aydın, kişilik gelişiminde iki nokta üzerinde durur: "Doğuştan getirdiklerimiz ve sonradan kazandıklarımız. Doğuştan getirdiklerimiz, mizaç ve fiziki özellikler; sonradan kazandıklarımız ise ahlâkî davranışlarımızdır."[47] Ahlâkî özellikler insan kişiliğini

[45] Şükran Oğuzkan; Güler Oral, *Okul Öncesi Eğitimi*, MEB, İstanbul 2002, s. 5.
[46] Oğuzkan; Oral, *Okul Öncesi Eğitimi,* s. 5.
[47] Mehmet Zeki Aydın, *Ailede Çocuğun Ahlâk Eğitimi*, Ankara 2006, s. 3.

oluşturur, o halde daha küçük yaşlarda çocuklarımıza vereceğimiz ahlâkî eğitim, gelecekte onların kişilik sahibi birer yetişkin olmalarını sağlayacaktır.

2. Ahlaki Gelişim Kuramları

Ahlâkî akıl yürütmeye ilişkin gelişim kuramlarından en etkili ikisi, Jean Piaget ve Lawrence Kohlberg'in kuramlarıdır. Piaget'in çalışmaları daha önce gelmiş ve Kohlberg'i güçlü biçimde etkilemiştir.[48]

a. Piaget ve Ahlâk Gelişimi

Piaget'e göre ahlâk gelişimi bilişsel gelişime paralellik göstererek, birbirlerinden farklı nitelikler taşıyan ve hiyerarşik bir sırayı izleyen dönemler içinde ortaya çıkmaktadır. Biyolojik olgunlaşma ile öğrenme yaşantıları birlikte, bilişsel gelişimde ulaşılabilecek düzey üzerinde belirleyici olmaktadırlar. Aynı durum ahlâk gelişimi için de geçerlidir.

Çocukların düşünce biçimlerini her yönüyle inceleyen Piaget, çocukların doğru ve yanlışa ilişkin yargılarının yaşlarına bağlı olarak değiştiğini gözlemlemiştir. Aynı şekilde, kuralların yorumlanış biçimleri de yaşlara göre değişiklikler göstermektedir.[49]

"Piaget'e göre 10 yaşlarına kadar çocuklar, oyunların dışındaki gerçek yaşamda karşı karşıya kaldıkları kurallara da sorgulamadan uygun davranabilirler. Ancak kural koyan kişiler çevrede olmadığında, kuralları çiğneyebilirler. Örneğin annesi tarafından misafirler için ayrılan şekerleri yemesi yasaklanmış bir çocuk, annesinin yokluğunda bütün şekerleri bitirebilir."[50]

"Davranışların "iyi" ya da "kötü", "doğru" ya da "yanlış" olarak nitelendirilebilmesi için, davranışın altında yatan niyetin önemli olduğunu da çocuklar on yaş civarında kavrayabilirler. Daha önceleri ise bir davranışın iyi ya da kötü olduğuna karar verirken, davranışı yapan kimsenin ne düşündüğüne dikkat etmezler. O yaşlarda davranışın kurallara uygun olup olmaması, ya da yarattığı

[48] M. J. Gander,; H. W. Gardiner,; *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Çev: Bekir Onur, İmge Kit.; Ankara 1995, s.283
[49] R F. Bihler Snowman, *Educational Psychology Applied To Teaching*, Houghton Mifflin Comp., Boston 1983.; Çiğdem Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, Sevinç Matbaası, Ankara 1976.
[50] Münire Erden; Yasemin Akman, *Eğitim Psikolojisi,* Arkadaş Yay., Ankara 1997, s. 103.

sonuçlar bir davranışın doğru ya da yanlış olarak nitelendirilmesi için yeterli olmaktadır."[51]

"Piaget'in, çocukların yaşlarına bağlı olarak, yargılama sistemlerinde ortaya çıkan değişmelere ilişkin gözlemleri, onu daha sistemli bir araştırma yaparak, ahlâk gelişimi dönemlerini belirlemeye yöneltmiştir." Araştırma yöntimi olarak, değişik yaş gruplarındaki çocuklara, değerlendirme yapmaları gereken öğütler anlatılmaktadır. Daha sonra, çocukların öyküyle ilgili olarak bir değerlendirme yaparken, akıl yürütme biçimleri incelenmiştir. Çocuklara bazı öyküler anlatıldıktan sonra, öykü ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Çocukların değerlendirmelerinin analizi sonucu ahlâk gelişimi "dışa bağlı dönem" ve "özel dönem" olarak belirlenmiştir.[52]

Dışa Bağlı Dönem

"Dışa bağlı dönemde ahlâkî kurallar, otorite figürü tarafından dayatılan özellik olarak görülür. Bu ahlâk anlayışı on yaşına kadar sürer. Bu evrede çocuklar, ahlâk yargıları açısından başkalarına bağımlıdırlar. Yetişkinler tarafından konulan kuralları sorgulamadan kabul ederler. Dışa bağlı ahlâk evresinde işlenen bir suçun önem derecesini, ortaya çıkaran fiziksel sonuçlar belirler. Bu evrede çocuklar, yetişkinlerin kendileri için kurallar koymasını açık ya da örtülü bir şekilde bekleyebilir."[53]

"Piaget'e göre, okul öncesi dönemde görülen egosantrizm (ben merkezci) düşüncesi, dışa bağlı dönem içerisinde yer alır. Bu dönemde çocuğun zihinsel olarak düşüncesi "ben" merkezlidir. Kendini henüz dış dünyadan bağımsız olarak algılayamaz. Benmerkezci bir bakış açısına sahip olduğu için otoritenin görüşünü kendi görüşünden ayıramaz.

İlk ahlâksal basamak olan bu evrede, çocuk kurallara aynen tartışmasız uyar, otorite ve cezaya boyun eğer. Bir şey kötüdür, çünkü büyükler öyle öğretmiştir. Ahlâkî kurallar biçimsel ve sözel olarak yayınlanıp yerine getirilir. Bir davranışın doğruluğu ya da yanlışlığı, o davranışın sonuçlarına bağlıdır. Eğer sonucunda ceza görecekse o davranışı yanlış, ödül varsa, o davranışı doğrudur. Ahlâkî kurallar biçimsel olarak algılanır.

---

[51] Erden; Akman, *Eğitim Psikolojisi,* s. 104.
[52] Erden; Akman, *Eğitim Psikolojisi,* s.104-105.
[53] Rengin Zembat; Özgül Polat Unutkan, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Yeri*, YA-PA Yayınları, İstanbul, 2001.s. 17.

Özerk Dönem

"Onbir yaş ve üstüne doğru çıkıldıkça çocukların yaptıkları değerlendirmeler "görelilik" kazanmaya başlamaktadır. İçinde bulunulan koşuları dikkate alarak değerlendirmeler yapan çocukların, ahlâkî yargıları ve kuralları uygulayışları esneklik göstermektedir. Bu döneme geçen çocuklar, başkalarının değerlendirmelerinden çok, kendi yaptıkları değerlendirmeye uygun davranmaya başlarlar. Bir davranışın iyi ya da kötü olduğuna karar verirken, davranışı altında yatan niyet de dikkate alınır."[54]

Piaget, ahlâkî gelişimle bilişsel gelişim arasında bir paralellik kurarak, soyut işlemler dönemine doğru ilerledikçe, çocukların dışa bağlı dönemden özerk döneme geçtiklerini ifade etmiştir. Piaget, özerk döneme geçiş için kesin bir yaş sınırı vermemekle birlikte, ilkokul son sınıfa doğru (10-11 yaş) çocukların ahlâkî değerlendirmelerinde özerk döneme has özellikler ortaya çıkmaya başladığını belirtmektedir.[55]

b. Kohlberg ve Ahlâk Gelişimi

"Kohlberg de ahlâk gelişimi konusunda oldukça kapsamlı çalışmalar yapmıştır. Kohlberg Piaget'in zihin ve ahlâk gelişimi alanında ortaya koyduğu dönemleri dikkate alarak ahlâkî gelişimi incelemiştir. Piaget, ahlâkî gelişimi bir inşa süreci, Kohlberg ise evrensel ahlâkî ilkelerin keşif süreci olarak görmektedir."[56]

"Kohlberg de Piaget gibi ahlâk gelişiminin dönemler içinde ortaya çıktığını ve bilişsel gelişime paralel olduğunu ifade etmektedir. Piaget'in iki dönemde incelemesine karşılık Kohlberg ahlâk gelişimini üç büyük düzey içinde ele almıştır. Kohlberg, ahlâk gelişiminin gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası olmak üzere gerçekleştiğini öne sürmektedir. Her düzey de ayrıca kendi içinde iki aşamadan geçmektedir. Ahlâk gelişimi aşamaları, hiyerarşik bir düzen içinde oluşmaktadır. Aşamalardan herhangi birini atlayarak daha üstteki basamaklara ulaşmak söz konusu değildir. Kohlberg'in kişinin içinde bulunduğu düzeyi saptamak için, bir sorunla karşılaşıldığında bulunan çözüm ile değil, çözüme varılırken gözlenen akıl yürütme

[54] Erden; Akman, *a.g.e.*, s. 105.
[55] Erden; Akman, *a.g.e.*, s. 106.
[56] Zembat; Unutkan, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Yeri,* s. 18.

süreci ile ilgilenildiği görülmektedir. Örneğin, bir öğrencinin kopya çekmesinden çok, kopya çekmesine ilişkin gösterdiği neden, ya da bir çocuğun yalan söylemeyi neden kötü bir davranış olarak kabul ettiği, onun hangi ahlâk gelişimi döneminde bulunduğunu göstermektedir.[57]

Kohlberg de Piaget gibi ahlâkî gelişim düzeylerini belirlerken, ahlâkî değerlendirmeler yapılması gereken öykülerden yararlanmıştır. Değişik yaş grupları ve sosyo-ekonomik düzeylerdeki bireyleri öyküler verildikten sonra, öyküde anlatılan duruma ilişkin bir karar vermeleri istenmiştir. Kararın doğru ya da yanlış olması üzerinde durulmamaktadır. Önemli olan, bireyin öyküde anlatılan soruna çözüm bulurken kullandığı dayanak noktaları ve yaptığı değerlendirmedir. Öykünün sonundaki sorular cevaplandırılırken, pek çok bileşen dikkate alınarak bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Sonuçta verilen kararın dayanakları, bireyin içinde bulunduğu ahlâkî gelişim düzeyine yönelik ipuçları vermektedir.[58]

Kohlberg ahlâk gelişiminde daha çok adalet kavramı üzerinde durmuş ve ahlâk gelişimini üç düzeye ayırmıştır.

Düzey 1: Gelenek Öncesi

Bu düzeyde çocuk kültürünün getirdiği iyi ve kötü, doğru ve yanlış kavramlarına açıktır, ortak davranış kurallarına uyar.

Evre 1: Ceza-İtaat Yönelimi evresi (0-5 Yaş)

Ceza ve itaat dönemi: Bu evrede davranışın sonucunda doğruluk ve yanlışlığına bakılır. Örneğin çocuk eğer ahlaki olarak hata yapmışsa cezalı, doğru olanı yapmışsa değildir.[59] Birinci evre son derece ilkel özellikler taşır. "Çocuk bütün sorunlara fiziki cezalarla çözüm arar".[60] Zıddı olan doğru davranış düşüncesi de ödül getirir kanısındadır. Bu evreye ilişkin örnek olarak, trafik polisinin olmadığı bir kavşakta

[57] Erden; Akman, *Eğitim Psikolojisi*, s. 108.
[58] Erden; Akman, *Eğitim Psikolojisi.* 106-107.
[59] P. D. K. Eggen , *Educational Psychology, Windows on Classrooms.* Merrill Prentice Hall, New Jersey 2001, s.107.
[60] Meral Çileli, *Ahlaki Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi.* Ankara 1981, Ankara Üniversitesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), s.58.

kırmızı ışıkta geçen sürücünün davranışı veya sınavda hocasının görmeyeceğini anlayan öğrencinin kopya çekmesi verilebilir. [61]

Evre 2: Bireyci-Çıkarcı Yönelimler Evresi (6-9 Yaş)

Gelenek öncesi özellikler taşımakla birlikte ikinci evre birinci evreye oranla daha gelişmiş özellikler gösterir. Bu özellikler çocuğun yeni zihinsel ve rol alma yeteneklerinden kaynaklanır.[62] Bu evrede göze göz dişe diş anlayışı hakimdir. Kurallara, ihtiyacı karşıladığı sürece uyulur. Bu dönemdeki birey için her şey karşılıklıdır. "Bu dönemde "doğru" olan şey, diğer insanların ihtiyaçlarını da dikkate alan, somut ve karşılıklı adil alışveriştir. Bu evredeki kişi ne kadar verirsem o kadar almalıyım"[63] anlayışına sahiptir.

Düzey 2: Geleneksel Düzey

Bu düzeyde ailenin, grubun ya da kişiden beklediği davranışlar kişinin kendi inançları kadar değerlidir. Uzlaşmadan öte bir benimseme söz konusudur.

Evre: Kişiler Arası Uyum Evresi (10-15 Yaş)

Bu evrede kişiler arası uyum ya da "iyi kız, iyi oğlan" yönelimi vardır. İyi davranış, başkalarını hoşnut kılan, onlara yardım eden ve onlar tarafından beğenilen davranıştır. Çoğunluğun davranışıyla bir uzlaşım vardır. Kibar olarak takdir edilmek önem kazanmıştır. Bu evrede iyi vatandaş vergi ödemelidir; iyi çocuk anne ve babanın koyduğu kurallara uyar ve ona göre hareket eder.

Evre 4: Kanun ve Düzen Yönelimi evresi (15-18 Yaş)

Yasa ve kural yönelimi vardır. Otoriteye ve kurallara uyma ve toplumun isteklerini yerine getirme yönelimi başlamıştır. Kurallara uymanın nedeni, toplumsal sistemin, düzenin korunmasıdır. Bu dönemdeki birey öğrencinin kopya çekmemesi

[61] Hasan Bacanlı, *Gelişim ve Öğrenme,* Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2002, s.75.
[62] Çileli, *Ahlaki Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi,* s.58.
[63] Ramazan Arı, *Gelişim ve Öğrenme*. Mikro Yayıncılık, Konya 1997, s.76.

gerektiğini, çünkü kopya çekmenin kurallara aykırı olduğunu savunur; hiç kimse vergisini ödemese de vergi ödeneği kanunlar emrettiği için ödeme yanlısıdır.

Düzey 3: Gelenek Sonrası (Özerk Ya da İlkeli Düzey)

Bu düzey evrensel geçerliliği olan ahlak kurallarını ve hukuki anlaşmaları koruma evresidir. Hatta bu kurallar gurubun kanunları ile çelişse bile korunmalıdır. Bu düzeyde ahlaki değerleri ve ilkeleri yorumlamaya doğru açık bir çaba vardır.

Evre 5: Toplumsal Sözleşme Yönelimi Evresi (18-20 Yaş)

İyi eylem, tüm toplum tarafından kabul edilmiş normlara göre tanımlanır. Yapılan anlaşmalar hayat ve özgürlük gibi temel insan hakları ile çelişmedikçe "iyi" veya "kötü" olarak nitelendirilmezler. Temel hakları çiğneyen anlaşmalar ahlak açısından taraflar isteyerek girmiş olsalar bile geçersizdir. Örneğin insanın sömürülmesi ve kölelik sistemi taraflar arasında anlaşma olsa bile kabul edilemez. "Yaşama, özgürlük gibi temel insan hak ve özgürlüklerini, çoğunluğun görüşüne ters düşse bile korumaktır".[64] Bu evredeki anlayışa göre, hiçbir yasa bir insanın ölümüne neden olabilecek uygulamayı meşru gösteremez. Ancak aynı zamanda kimse de çalma hakkına sahip değildir.

Evre 6: Evrensel Ahlak Yönelimi Evresi (20 ve +)

Evrensel ilkeler evresinde, kişisel ahlaki değerler, toplum kurallarına göre soyut özelliklere dayanır. Altıncı evrede hayatın değeri, her türlü kişilerarası ilişkiden ötede, kategorik zorunluluk olarak kabul edilir.[65] Bu evrede evrensel etik ilkelerine yönelim vardır. Söz konusu hayatın değeri olduğunda bunun kime ait olduğu, ne tür bir ilişki, yakınlık veya sözleşme çerçevesinde olduğu önemli değildir. Bu evrede aşağıda belirtilen değerler gelişir. Birey;

1- Kendini olayda yer alan herkesin yerine (kendi dahil) koyarak isteklerini tartmak.

2- Daha sonra olayda hangi kişinin yerinde olacağını bilmediği bir durumda yine aynı kararı verip vermeyeceğini düşünmek .

---

[64] Çileli, *Ahlaki Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi***,** s.56.
[65] Eggen , *Educational Psychology: Windows on Classrooms*, s.111.

3- Daha sonra da tersine çevirebilir karar doğrultusunda davranmak, durumundadır.

Kohlberg'e göre her birey, 6. döneme kadar çıkmayabilir. Kohlberg'in hazırladığı öyküler kullanılarak, beş farklı toplumda, 10-16 yaş arasındakiler üzerinde ve iki farklı toplumda, 11-20 yaş arasındakiler üzerinde yapılan araştırmaların sonucunda, yetişkin bireylerin çoğunun 4. dönemde kaldığı bulunmuştur.[66]

Görüldüğü üzere okul öncesi dönemde ahlaki gelişim Piaget'in kuramında dışa bağlı döneme, Kohlberg'in kuramında ise gelenek öncesi düzeye denk gelmektedir. Çalışmamızın ahlaki boyuttaki içeriği, çocuğun bu dönemdeki ahlaki gelişim özelliklerine ters düşmeyecek şekilde oluşturulmuştur.

C. OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE DİNİ GELİŞİM VE DİN GELİŞİMİ İLE İLGİLİ KURAMLAR

1. Okul Öncesi Dönemde Dini Gelişim

Din duygusu, insanın fıtratında mevcut olan yüce bir duygudur. Dolayısıyla bu duygunun çocukta bulunması gayet doğaldır. Çünkü çocuğun da kendine has bir ruh yapısı ve bir inanç dünyası vardır.

Psikolojik bir tarifle din: "İnsanın insan üstü bir kudret karşısındaki ihtiyaç, istek, sığınma, inanç, duygu, ilham, dua ve tapma gibi çok çeşitli tezahürlerinin ve iç yaşayışlarının bütünüdür."[67]

Batıda yapılan araştırmalarda çocuğun dine karşı yabancı olduğu, ona dini bilgiler öğretilmesinin yanlış olacağı ve ancak 12-13 yaşlarından sonra, çocuk istediği zaman ona dinden bahsetmek gerektiği görüşünün tesirinde kalınmıştır. Ancak son zamanlarda bazı batılı psikologlar tarafsız ve önyargıdan uzak bir şekilde yaptıkları araştırmalar sonucunda dinin, çocuğun ruhuna seslendiği ve onun psişik yapısına uygun düşeceği görüşünde birleşmişlerdir. Gemilli ise çocuktaki dini duyguyu insiyaki bir temayül olarak görmekte ve dört yaşından küçüklerde bile, öğrenme ve taklitten ayrı bir dini tutumun varlığına inanmaktadır.[68]

---

[66] Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Kültürel Psikoloji Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1998.

[67] Habil Şentürk, "Din Duygusu, Din Şuuru ve Şahsiyet Gelişmesi", *Din Öğretimi Dergisi***.** S: 10, Ankara, 1987, s. 37-38.

[68] Mehmet Emin Ay, **Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım**, Timaş Yay. Ankara 2006.

Günlük hayatın akışı içerisinde sevgi, korku, neşe, ümit gibi birçok şekilleriyle dinî ihtiyaç ve davranışa yön veren duygu ise, insanın çevresiyle etkileşiminde, duyabildiği uyaranlara karşı haz ya da elem yönünde uyarıldığını anlatan bir tepki olarak tanımlanabilir.[69] Genel bir ifadeyle, davranışlar ve düşünceler üzerinde etkili olan ve içinde az ya da çok haz ve elem unsuru olan ruhî olaylara duygu denilebilir. Haz ve elem organizmayı ters yönde etkiler. Haz veren bir duygu genel olarak düşünceyi ve faaliyeti çabuklaştırırken, elem veren duygu ise ağırlaştırır. Böylelikle duygunun, düşünce ve hareket arasında kesintisiz ve ardı ardına geliş, iç içe bir oluş olduğu söylenebilir.[70]

Duygular, insanın yaradılışına bağlı olarak gelişen fıtrî ve tabiî kabiliyetlerdir. Herhangi bir tesire karşılık duygulanmak insanda fıtrî bir kabiliyettir. Bu bakımdan din duygusu da insanın dinî konular karşısında duygulanması ve duyarlılığı olarak anlaşılmalıdır. Hz. Muhammed şöyle buyurmaktadır: "Her doğan fıtrat üzeredir. Konuşmaya başlayıncaya kadar bu hal üzere devam eder. Bundan sonra ebeveyni onu Yahudi veya Hristiyanlaştırır".[71] Bu hadisten, aileden başlayarak yakın ve uzak çevrenin çocuğun eğitimi ve gelişimi üzerinde oldukça büyük etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Ay'a göre fıtrat, insanın doğuştan, tabi olarak Allah'a inanmaya yetenekli ve dini inancı kabul etmeye elverişli bir yaratılışta olduğu anlamına gelmektedir. Zira çocuk, iyiliğe ve kötülüğe elverişli olduğu gibi doğruya ve yanlışa inanmaya da yetenekli bir yaratılışa sahiptir. Görüldüğü gibi çocuk dine yabancı değildir. Aksine onun içinde dine karşı bir eğilim vardır ve çocuk inanmaya istidatlıdır. Esasen çocuk düşünmeden, şüphelenmeden ve itiraz etmeden inanmaya hazır olduğundan, söylenenlere içtenlikle inanır. Buna sadece dilin kabul edip inanışı denmez, aynı zamanda ruhun da kabulü ve inanışı denir. Tabii olan da budur. Çünkü çocuk inanmakla kendini güçlenmiş ve Allah'a yakınlaşmış hisseder. Onda bu duygu uyandıkça Allah'ın kendisine yakınlığı da o ölçüde artacaktır. Böylece çocuk hayatı iyi, güzel ve yaşamaya değer bulacak; o nispette de yaşama gücü artacaktır.[72]

---

[69] Feriha Baymur, *Genel Psikoloji,* İstanbul 1987, s.73; İbrahim Ethem Başaran, *Eğitim Psikolojisi,* Gül Yayınevi, Ankara, s. 120.
[70] Baymur, Feriha. *Genel Psikoloji.* İnkılap Yay.,İstanbul 1987, s.73.
[71] Müslim, Kader, 25.
[72] Ay, *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım***,** s.51.

Kur'an-ı Kerim'de ise, Allah Hz.Peygamber'e ve dolayısıyla insanlara: "Yüzlerini doğru bir din olan İslâm'a, insanların fıtratına uygun olan dine çevirmelerini, buyurur".[73] Ayetten insanın fıtraten İslam dinini kabule hazır olarak yaratıldığı anlamı çıkarılmaktadır.[74] Şunu ifade edebiliriz ki, Allah Teâlâ, insan fıtratına, kendisini araştırıp bulma, ibadet etme ve İslam dinini benimseme kabiliyeti vermiştir. Dolayısıyla insanın bir tesir karşısında duygulanması ve duyarlılık göstermesi nasıl doğuştan gelen bir istidat ve kabiliyet ise; din duygusu da dinî konular karşısında bir insanın duygulanması ve etkilenmesi olması sebebiyle fıtrîdir, doğuştandır.

Yaratılışın temel yapısı ve işleyişi herkeste aynıdır. Bu sebeple din duygusu evrensel bir özelliğe sahiptir. Din duygusunun gelişimi de öğrenme ve yetişme şartlarına bağlıdır.[75]

Çocuğun veya gencin psikolojik olarak kendisinden beklenen dinî olgunluğu gösterebilmesi için küçük yaşlardan itibaren onun gelişim özelliklerine uygun bir şekilde dinî eğitim ve öğretim verilmeli ve dinin çocuğun şahsiyetinin bütünleşmesindeki rolü göz önünde bulundurulmalıdır.[76]

2. Dini Gelişim Kuramları ve Dinden Öğrenme Yaklaşımı

Din gelişimi alanında yapılan çalışmalar arasında James Fowler'ın kuramı önemli bir yer tutar ve iman evrelerine ilişkin yaklaşımları, din psikolojisinde faydalı bir yaklaşım olarak güçlü bir şekilde bulunur.[77] Bu bölümde Fowler'ın inanç (din) gelişimi kuramı açıklanacaktır. Daha sonra "dinden öğrenme yaklaşımı"ndan bahsedilecek ve araştırmada bu yaklaşımdan nasıl yararlanıldığı ele alınacaktır..

a. Fowler'ın İnanç (Din) Gelişim Kuramı

James Fowler, bireysel dinî inancın, Piaget tarafından tanımlanan bilişsel gelişim ve Kohlberg tarafından tanımlanan ahlakî gelişime benzer şekilde, ardışık bir evrede geliştiğini söyler.

---

[73] Rum Sûresi, 30,43.
[74] Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili,* Cilt 6, Eser Kitabevi, İstanbul, s. 3822-3824.
[75] Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi***,** Ankara: T.D.V. Yay., 2001, s.138-139.
[76] Ayşe Uysal, *Okul Öncesi Dönemde Çocuğa Doğruluk Kavramının Kazandırılması ve Din Eğitimi İle İlişkisi (Yüksek Lisans Tezi),* İstanbul 2006, s.63.
[77] R.W. Hood and others, Çev.: M.Doğan Karacoşkun, "Dini Gelişim Kuramları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV,* 2004, Sayı: 4, s.218.

İnanç, dini kapsamakla birlikte, onunla sınırlı yahut özdeş olmayan dinamik ve kapsamlı bir insan deneyimidir. Fowler'ın inanç terimini kullanımı, kurumsallaşmış dinle bir ölçüde örtüşse bile, bir yerde her ikisi de bağımsızdır. İman, bilinçli ve bilinçsiz motivasyonları içeren "değerler merkezi", "güce ilişkin hayaller ve gerçekler" ve "dini lider efsaneleri" içeren, bireysel bir iç derinlik olarak görülür. Yani inanç, göreceli bir değerler merkezini içerir. Bununla birlikte, yaşamsal öneme sahip önde gelen değerlerden biridir (din, aile, millet, güç, para gibi). Ayrıca insanlar, bu tehlikeli dünyada kendilerini güçle (milletler ve ekonomi sistemleri gibi seküler gücün de kaynakları arasında olanlardan başka, muhtemelen dinî güçle) sınıflanmaya yönelirler. İnanç, gücün hayallerine ve gerçekliklerine güvenme ve bağlanmadır.[78]

Yine Fowler, inancın insanların yaşamlarına anlam ve yön veren yazı ve öyküleri (örneğin dindar bir topluluğun bir üyesi yahut iyi bir insan olmak anlamına gelen şeyler) içerdiğini belirtir. Fowler ve öğrencileri yüzlerce insanla, imanlarının bu yönleri üzerine geniş bir görüşme yapmış ve aşağıda açıklandığı şekliyle, "imandaki değişim ve gelişim süreçleri"nde temel yedi evrenin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.[79]

1- Temel İman (Anne karnında ve yaşamın ilk ayları müddetince) : Bu evre duygusal güvenin başlangıcını içerir. Daha sonraki iman gelişimi bu esas üzerine temellenir.

2- Sezgisel / Yansıtma İman (İlk çocukluk) : İkinci evrede hayal gücü ve algı ile imana ait şekillenmeleri bir araya toplar. Çocuk, kutsalın yasaklarını ve ahlak varlığının bilincine ulaşır.

3- Mitsel / Gerçek (Literal) İman (İlkokul Yılları) : Bir süre sonra mantıksal düşünme yeteneğinin gelişmesi, Piaget'in somut işlemler evresine uygun olarak, dünyadaki işleyişi anlamaya yardımcı olur. Artık çocuk hayal ile gerçek dünya arasında ayırım yapabilir ve başkalarının perspektifini ayırt edebilir. Dinî inançlar ve semboller tamamen gerçek olarak kabul edilir.

4- Sentetik / Geleneksel İman (İlk ergenlik) : 14 yaşına gelindiğinde, Tanrıyla daha çok kişisel ilişkiye istek doğuran biçimsel amelî düşünceyle ilgili soyut fikirlere bir güven söz konusudur. Geçmiş yaşantılar üzerine düşünmeleri ise, gelecek ve

[78] H. M. Nelsen and others, "Gender Differences İn İmages of God", *Journal for the Scientific Study of Religion ,* N: 24, 1985, s. 396-402.
[79] Hood and others**,** "Dini Gelişim Kuramları**",** s.218.

kişisel ilişkiler konusundaki kaygılar, ortak bakış açısını yakalama ve bir dünya görüşü ve onun değerlerini paylaşmaya yardımcı olur.

5- Bireysel / Düşünmeye Dayalı İnanç (Son ergenlik ve genç yetişkinlik) : Burada dıştaki otoriteye güvenden içteki otoriteye güvene geçişi içeren, eleştirel gözden geçirme ve inanç ve değerleri yeniden inşa etme vardır. Bu, bilinçli bir şekilde verilen kararlara ve bir "yönlendiren ego"nun ortaya çıkmasına yol açar.

6- Birleşik iman (Orta yaş veya sonrası) : Altıncı evrede, doğrudan yaşantılanamayan gerçekle, daha derinlikli bir ilişki kurma isteği doğuran karşıtların bir bileşimi (Örneğin, her bir bireyin genç ve yaşlı, erkek ve dişi, yapıcı ve yıkıcı olan yanlarının fark edilmesi) söz konusudur.[80]

Bu evrede, diyaloga dayalı bilgi ortaya çıkar. Öyle ki birey, karmaşık bir dünyanın çok yönlü bakış açılarına açık hale gelir. Bu, bireyin Bireysel / Düşünmeye Dayalı İnanç evresinde gelişen iman sınırlarının ötesine geçmesini ve gerçeğin hem çok boyutlu, hem de kaynağı itibariyle birbiriyle bağlantılı olduğunun anlaşılmasına imkân tanır. Zıtlık ve ikilemler ortadan kaldırılmaya çalışılır.

7- Evrensel İman (Belirsiz Yaş) : Son evre, adalet ve sevgiyi etkinleştirip, baskı ve işkenceyi alt etmek için, varoluşun veya Tanrının gücü ile birleşmeyi içerir. İnanç gelişiminin bu evresine ulaşan kimseler, "Aramızda sevgi ve adaleti yaşayan bir topluluk olarak yaşarlar. Bu kimseler, "adalet ve sevgi toplumu"na karşı duran insanlık dışı yapılara bağlı ve dost olan kimselere göğüs germe eğilimindedirler.

Fowler, son evreye ulaşan kimselerin oldukça az olduğunu belirtir.

Fowler'ın kuramında okul öncesi döneme denk gelen ikinci basamakta çocuğun ahlak varlığının bilincine ulaşması ve imana ait şekillenmeleri bir araya toplayabilmesi, okul öncesi dönemde var olan bir dini gelişimi göstermektedir ve yapılan çalışma içeriği bu dönem çocuklarının dini gelişim özelliğine ters düşmeyecek şekilde oluşturulmuştur.

b. Dinden Öğrenme Yaklaşımı/Modeli

Din öğretiminde "dini öğrenme", "din hakkında öğrenme" ve "dinden öğrenme" olmak üzere üç yaklaşım geliştirilmiştir. Bunlar arasında, öğrencinin dini ve ahlaki

[80] W.G. Scarlett, and L. Periello "The development of prayer adolescence" in F.K.Oser and Scarlet W.G. (Eds.), "Religious development in childhood and adolescence," *New Directions for Child Development,* No.52, Jossey-bass , San Francisco ,1999, s.63-76.

konularda sergilenen farklı tutumları ve verilen cevapları düşünerek, kendi kişisel bakış açsını derinlemesine geliştirebilmelerini sağlamayı amaçlaması açısından "dinden öğrenme yaklaşımı", günümüz dünyasındaki kültürel zenginlik düşünüldüğünde önem kazanmış bir yaklaşım haline gelmiştir.

Çalışmamızda din öğretimi yapılmamış; ancak içerikte dini motiflerin kullanılması, çalışmamızın dinden öğrenme kuramına dayandırılması gereğini ortaya çıkarmıştır. Bu bölümde dinden öğrenme yaklaşımından bahsedilecektir.

"Küreselleşen", "çok kültürlü" ve "çok dinli" bir dünyada dinin nasıl öğretilmesi gerektiği konusunda, akademik çevrelerde " Dinlerarası", "Fenomenolojik", "Din ya da Mezhep Merkezli" ve "Sorgulayıcı" olmak üzere bir çok model geliştirilmiş bulunmaktadır. Batıda din öğretimi konusunda uzman olan bilim adamlarınca geliştirilen bu modellerden biride "dinden öğrenme" modelidir.

Dinden öğrenme modelinde, öğrencinin dinlerin uygulamalarını ve öğretilerini, kendi anlayış ve tecrübelerine göre öğrenmesi, kendi anlayışını geliştirmesi amaçlanmaktadır. Bu modelde öğrencilerin, diğerlerinin dini hakkında verdiği cevapları ve anlamı öğrenerek, değerlendirerek yorumlamada bulunması, tanımlaması; hakikat iddialarının amacını, değerler ve dine bağlı olmayı benimseyenlerin verdiği anlamı, kendi anlamalarıyla ilişkilendirerek bireysel anlayışını geliştirmesi amaçlanmaktadır.[81]

Dinden öğrenme yaklaşımı üzerine çalışan Grimmitt, dinden öğrenmeden kastettiği manayı şöyle açıklar:

> Bu yaklaşım ile öğrencilerin, dinle ilgili çalışmalarından kendileri hakkında öğrendikleri şeyleri- yani kendi öz deneyimlerindeki "aşkınlığın işaretleri" ile varoluşsal sorularını ayırt etmek ve bunlara nasıl cevap vereceklerini düşünmesi; temel (çekirdek) değerleri kavramak ve bunları yorumlamayı öğrenmesi; kendi inançlarıyla değerlerinin birer şahıs olarak kendi gelişimleri üzerindeki şekillendirici etkisini anlaması; kendilerinin inanç ve değerlere sahip olmasıyla imani/dini cevaplar geliştirebilmesi; kendi deneyimlerinde manevi bir boyutu fark edebilmesi; özellikle kişisel inanç ve amellerle ilgili konularda kendi karar vermelerinin sorumluluğunu üstlenme gerekliliği/ihtiyacı hissetmesi amaçlanmaktadır. [82]

[81] Seyfullah Bazarkulov, *Değer Öğretimi ve Dinden Öğrenme (Doktora Tezi),* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s.114.

[82] Michael Grimmitt, "When is ' commitment' a problem in Religious Education", *British Journal of Education Studies*, XXIXX, No. I, February 1981; Seyfullah Bazarkulov, *Değer Öğretimi ve Dinden Öğrenme (Doktora Tezi)*, s.122' deki alıntı.

Hull okullarda yapılan din eğitiminin,öğrencilerin ahlaki ve manevi gelişimine katkıda bulunan, başlıca hedefi öğrencileri insanlaştırmak olan bir din eğitiminin verilmesi gerektiğini öne sürer. Ayrıca eğitimin manevi ve ahlaki değerleri geliştirmesinde dünya dinlerinin bir çıkış noktası olarak algılanması gerektiğini ve bu dinlerin sanat, edebiyat ve bilimle birlikte insan yaşamının iyileştirilmesinde en temel kaynaklar olduğunu savunur. Hull günümüz çok kültürlü toplumlarında din eğitimi konusunda, dinden öğrenme yaklaşımının diğer din öğretimi yaklaşımlarından daha etkili sonuçlar verebileceği üzerinde durur.[83]

Dinden öğrenme biçiminde, din sadece araştırma konusu değil, eğitimin konusu da olmaya başlar. Amaç, öğrenciye herhangi bir dini ya da mezhebi öğretmek değil, yaşama ilişkin değerleri öğrenmesini sağlayarak onun ahlâkî ve manevî gelişimine katkıda bulunmaktır. Bu modelde amaç, çocuğun eğitimi ve disipline edilmesidir.[84] Nitekim eğitimde dini motiflerin kullanılması bu amaca hizmet etmektedir.

Hoşgörü kültürümüzün içerisinde yer alan bir unsurdur ve bu unsur dini motifler ile bezenmiştir. Okul öncesi dönemde yapılacak hoşgörü eğitiminde dini motiflerden yararlanmak çocukların öğrenme becerilerinde etkili sonuçlar doğurabilecektir.

Selçuk'a göre okul öncesi dönemde dolaylı bir din eğitimi yapılabilmektedir:

> İlk bakışta din alanında birtakım tecrübeler, beceriler ve alışkanlıklar elde etme işi ile, anaokulu faaliyetleri ve oyun etkinlikleri arasında bir zıtlık görülebilir. Bu, dinin çeşitli boyutlarını dikkate almayan tek yönlü bir bakıştan kaynaklanmaktadır. Dindeki emir ve yasaklar, ibadet şekilleri geniş din olgusunun sadece bir bölümüdür. Okul öncesi dönemde doğrudan doğruya bir din öğretimi değil, dolaylı bir din eğitimi söz konusudur. [85]

Yine Selçuk'a göre, küçüklerin din alanındaki somut fikirlerinin ve tasavvurlarının hayallerle beslenip desteklenmesi gerekmektedir. Seviye ve anlayışlarına göre seçilmiş kısa, kolay, çevre ile ilişkili metinler çocukları etkiler, bazı temel kavramları kazanmalarını sağlar, çocuklara ahlaklı olmanın, bencillikten kurtulmanın, yardımseverliğin gereğini aşılar. Olayları, insanları, canlı ve cansız

---

[83] John M. Hull, "Demokratik Çoğulcu Toplumlarda Din Eğitimi Üzerine Genel Değerlendirmeler", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları (Uluslararası Sempozyum, Bildiri Ve Tartışmalar)*, MEB Yay. Ankara, 2003, s.43-51.

[84] Prof. Dr. Sönmez KUTLU ile Söyleşi (http://www.dinibil.com/default.asp?L=TR&mid=1848, Erişim Tarihi: 08.08.2009).

[85] Mualla Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2005, s.85.

varlıkları duygulu, renkli ve etkili biçimde anlatan şiirler, ana dilin gelişimini hızlandırır.[86]

Bu dönemde çocuklara basit dini hikâyeler anlatılabilir. Hikâyelerin onların ufkunu geliştirmesine özen göstermelidir. Anlatılanlar geniş düşünme imkânı sağlamalı, düşünceyi köreltmemelidir. Çocuk yaşına ve yaşantısına uygun olarak günümüzdeki bazı örneklerle karşı karşıya getirilmeli, tecrübelerini kullanmasına fırsat verilmelidir.[87]

Okul öncesi dönemin ilgi ve merak uyandıran konuları şunlardır:

Tabiat olayları (Yağmur, kar, mevsimler, gece, gündüz, ay, güneş)

Hayvanlar (Kuşlar, böcekler, evcil hayvanlar vs.)

Bitkiler (Çiçekler, ağaçlar, karada ve denizde yaşayan bitkilerin büyümeleri vs.)

Yaşanan olaylar (Dini, mahalli bayramlar, kutlamalar vs.)[88]

Okul öncesi dönemde, hayat tecrübelerini, ilgilerini hareket noktası yaparak hikâyeler aracılığı ile çocukların soyut fikirler geliştirmeleri sağlanabilir. Karlı günlerde yiyecek bulamayan kuşlar ve onlara yiyecek vermenin gereğini işleyen bir öykü, fakir ve muhtaçlara yardım fikri gibi dini ve ahlaki açıdan çok önemli bir alışkanlık çocuklara erken dönemde kazandırılabilir. Çevredeki kurumlarda çalışan insanları konu almakla; yaşayan varlıklara özen gösterme, saygı duyma, sorumluluk duygularını güçlendirme becerilerini kazandırmak mümkündür. Mesela; doktor, hemşire, bakkal, polis, postacı, çöpçü, itfaiye memuru, şoför vb. bu insanlar çalışmazsa toplumda işler aksayacaktır. Onlar sabahın erken saatlerinden akşama kadar çalışarak bizlere yardımcı olmaktadırlar, gibi açıklamalarla çocukta bir sosyal bilinç uyandırılabilir, çocuğun toplum içindeki yerini belirlemesine katkıda bulunulabilir ve İslam dininden gelen değer yargılarından yararlanılarak çocukların eğitimi şekillendirilebilir.

Dinimizin ve kültürümüzün önemli bir unsuru olan bayramlarımız da çocuklara dini, ahlaki ve kültürel motifler içeren bir hoşgörü eğitimi vermede önemli fırsatlar doğurur. Genellikle dini bayramlarda okullarda özel kutlamalar yapılmamaktadır.

---

[86] Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, s.86.
[87] Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, s.87.
[88] Nimet Erkunt, *Okul Öncesi Eğitimi İle İlgili Uygulamalı Çalışmalar*, MEB yay., İstanbul 1966, s.114.

Fakat oyun, hikâye, boyama, kesme, yapıştırma, taklit ve temsil yolu ile bayramlar anaokulu çocuğunun anlayabileceği şekilde ele alınabilir. Ramazan bayramı, bayram yemeği, bayramda dost ve akraba ziyaretleri, kurban bayramı, kurban gibi tecrübeler hareket noktası olarak kullanılabilir.[89]

Okul öncesi eğitiminde amaç ve kazanımların edindirilebileceği deneyim alanları "türkçe, drama, fen-matematik, oyun-hareket, okuma-yazmaya hazırlık, sanat, müzik ve alan gezileri" olarak adlandırılır. Seçilen amaç ve kazanımlar bu deneyim alanları kapsamında ve okul öncesi programının temel özelliklerine uygun olarak çeşitli yöntem, teknik ve materyal desteği ile sağlanmaktadır.

Bu çalışmada okul öncesi eğitimde kullanılan etkinlikler içerisine, dinden öğrenme yaklaşımından esinlenilerek oluşturulan ve çocukların dini ve ahlaki gelişim seviyelerine göre düzenlenmiş dini, ahlaki ve kültürel motifler ile zenginleştirilmiş hoşgörü etkinlikleri katılacak ve etkisi araştırılacaktır. Burada bahsedilen dinden öğrenme yaklaşımı okul öncesi dönemde din öğretimini amaçlayan bir yaklaşım olarak değil, dini motifler ile bezeli ve bireylerin okul öncesi eğitim programında yer alan "farklılıklara ve farklı inanışlara saygı duyma"[90] amaçlarını göz önünde tutan bir yaklaşım olarak kullanılmıştır. Okul öncesi dönem hoşgörü eğitiminde, dinden öğrenme yaklaşımından yararlanılması ve etkinliklerin dini, ahlaki ve kültürel motiflerle desteklenmesi; okul öncesi eğitimin temel ilkelerinden "konular amaç değil, araçtır; üniteler yer almamaktadır, esnektir, öğretmene özgürlük tanır"[91] maddeleri ile de uyuşmaktadır.

4. Hipotezler

- Okul öncesi eğitim programlarında yer alan hoşgörü ile ilgili kazanımların gerçekleşmesinde, çocukların gelişimsel özelliklerine uygun dini, ahlaki ve kültürel motifler ile zenginleştirilmiş bir muhteva etkilidir.

- Okul öncesi eğitim programlarında yer alan hoşgörü ile ilgili kazanımların gerçekleşmesinde, uygulanan öğretme öğrenme yaklaşımları ve bu yaklaşımlara göre belirlenmiş muhteva, yöntem ve tekniklerin etkililiği, öğrencilerin cinsiyetlerine göre farklılaşmaktadır.

---

[89] Selçuk, *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler***,** s.94.
[90] *MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s.28.
[91] *MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin)***,** s.12-18.

• Okul öncesi eğitim programlarında yer alan hoşgörü ile ilgili kazanımların gerçekleşmesinde, uygulanan öğretme öğrenme yaklaşımları ve bu yaklaşımlara göre belirlenmiş muhteva, yöntem ve tekniklerin etkililiği, öğrencilerin ailelerinin sosyo-ekonomik statülerine göre farklılaşmaktadır.

• Okul öncesi eğitim programlarında yer alan hoşgörü ile ilgili kazanımların gerçekleşmesinde, uygulanan öğretme öğrenme yaklaşımları ve bu yaklaşımlara göre belirlenmiş muhteva, yöntem ve tekniklerin etkililiği, öğrencilerin yaşadıkları aile biçim ve yapılarına göre farklılaşmaktadır.

5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın bulguları;

1. Hoşgörü eğitimi uygulamalarını yapan okul öncesi öğretmeninin, kazanım değerlendirme formuna vermiş olduğu cevaplar
2. Okul öncesi eğitimi alan çocuklardan 5-6 yaşında olanlar
3. Seçilen örneklem
4. Seçilen uygulama okulu
5. Hoşgörü kavramına yönelik kazanımlar
6. Deney ve kontrol grubu için ayrı olarak hazırlanmış etkinlik örnekleri
7. Öğrenci ailelerin geniş ve çekirdek aile olup olmadıkları ile sınırlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1. Araştırmanın Deseni

Araştırmada "deneysel araştırma deseni" kullanılmıştır.

Buna göre, Ankara ilindeki, 5–6 yaş grubu, okul öncesi eğitim alan çocukların oluşturduğu, biri 18 (kontrol grubu), diğeri 15 (deney grubu) kişilik iki ayrı anasınıfında uygulama yapılmıştır. Birinci grup (kontrol grubu) için programın ön gördüğü eğitim öğretim gerçekleştirilmiştir. Bu öğretim, okul öncesi eğitim program kitapçığında yer alan etkinlik örnekleri baz alınarak, araştırmacı tarafından hazırlanan 17 etkinlik[92] ile gerçekleştirilmiş, etkinliklerde kullanılan muhtevada herhangi bir sınırlamaya gidilmemiş ve öğrencilerin bu kazanımları edinme düzeyleri ölçülmüştür.

İkinci grup (deney grubu) için, aynı kazanımlar, çocukların gelişim seviyelerine uygun; dini, ahlaki ve kültürel motifler ile zenginleştirilmiş bir muhteva ile kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla 18 etkinlik araştırmacı tarafından hazırlanmış[93] ve uygulanmıştır. Kontrol ve deney gurubuna yönelik olarak hazırlanan etkinlikler ve hoşgörü kavramına yönelik oluşturulan alt kazanım ilişkisi Ek 1. de gösterilmektedir.[94]

Deney grubu için hazırlanan hoşgörü eğitimi etkinliklerinde yer alan dini, ahlaki ve kültürel motifler, çocukların gelişimsel özellikleri göz önünde bulundurularak hazırlandığından etkinliklerde derinlemesine bir bilgi yüklemesine gidilmemiş, yeterli düzeyde bir zenginleştirme yapılmıştır. Özellikle dini bilgilerin etkinliklere yansıtılmasında, okul öncesi eğitim programı kapsam ve muhtevasına uygunluk ve resmi makamlarca etkinliklerin okul öncesi eğitime uygun görülmesi kriterleri göz önünde bulundurulmuş ve açık bir dini bilgi verilmesinden ziyade çocuklara çağrışımda bulunacak, günlük hayatta zaten aşina oldukları düşünülen bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Uygulama esnasında bu bilgilerin çocuklarda uyandırdığı

[92] Bkz. Ek 1.
[93] Bkz. Ek 2.
[94] Bkz. Ek 1.

çağrışımlardan yola çıkılarak daha anlaşılır bir eğitim uygulanmıştır. Bu uygulama sırasında da çocukların gelişimsel özelliklerine göre hareket edilmiştir.

Araştırmada kullanılan deneysel desen Tablo I. de görülmektedir.

Tablo I. Araştırmada Uygulanan Deneysel Desen

Gruplar	Denel İşlem	Sontest
D	Dini, ahlaki, kültürel motifli	T
K	Programa dayalı	T

Araştırmada D, deney grubunu; K ise kontrol grubunu temsil etmektedir. Denel işlemin akabinde her iki gruba da, hoşgörülü davranma becerilerini ölçen ve araştırmacı tarafından geliştirilen "kazanım değerlendirme formu"[95] (T) uygulanmıştır.

2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, Ankara il merkezinde anasınıfında okuyan 5-6 yaş grubu çocuklar; örneklemini ise, Ankara il merkezinde bulunan bir okuldan seçilen iki ayrı anasınıfı öğrencileri oluşturmuştur. Kontrol grubunda 18, deney grubunda15 öğrenci bulunduğundan, toplam örneklem 33 öğrencidir.

3. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi

Araştırmada veri toplama aracı geliştirilirken okul öncesi dönemde, çocuğu tanıma ve değerlendirmede kullanılan araçlardan yararlanılmıştır.

a. Okul Öncesi Eğitiminde Çocuğu Tanıma ve Değerlendirmede Kullanılan Araçlar

[95] Bkz. Ek 4.

Değerlendirme, genelde "Belirli amaçlar için öngörülen ölçütler dikkate alınarak bir ürünü, hizmeti ve görevi bilinçlice yargılama etkinliğidir."[96] Eğitim programının ve eğitsel hedeflerin ne ölçüde gerçekleştirildiğinin bir göstergesi olan değerlendirme, eğitimin başında, süreç içinde ve sonunda yapılan bir süreçtir.[97]

Eğitimde, her bir öğrencinin ve sınıfın hazır oluş durumlarının saptanması, fiziksel ortamın, eğitim yöntemlerinin, personelin etkililik derecesinin belirlenmesi, eksikliklerin ve başarıların ortaya çıkarılması için çeşitli değerlendirme yöntemlerine gereksinim vardır. Değerlendirmede olması gereken bu çeşitlilik, her düzeydeki eğitim için gereklidir. Ancak okul öncesi eğitimde değerlendirmenin çok boyutlu olması kaçınılmaz bir gerçektir.[98] Okul öncesi dönem çocuklarının hızlı gelişmeleri, kendilerini tam olarak ifade edememeleri ve bu yıllardaki her alanda gösterecekleri gelişim özelliklerini yetişkinliğe de taşıyacak olmaları nedeni ile doğru olarak tanınmaları ve değerlendirilmeleri günümüzün önemli konularındandır. Tüm özellikleri ile tanınan ve buna göre uygun eğitimlerle gelişimleri desteklenen çocukların, kendileri, aile ve profesyonel olarak da öğretmenleri tarafından eğitimin bir parçası olarak değerlendirilmeleri hem eğitim kalitesine, hem de bu dönem çocuklarını değerlendirmede kullanılabilecek araç ve yöntemlere dikkatleri çekmektedir.[99]

Çocuğu tanıma okul programlarının geliştirilmesinde ilk aşama olarak düşünülmelidir. Çocukların öğrenme ortamından etkili bir şekilde yararlanması, kendi öğrenme gereksinimleriyle uyumlu fırsatlar yakalamalarıyla büyük ölçüde gerçekleşebilir. Çocuğu, ilgileri, gereksinimleri, gelişimsel özellikleri ve öğrenme stilleri ile tanımak; fiziksel ortamı da bu temele dayandırarak geliştirmek gerekir.

Çocuğu tanıma ve değerlendirme; çocuk hakkında tarafsız, bütüncül, esnek fakat tutarlı, bilimsel ve sistematik, birbirini tamamlayan farklı işlev ve özellikteki bir dizi araç yardımıyla gerekleştirilen, çok boyutlu bilgi toplama ve bunları birbirleriyle birleştirerek anlamlı ve güvenilir bir karar verme sürecidir. Çocuğu tanıyabilmek için kullanılan araçlar ne olursa olsun her birinin ortak özelliği gözlenebilir ve somut

---

[96] Mustafa Karaağaçlı, *Değerlendirme Süreci. Mesleki Eğitim ve Teknoloji Eğitimde Özel Öğretim Yöntemleri*, Nobel yay., Ankara 2002, s.31-47.

[97] Karaağaçlı, *Değerlendirme Süreci. Mesleki Eğitim ve Teknoloji Eğitimde Özel Öğretim Yöntemleri,* s.31-47.

[98] Cevat Alkan, Mehmet Kurt; *Okul Öncesi Eğitimde Öğretim Teknolojisi. Özel Öğretim Yöntemleri,* Anı yay., Ankara, s.123-144.

[99] Ümit Deniz Kan, "Okul Öncesi Eğitimde Değerlendirme Aracı Olarak Portfolyo"**,** *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 27, S. 1, 2007, s.169-178.

olmasıdır. Bir başka ifadeyle çocuğu tanıma ve değerlendirme süreci çocuğa ait bilgilerin çok çeşitli araçlar vasıtasıyla sistematik olarak toplanması, kayıt altına alınması ve bu veri tabanıyla çocuk hakkında yorum yapabilir hale gelinmesi demektir. [100]

Çocuk Hakkındaki Bilgilerin Kayıt Altına Alınmasının Gereği

- Çocukların gelişimsel özelliklerinin akılda tutulmasını kolaylaştırır.
- Geçmişteki bulgularla şimdiki bulgular arasında bağlantı kurmayı kolaylaştırır. Karşılaştırma olanağı verir.
- Kritik kararlar için detaylar gerekebilir.
- Çocuk ve ailesi için zengin bir özgeçmiş olanağı verir.
- Çocuklar, kendileri ile ilgili yazılı kayıtları görerek okuma- yazmaya karşı olumlu bir tutum geliştirirler.

Okul Öncesi Dönemde Çocuğu Tanıma ve Değerlendirmede Kullanılan Araçlar

Çocuk sosyal bir varlıktır. Çevresiyle etkileşim halindedir. Bu nedenle çocukla ilgili bilgilere eksiksiz olarak ulaşabilmek için onun etkileşim ortamında bulunan kişilerle olan iletişimini anlamak gerekir. Örneğin; çocuğun yaşıtı olan arkadaşlarıyla, kendinden büyük ya da kendinden küçük arkadaşlarıyla, farklı cinsiyetteki çocuklarla, vb. kişilerle iletişiminin nasıl olduğunu belirlemek önemlidir. Benzer şekilde çocukların beslenme, temizlik, uyku, vb. gibi rutinler ile, bir başkası tarafından yönlendirilen ya da yönetilen faaliyetler sırasında, kendi başına insiyatif kullanması gereken zamanlarda ve belirli bazı kurallara uyması beklenen durumlarda ne tip duygu, düşünce ve davranışlar sergilediği önemsenmeli ve çocukların bu durumlardaki tepkilerinden, değerlendirme adına yararlanmalıdır.

Aşağıda okul öncesi çocukları tanıma ve değerlendirmeye yönelik olarak kullanılabilecek en yaygın ve en işlevsel açlardan bahsedilmiştir. Öğretmenler çeşitli kaynaklar aracılığıyla çocuklar hakkında bilgi edinirler. Bunlar:

[100] *MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s. 89.

1. Gözlem kayıtları

2. Anekdot kayıtları

3. Gelişim kontrol listeleri ve standart testler

4. Portfolyolar

5. Gelişim raporlarıdır.

1. Gözlem Kayıtları

Okul öncesi eğitiminde gözlem, rutin içinde öğretmenin daha çok bilgi toplamasını ve çocuğun yetenek ve davranışlarını yorum yapmaksızın tam olarak göstermesini sağlar.[101] Gözlem ile spesifik olayların oluşumu ve içeriği hakkında bilgi toplanır. Aynı zamanda gözlem direk olarak aktarılan sözleri ve çocukların yüz ifadeleri, beden dilleri ile açıkladıklarını içerebilir.[102]

Gözlem kayıtları, çocuğun gösterdiği davranışları nesnel olarak gösterir, öğretmenlerin çocuğun davranışları hakkındaki yorumunu ve öngörülerini içermez. Gözlem tekniğinin en kuvvetli yönü, gözlemde doğal belirtilerin gözlenmesiyle, daha yansız veri toplama olanağının bulunmasıdır.[103] Öğretmenlerin gözlemle oluşturdukları kayıtlar dışında, düzenli veya periyodik olarak yazdıkları notlar, davranış örneklerini, çocuğun davranışı, düşünme yöntemi, gelişimi ve problemlerini özetleyebilir. Ayrıca bu notlar çocuğun sosyal yönünü tanımlar ve özellikle aile gibi sınıf dışındaki bireylerin çocuğu tanımalarına katkıda bulunur.

Çocukların gözlenmesi "rastgele" ve "hedefe yönelik" olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilir. Rastgele gözlemler olayın olduğu anda ortaya çıkar. Bu tip gözlemler, daha önceden planlanmamış zamanlarda ve ortamlarda öğretmenin çocuğa odaklanmasıyla gerçekleşir.

Örneğin, bir çocuk evcilik oyunu oynarken çocuğu rolündeki arkadaşına "Sözümü dinlemezsen senin annen olmam." diyorsa, bu diyalogu duyan öğretmen

---

[101] T.S. Gibson, "Student Evaluation in an Integrated Preschool Classroom." *Educational Resources Information Center*. 1994. (http://www.eric.ed.gov /ERICDocs/data/ericdocs2, Erişim tarihi: 27.01.2009)

[102] S.C. Wortham, A. Barbour, B. Desjean-Prrotta; "Portfolio Assesment: A Handbook for Preschool and Elementary Educators.", *Education International*, 1998. (http://www.eric.ed.gov /ERICDocs/data/ericdocs2, Erişim tarihi: 27.01.2009)

[103] Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Teknikleri*, Nobel Yay., Ankara 2000, s.165.

için bu sözler ilginç ve mutlaka üzerinde durulması gereken, rastgele bir gözlem bilgisidir.

Mekânı, nesnesi, zamanı ve hedefi belirlenmiş gözlemler ise öğretmenin çocukla ilgili özel olarak bilgi toplama gereksinimini karşılar. Örneğin, sınıfta mevcut hiçbir şeyle ilgilenmeyen bir çocuk için öğretmen, çocuğun ilgi alanlarını tespit etmek amacıyla bir kutu içinde hayvan getirmeyi dener ve hayvanla ilgilenip ilgilenmediğini gözlemek ister. Eğer hayvanla ilgilenir ise, hayvanı çocukla iletişimi başlatmak için bir araç olarak kullanmayı hedeflemektedir.

Oyun çocuk hakkında bilgi edinmek için en doğal ve en zengin veri kaynağıdır. Çocukların seçtikleri oyunlar, oyunlarında aldıkları roller, oyunlarının içeriği, oyun arkadaşları ve onlarla kurulan etkileşim, çocuğun sosyal, duygusal, fiziksel ve zihinsel performansı hakkında objektif bilgi verir.

Aşağıda örnek olarak sunulan "Oyun Gözlem Formu"[104] ve "Sistematik Gözlem Formu"[105] her çocuk için bireysel olarak kullanılmak üzere, öğrencileri gözlemlemek ve notlar almak üzere hazırlanmıştır.

Tablo 2. Sistematik Gözlem Formu

<table>
<tr><td>Çocuğun Adı-Soyadı:
Yaşı ve Cinsiyeti:</td><td>Gözlem yapan öğretmen:
Tarih:
Zaman aralığı:</td></tr>
<tr><td colspan="2">Etkinlik-Ortam:</td></tr>
<tr><td colspan="2">Detaylar:</td></tr>
<tr><td>Gözlem nedeni:</td><td>Yorumlar ve öneriler</td></tr>
</table>

[104] *MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s. 94.
[105] *MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s. 93.

Tablo 3. Oyun Gözlem Formu

OYUN GÖZLEM FORMU				
Çocuğun Adı-Soyadı : Gözlem yapan öğretmen: Yaşı ve Cinsiyeti :				
Gözlem Tarihi	Oynadığı oyun köşesi ve oyun materyali Blok, fen, müzik,kitap, dramatizasyon, sanat vb.	Oyun arkadaşları Yaş ve cinsiyet bakımından oyun arkadaşı olarak kimleri tercih ediyor?	Oyun tipi İzole(yalnız), paralel, beraber, kooperatif, yapı, inşa, sembolik vb.	Oyun davranışları Oyun içinde üstlendiği roller, sorumluluklar ve iletişim özellikleri

3. Anekdot Kayıtları

Anekdot, herhangi bir öğrencinin belli bir ortamda, özgül bir davranışının ayrıntılı olarak betimlenmesidir. Anekdotların, gözlenen olayla ilgili objektif betimlemelere dayalı olması gerekmektedir. Çünkü anekdotlar, doğal koşullarda ortaya çıkan gerçek davranışları yansıttığı ölçüde yararlı olmaktadır.[106] Anekdotlar, somut durumları içinde öğrencinin davranışlarını betimleyen bir dizi noktalardır. Yeterli sayıda ve koşulda tutulan anekdotlar, bireyin davranış görüntüsü ya da gelişme biçimine ilişkin, nesnel ipuçları sağlamaktadır.[107]

Anekdot kaydı tutulurken gözlenen olay ana hatlarıyla kısa not örneğine yazılır. Yazım sırasında tam bir cümle kurulması gerekmez. Çocuğun ismi ve tarih mutlaka

[106] Yıldız Kuzgun, *İlköğretimde Rehberlik***,** Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2002, s.52.

[107] Binnur Yeşilyaprak, *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri***,** Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2002, s.315.

yazılmalıdır. Notlar daha sonra gözden geçirilerek anekdot kayıt formuna geçirilir ve yorumlar eklenir.

Aşağıda kısa not örneği ve anekdot kayıt formu verilmiştir.

Tablo 4. Kısa Not Örneği

KISA NOT ÖRNEĞİ	
Çocuğun Adı – Soyadı : Tarih : Gözlenen Durum:	Durumu Gözleyen :

Tablo 5. Anekdot Kayıt Formu

ANEKDOT KAYIT FORMU
Çocuğun Adı – Soyadı : Tarih : Kayıt tutan :
Gözlenen durum:
Gözlenen mekân ve çocuk grubu:
Detaylar:
Yorumlar:

3. Standart Testler ve Gelişim Kontrol Listeleri

Gelişim kontrol listeleri ve standart testler çocukların güçlü ve zayıf yönlerini gösterdiği gibi bazı özel becerilerin ve yeteneklerin ortaya çıkarılmasında da önemli ipuçları verir.

Okul öncesi eğitim programında yer alan "Gelişim Özellikleri" listesinden gruptaki çocukların yaş grubuna ait gelişim özellikleri seçilerek çocuğu tanıma ve değerlendirme amacıyla "Gelişim Kontrol Listesi" hazırlanır ve kullanılır.[108]

Derecelendirme ölçekleri de okul öncesi çocuklarının davranışlarını ölçmeye yarayan bir diğer araçtır. Derecelendirme ölçeklerinde ölçülecek davranış ve dereceleri önceden saptanır. Bu ölçek ya gözlem sırasında ya da gözlemden sonra kullanılır, ancak kesinlikle gözlemlere dayanmalıdır.[109]

Aşağıda gelişim kontrol listesi için okul öncesi öğrencilerinin yaş grupları ve gelişim özellikleri verilmiştir.

Tablo 6. Gelişim Kontrol Listesi İçin Okul Öncesi Öğrencilerinin Yaş Grupları ve Gelişim Özellikleri

Yaş Grupları	Gelişim Özellikleri
36-48 Aylık çocuklar için	1. Psikomotor gelişim 2. Sosyal-duygusal gelişim 3. Dil gelişimi 4. Bilişsel gelişim 5. Özbakım becerileri
48-60 Aylık çocuklar için	
60-72 Aylık çocuklar için	

4. Portfolyolar (Gelişim Dosyaları)

Portfolyolar, çocuk hakkında genel bir değerlendirme yapabilmek için çok sayıdaki ve çok çeşitli alanlardaki gelişimsel ürünleri ve sonuçları içeren, çocuğa ait özgeçmiş dosyasıdır.

Eğitim amaçlarına ulaşma ve gelişim durumunu gösteren sınıf içi değerlendirmenin güvenilir olması ve performans temelli ölçümleri içermesine yönelik çalışmalar artmaktadır.[110] Bu bağlamda, Northwest Evaluation Association'a

[108] *MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s. 20-25.
[109] Yeşilyaprak, *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri,* s.315.
[110] A.M.D. Lankes, "Electronic Portfolios: A New Idea in Assesment. ERIC Digest." *ERICC learinghouse on Information and Technology Syracuse*, 1995.

göre, öğrenci performanslarına dayanan değerlendirme araçlarından biri olan portfolyo; "Öğrencinin çabalarını, ilerleme ve başarılarını sergileyen çalışmalarının amaçlı bir koleksiyonudur". Bu koleksiyonun seçimi, öğrenci katılımı ile seçme kriterleri, değerlendirme kriterleri göz önünde bulundurularak ve öğrencinin kendini yansıtma delillerini içererek yapılmalıdır.[111]

Portfolyolar dinamik değerlendirme araçlarıdır.[112] Çocuğun birçok ürününü kapsar ve bu ürünler çocuğun gelişmesine yardım eden ihtiyaçların belirlenmesinde kullanılır. Sınıfta günlük olarak olanları açığa çıkaran ve tamamlanarak başarılan ürünler portfolyoda kullanılır ve bu da öğretmenlerin öğrencileri hakkında daha çok bilgi edinmelerini sağlar. Portfolyoda bulunması gereken bilgi ve dokümanlar şöyledir:[113]

1. Aileye ait bilgi formları
2. Öğretmenin gözlem bilgileri
3. Çocuğa ve aileye ait anekdotlar
4. Standart test ve gelişimsel kontrol listelerinin sonuçları
5. Öğretmenin çocukla ilgili kısa ve uzun vadedeki planları
6. Çocuğa ait kişisel bilgiler,
7. Fotoğraflar, video kayıtları
8. Çocuğun seçtiği sanat çalışmaları
9. Çocuğun sorduğu sorular, bazı sorulara verdiği ilginç cevaplar,
10. Projeler

5. Gelişim Raporları

Gelişim raporları çocukların eğitim dönemi içindeki performanslarının bir özetini kapsar. Gelişim raporları, öğretmenlerin çocukları tanımaya yönelik olarak

---

(http://searcheric.org/digests/ed390377.html, Erişim Tarihi: 25.06.08).

[111] A.M.D. Lankes, "Electronic Portfolios: A New Idea in Assesment. ERIC Digest."

[112] S.C. Wortham, A. Barbour, B. Desjean-Prrotta, "Portfolio Assesment: A Handbook for Preschool and Elementary Educators." Association for Childhood. *Education International,* 1998. (http://www.eric.ed.gov /ERICDocs/data/ericdocs2, Erişim tarihi: 27.01.2009)

[113] *MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s. 96.

kullandıkları çok çeşitli araçların (gözlemler, anekdotlar, standart testler ve gelişimsel kontrol listeleri, portfolyo, davranış değerlendirme formu vb.)sonuçlarının bir sentezi olarak da düşünülebilir. Aşağıda gelişim raporu formu örneği verilmiştir.[114]

Tablo 7. Gelişim Raporu Formu

GELİŞİM RAPORU FORMU

Çocuğun Adı–Soyadı : Öğretmenin Adı:

Doğum Tarihi : Rapor Tarihi :

Cinsiyeti :

Okulun Adı :

Okula Başlama Tarihi :

Bu raporda çocuğun bütün gelişim alanları ve özbakım becerileri açısından bulunduğu düzeye, ilgilerine, ihtiyaçlarına ve tercihlerine yer verilir.

Bu araştırmada okul öncesi dönemde çocuğu tanıma ve değerlendirmede kullanılan araçlardan; "Oyun Gözlem Formu", "Sistematik Gözlem Formu" ve "Anekdot Kayıt Formu" kullanılmıştır. Okul öncesi eğitim program kitapçığında örneği bulunan "Kazanım Değerlendirme Formu"ndan yola çıkılarak araştırmacı tarafından bir kazanım değerlendirme formu geliştirilmiştir. Bu form[115], program kitapçığında yer alan hoşgörü ile ilişkili kazanımları ve hoşgörü eğitimi kapsamında yeni eklenen üç adet kazanımı[116] kapsamaktadır. Ayrıca bu kazanımları ölçmemizde

[114] *MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s. 124.
[115] Bkz Ek 4.
[116] Bkz. Ek 4 (Kazanım 14.15.16).

bize yardımcı olacak alt kazanımlar, her bir kazanımın altına maddeler halinde eklenerek belirtilmiş ve toplam 41 adet alt kazanım oluşturulmuştur.

4.Verilerin Toplanması

Araştırmanın problemi ve amacı doğrultusunda veri toplamak amacıyla, ilgili anaokulunda uygulama yapılabilmesi yönünde, Ankara Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü'den izin talebinde bulunulmuştur. Ankara Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü Strateji Geliştirme Bölümü, araştırma isteğini olumlu şekilde değerlendirmiş ve valilik oluru ile birlikte Ankara Üniversitesi Rektörlüğü'ne ilgili izin yazısını göndermiştir.[117]

Araştırmacı izin alınan okulda iki ayrı anasınıfı öğrencileri (5-6 yaş) üzerinde, altı hafta boyunca kontrol ve deney grubu etkinlik örneklerini uygulamış ve süreç içerisinde sistematik gözlem formu, oyun gözlem formu ve anekdot kayıt formlarını kullanarak, çocukların göstermiş oldukları hoşgörü davranışları ile ilgili notlar almıştır. Daha sonra araştırmacı tarafından geliştirilen kazanım değerlendirme formu yine araştırmacı tarafından her bir çocuk için doldurulmuştur.

Araştırmacı kazanım değerlendirme formlarını doldururken, çocukların alt kazanımları edinme düzeylerine bakarak; kazanım tamamen gerçekleşmişse 3, kısmen gerçekleşmişse 2, yeterli düzeyde gerçekleşmemişse 1 puanlarını vermiştir. Tablo 8'de kazanım ve alt kazanımların gözlenmesinde ne tür bir form kullanıldığı belirtilmiştir.

[117] Ek 5.

Tablo 8. Kazanım ve Alt Kazanımların Gözlenmesinde Kullanılan Formlar

Kazanım ve Alt Kazanım	**Değerlendirmede Kullanılan Form**
Kazanım: 1.a	Oyun Gözlem Formu
Kazanım: 2.a, 2.b, 2.c, 2.d, 2.e, 2.f	Oyun Gözlem Formu, Sistematik Gözlem Formu, Anekdot Kayıt Formu
Kazanım: 3.a, 3.b, 3.c, 3.d	Sistematik Gözlem Formu, Anekdot Kayıt Formu
Kazanım: 4.a	Oyun Gözlem Formu
Kazanım: 5.a, 5.b	Oyun Gözlem Formu
Kazanım: 6.a, 6.b	Oyun Gözlem Formu
Kazanım: 7.a	Oyun Gözlem Formu
Kazanım: 8.a, 6.b	Anekdot Kayıt Formu
Kazanım: 9.a, 9.b, 9.c	Sistematik Gözlem Formu, Anekdot Kayıt Formu
Kazanım: 10.a,10.b, 10.c, 10.d	Oyun Gözlem Formu, Sistematik Gözlem Formu
Kazanım: 11.a, 11.b, 11.c	Sistematik Gözlem Formu, Anekdot Kayıt Formu
Kazanım: 12.a, 12.b, 12.c	Sistematik Gözlem Formu, Anekdot Kayıt Formu
Kazım: 13.a, 13.b,13.c	Sistematik Gözlem Formu
Kazanım: 14.a	Oyun Gözlem Formu
Kazanım: 15.a, 15.b, 15.c	Anekdot Kayıt Formu, Sistematik Gözlem Formu
Kazanım: 16.a, 16.b	Anekdot Kayıt Formu

Araştırmacı yukarıdaki bilgilere ek olarak, öğrencilerin cinsiyeti, öğrenci velilerinin sosyo-ekonomik düzeyi ve aile biçim-yapılarına yönelik bilgiler toplamak amacıyla, öğrenci velilerine yazılı notlar göndermiştir. Ailelerden gelen bilgiler, çalışma analizinde kullanılmak üzere kayıt altına alınarak saklanmıştır.

5.Verilerin Değerlendirilmesi

Her bir gruptaki öğrenciler için ayrı ayrı doldurulan kazanım değerlendirme formlarına araştırmacının verdiği cevaplar SPSS'e (istatiksel paket programı) aktarılmış, gerekli analiz işlemlerinin ardından iki grubun toplam hoşgörü puanları birbiri ile "İlişkisiz Ölçümler İçin Mann Whitney U-Testi" aracılığıyla karşılaştırılmış ve iki grup sonuçları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı saptanmıştır.

Araştırmacı yukarıdaki bilgilere ek olarak, öğrenci velilerinin sosyo-ekonomik düzeylerine, aile biçim-yapılarına ve öğrencilerin cinsiyetlerine yönelik toplamış olduğu bilgileri SPSS'e aktarmıştır. Akabinde, öğrencilerin hoşgörü kazanımlarını edinmelerinde cinsiyet ve aile biçim-yapısının etkili olup olmadığı (deney ve kontrol grubu toplam hoşgörü puanları üzerinden, her grup için ayrı olarak) "İlişkisiz Ölçümler İçin Mann Whitney U-Testi"; sosyo-ekonomik düzeylerinin etkisi olup olmadığı ise "İlişkisiz Ölçümler İçin Kruskal Wallis H-Testi" aracılığı ile analiz edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMINDA HOŞGÖRÜ VE EĞİTİMİ

Bu bölümde Türk milli eğitim sisteminden, okul öncesi eğitim programından, hoşgörü eğitiminden ve son olarak da hoşgörü-okul öncesi eğitim ilişkisinden bahsedilecektir.

A. TÜRK MİLLÎ EĞİTİM SİSTEMİ VE OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

1. Türk Millî Eğitim Sisteminin Yapısı

Türk Millî Eğitim sistemi örgün ve yaygın eğitim olmak üzere iki ana bölümden kurulur. Örgün eğitim; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını içerir. Yaygın eğitim ise, örgün eğitim yanında veya dışında düzenlenen eğitim faaliyetlerinin bütününü içine alır.

a. Türk Millî Eğitimi'nin Amaçları

Millî Eğitim Temel Kanunu'na göre, Türk Millî Eğitimi'nin amaçları şöyledir:[118]

"Türk Millî Eğitimi'nin genel amacı, Türk Milleti'nin bütün fertlerini,

1. Atatürk İnkılâp ve İlkelerine ve Anayasa'da ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milleti'nin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

[118] Şükrü Ergit, *Milli Eğitim İle İlgili Mevzuat*, MEB Yay., Ankara 1999, s. 193.

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak, öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milleti'ni çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır."

2. Okul Öncesi Eğitimin Kapsam, Amaç ve İlkeleri

Okul öncesi eğitimi, 0-72 ay grubundaki çocukların gelişim düzeylerine ve bireysel özelliklerine uygun, zengin uyarıcı çevre imkânları sağlayan, onların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden gelişmelerini destekleyen, kendilerini toplumun kültürel değerleri doğrultusunda en iyi biçimde yönlendiren ve ilköğretime hazırlayan temel eğitim bütünlüğü içerisinde yer alan bir eğitim sürecidir. [119]

Okul öncesi eğitimin amaçları, okul öncesi eğitim kurumları yönetmeliğinde şu şekilde belirtilmektedir:[120]

"Madde 6- Okul öncesi eğitiminin amaç ve görevleri, millî eğitimin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak,

1. Çocukların beden, zihin ve duygu gelişmesini ve iyi alışkanlıklar kazanmasını sağlamak;

2. Onları ilköğretime hazırlamak;

3. Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı yaratmak;

---

[119] Fatma Şahin, *Okul Öncesinde Fen Bilgisi Öğretimi ve Aktivite Örnekleri,* Yapa Yay., İstanbul 2000, s.1.

[120] *Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği,* Tebliğler Dergisi, Temmuz 2004/2562.

4. Çocukların Türkçe'yi doğru ve güzel konuşmalarını sağlamaktır."

Okul öncesi eğitimin ilkeleri, okul öncesi eğitim kurumları yönetmeliğinde şu şekilde belirtilmektedir:[121]

"Madde 7-Okul öncesi eğitiminde:

a) Çocukların bedensel, bilişsel, duygusal, sosyal, kültürel, dil ve hareket gibi çok yönlü gelişimlerini destekleyecek eğitim ortamı hazırlanır.

b) Eğitim etkinlikleri düzenlenirken; çocukların yaşları, gelişim özellikleri, öğrenme hızları, ilgileri, gereksinimleri ile okulun ve çevrenin imkânları dikkate alınır.

c) Çocukların; beslenme, uyku, öz bakım becerileri, doğru ve sağlıklı temel alışkanlıklar kazanmalarının yanında doğa sevgisiyle çevreye duyarlı olmaları da sağlanır.

d) Eğitim etkinlikleri; çocukların, sevgi, saygı, iş birliği, katılımcılık, sorumluluk, yardımlaşma ve paylaşma duygularını geliştirici nitelikte olur.

e) Eğitim, sevgi ve şefkat anlayışı içinde yürütülür. Çocuklara eşit davranılır ve bireysel özellikler göz önünde bulundurulur. Çocukların öz güvenlerini kazanmaları için ceza, baskı uygulanmaz ve kısıtlamalara yer verilmez.

f) Eğitim etkinliklerinin değerlendirilmesinde belirlenen hedeflere ne ölçüde ulaşıldığı tespit edilir. Plânlama yapılırken bu sonuçlar dikkate alınır.

g) Çocukların kendilerini ifade ederken; Türkçe'yi doğru ve güzel konuşmalarına öncelikle önem verilir.

h) Şartları elverişsiz çevrelerden ve ailelerden gelen çocuklar için ortak bir yetişme ortamı hazırlanması için çaba gösterilir.

ı) Oyun, çocuklar için en uygun öğrenme yöntemi olarak uygulanır.

j) Eğitim programı hazırlanırken ailelerin ve içinde bulunulan çevrenin özellikleri dikkate alınır, ailenin eğitime etkin katılımı sağlanır.

---

[121] *Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği*, Tebliğler Dergisi, Temmuz 2004/2562.

k) Çocuğun gelişimi ve okul öncesi eğitim programı düzenli olarak değerlendirilir."

a. Okul Öncesi Eğitimin Önemi

Okul öncesi eğitim 0-72 aylık yaş grubu çocuklarına, gelişim düzeylerine uygun, zengin bir uyarıcı çevre olanağı sunan, yaratıcılık basta olmak üzere, onların gelişimlerini bütün yönleri ile destekleyen, çocuğa yakın çevresinin ve ulusun sosyal-kültürel değerleri ile evrensel değerleri birbirleri ile çelişmeyen bir anlayışla tanıtmayı amaçlayan, isteğe bağlı, planlı bir davranış kazandırma sürecidir.

Okul öncesi dönem, çocuğun gelişiminin çok hızlı ve kritik olduğu yıllardır. Kalıtımın yanında, çocuğun doğum öncesinden başlayarak etkileşim halinde olduğu çevreden kazandıkları, onun yetişkinlikteki kişiliğini, alışkanlıklarını, değer yargılarını biçimlendirmektedir.

20. yy.ın eğitim anlayışına önemli katkı sunan eğitim bilimci Bloom, insan yaşamının ilk altı yılının zihinsel gelişmenin en kritik dönemi olup, ilk altı yıl içinde eğitimsel uyaranların çok önemli olduğunu ve zekâyı arttırdığını[122]; çocukların 18 yaşına kadar gösterdikleri okul başarısının %33'ünün 0-6 yaş arasındaki kazanımlarla açıklanabildiğini[123] ileri sürmektedir.

2001-2002 öğretim yılında ülkemizde yapılan bir araştırmada[124] okul öncesi eğitim alan çocukların almayanlara oranla dönüştürme düzeylerinin, dolayısıyla yaratıcılık potansiyellerinin daha yüksek olduğunu ve okul öncesi eğitimin çocuklarının yaratıcılık düzeylerini arttırmada olumlu etkilerinin olduğunu göstermektedir.

Bireyin ilk çocukluk dönemindeki bu kritik yılların iyi değerlendirilmesi ve bireye bu yıllarda eğitim fırsatlarının sunulması büyük önem taşımaktadır. Bu bakımdan öncelikle ailenin çocuğa olumlu yaklaşması ve onun çok yönlü gelişimine destek olması gereklidir. Bunun yanı sıra çocuğun erken çocukluk dönemindeki çeşitli gereksinimlerini karşılayabilmek, bugünkü bilimsel ve teknolojik gelişmelerin sağladığı olanaklarla artık ailenin yalnız başına başarabileceği bir konu olmaktan

---

[122] Semra Erkan, "Okul Öncesi Kurumlarında Hizmet içi Eğitim", *Millî Eğitim Dergisi*; Nisan, Mayıs, Haziran, 1998, s.138.

[123] Binnur Yeşilyaprak, *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri.*

[124] Vesile Yıldız, Nese Özkal, Duygu Çetingöz, "Okul Öncesi Eğitimi Alan ve Almayan 7-8 Yas Grubu Çocuklarda Yaratıcı Potansiyelin Değerlendirilmesi", *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, S.13, Sonbahar, 2003, s.129-137.

çıkmış durumdadır. Bu açıdan okul öncesi eğitim kurumları çok önemi bir görev üstlenmektedir. Bu kurumlar çağdaş toplumun gereksinimi olan duygu ve düşüncelerini özgürce anlatabilen araştırmacı, meraklı, girişimci, üretici, karşılaştığı problemlere çözümler ve seçenekler üretebilen, kendi kendine karar verebilen, kendi haklarına ve başkalarının haklarına saygılı, sahip olduğu gücü en üst düzeyde kullanabilen, kendi kendini denetleyebilen bireyler yetiştirebilmek için ailenin en büyük desteği olmak durumundadırlar. [125]

B. OKUL ÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMI

1. Programla İlgili Genel Açıklama

Okul öncesi eğitim programı, okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 36-72 aylık çocukların psikomotor, sosyal-duygusal, dil ve bilişsel gelişimlerinin desteklenmesini, özbakım becerilerinin kazandırılmasını ve ilköğretime hazırbulunuşluklarının sağlanmasını amaçlamaktadır.

2002-2003 eğitim –öğretim yılından 2006 yılına kadar uygulanan okul öncesi eğitm programı, uzmanlardan ve uygulamacılardan alınan geri bildirimlerin, çağdaş program geliştirme, gelişim ve öğrenme kuramlarının, toplumun gelişen eğitim gereksinimlerinin ve yeni ilköğretim programlarında benimsenen ilke, yaklaşım ve özelliklerin doğrultusunda gözden geçirilmiş, gerekli düzeltmeler yapılmış ve geliştirilmiştir. Okul öncesi eğitim kurumlarında halen, 36-72 aylık çocuklar için, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 10.08.2006 tarih ve 336 sayılı Kurul Kararı ile kabul edilen "Okul Öncesi Eğitim Programı" uygulanmaktadır. [126] Bu program, çocuğun tüm gelişimsel alan becerilerinin desteklenmesini esas almaktadır. Program anlayışı olarak bütüncül, program yaklaşımı olarak da sarmal bir programdır.

Bu programda 2002 programındaki ana yapıya bağlı kalınmış, amaç ve kazanımlara yer verilmiştir. Kazanımlar problem çözme, iletişim, akıl yürütme, ilişkilendirme, karar verme, sorumluluk alma ve yerine getirme, araştırma, girişimcilik, bilinçli tüketicilik, çevre bilinci, yaratıcılık ve öğrenme ortamları

---

[125] Ayla Oktay, "21. Yüzyıla Girerken Dünyada Yaşanan Değişimler ve Erken Çocukluk Eğitimi", *Erken Çocuklukta Gelişim Ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, Ed: Müzeyyen Sevinç, Morpa Yay., İstanbul 2003, s. 25.

[126] *Milli Eğitim Müdürlüğü İlköğretim Müfettişleri Başkanlığınca Hazırlanan İlköğretim Kurumlarında Uyulması Gereken Ortak Esaslar (2007 - 2008 Ögretim Yılı)* (http://zonguldak.meb.gov.tr/gecici/Ortak%20Esas%202008%20gruplar%C4%B1n%20ilaveleri.pdf, Erişim Tarihi: 25.01.2009).

aracılığıyla, oyun merkezli etkinliklerle, çocuğun aktif katılımı ve bilgiyi kendisinin yapılandırması yoluyla çocuk tarafından kolay ve doğal biçimde kazanılacaktır.[127]

2. Programın Temel Özellikleri

Okul öncesi eğitim programında, programın temel özellikleri şu şekilde belirtilmektedir:[128]

a. 36-72 Aylık Çocuklara Yöneliktir

Bu yaş grubunun tümü için tek bir okul öncesi eğitim programı hazırlanmıştır. Öğretmenin bu programdan kendi grubundaki çocuklar için, onlara uygun olan amaçlar ve kazanımlarla bu amaçlara ve kazanımlara yapılan vurgular birbirinden farklı olabilir. İhtiyaç duyulduğunda programda yer almayan bir amaç veya kazanım öğretmen tarafından belirlenerek yıllık ve günlük plana eklenebilir.

b. Çocuk Merkezlidir

Amaçların ve kazanımların seçiminde, etkinliklerin düzenlenmesinde, değerlendirme esaslarının belirlenmesinde çocuğun yaşı, gelişim özellikleri, ilgi ve gereksinimleri, bireysel özellikleri ve farklılıkları ile yakın çevre ile ilgili özellikler dikkate alınmalıdır. Her öğretmen kendi grubu için plan hazırlarken, amaçlar ve kazanımlar listesinden hangi amaçları ve kazanımları seçeceğini, kendi çocuklarının gelişimsel özelliklerini temel alarak karar vermelidir. Ancak okul öncesi eğitim programının gelişimsel bir program olduğu noktasından hareketle, çocuğun takvim yaşından çok gelişimsel yaşının önemli olduğu unutulmamalı ve etkinlikler buna göre hazırlanmalıdır.

Çocuklar öğrenme yetenekleriyle donatılmış olarak doğarlar. Doğumu takip eden yıllarda çocukların öğrenme yaşantısındaki başarı ya da başarısızlıklar, tamamen sunulan olanakların gelişimsel olarak çocuklara uygun olup olmaması ile ilgilidir. Etkili ve başarılı programlar çocukların öğrenme ilgisini ve gereksinimlerini karşılayabilen dinamik programlardır. Gelişimsel hedefler üzerine odaklanmışlardır.

---

[127] *Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s. 12.
[128] *Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar için),* s.12-18.

Çocukların gelişimsel gereksinimlerinin karşılanması ile bireysel gelişimi destekleler.[129]

c. Amaçlar ve Kazanımlar Esastır

Programda amaç ve kazanımlar gelişim alanlarına göre gruplandırılmıştır. Programın kazanımların seçilmesi sırasında; özellikle o gruptaki çocukların gelişim özelliklerine uygunluk ve mümkün olduğunca tüm gelişim alanlarına yer verme gibi iki önemli ilkeye dikkat edilmelidir. Program her ne kadar tüm gelişim alanlarının bir bütün içinde desteklenmesini gerektiriyor ise de he bir alanın kendi içinde bağımsız olarak yeterliliği de önemlidir. Gelişim karmaşık ve birbiri ile ilişkili bir süreçtir. Program bu birbiri ile ilişkili olan gelişimi farkında olup desteklemelidir.[130]

Amaç ve kazanımların tek bir ekinlikle ya da bir gün içinde kazanılamayacağı dikkate alınarak, tercihen farklı etkinlik ve konularla, aynı amaç ve kazanımlara tekrar yer verilmelidir. Bu tekrarlar kazanımların pekiştirilmesi için de önemli ve gereklidir. Bir amaç ve kazanımın her çocuk için aynı sürede kazanılamayacağı gerçeği de her zaman göz önüne tutulmalı ve amaçlar yıl içinde tekrarlanmalıdır.

Öğrenme sürecinde belirlenen amaç ve kazanımların çocuklar tarafından kazanılıp kazanılmadığını belirlemek için öğretmenlerin belirli aralıklarla çocukları gözlemlemeleri gerekmektedir.

d. Gelişim Özellikleri Her Yaş Grubu İçin Ayrı Olarak Düzenlenmiştir

Öğretmenlerin kendi gruplarındaki çocukların gelişim düzeylerini daha kolay belirlemeleri, gözlemler sırasında dayanak oluşturması ve çocuk gelişim değerlendirme, form ve raporlarını daha kolay hazırlayabilmeleri için 36-72 aylık çocukların gelişim özellikleri; 36-48 ay, 48-60 ay, 60-72 ay şeklinde ayrı başlıklar halinde hazırlanmıştır.

e. Konular Amaç Değil Araçtır

Yıllık ve günlük planlar yapılırken çeşitli konulardan yararlanılabilir. Amaç ele alınan konunun öğretimi değil, o konu yardımı ile amaç ve kazanımların ortaya

[129] Belma Tuğrul, "Etkili Okul Öncesi Eğitim Programının Özellikleri", *Okul Öncesi Eğitimi Sempozyumu*, 1 Şubat 2007, Antalya.
[130] S. H. Hatoff, C. A. Byram, M. C. Ayson; *Teacher's Practical Guide for Educating Young Children*, Boston 1981.

çıkarılmasıdır. Bir amaç kazandırılırken farklı konulardan yararlanılabilir. Her şey konu olabilir.

f. Üniteler yer almamaktadır

Bu programda ünitelere yer verilmemiştir. Böylece okul öncesi eğitiminde özünde var olan "eğitim vurgusu" öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Çünkü okul öncesinde önemli olan, çocuklara bazı temel davranış ve alışkanlıkların kazandırılmasıdır. Belli ünitelerin ve bu ünitelerdeki konuların öğretilmesi gerekli ve önemli değildir.

Yetişkinler çocukların ilgilerini çeken fikirlere ve aktivitelere değer vermelidirler. Bu çocuğu tüm boyutlarıyla tanımayı gerektirir. Başarılı öğrenim durumları yaratabilmek için, yetişkinlerin çocukların gereksinimlerine odaklanması gerekir. Küçük çocukların kendilerini ve çevrelerini keşfedecek, sınırlandırılmamış, spontan zaman periyotlarına ihtiyaçları vardır. Çocuklar, belli zaman periyotlarında tamamlanmak üzere sıkıştırılmış müfredatlarla başarılı öğrenmeler gerçekleştiremezler.[131]

g. Esnektir

Esnek olduğu için her grupta uygulanabilir bir programdır. Bu özelliği nedeni ile bireyselleştirmeye uygundur.

h. Öğretmene Özgürlük Tanır

Programdaki evrensel ilkeler doğrultusunda belirlenmiş amaç ve kazanımlara ulaşmak için öğretmen bunları farklı biçimde bir araya getirebilir. Farklı etkinliklerle, okul içi ve okul dışı mekânları kullanarak eğitim durumlarını zenginleştirebilir.

Öğretmenler başkaları tarafından hazırlanan programların sadece uygulamacıları olmamalıdırlar. Program hazırlama sürecinde öğretmenin programa dâhil edeceği yaşanmış deneyimlerinden pratik olarak yararlanmak gerekmektedir. Öğretmenler bizzat çocukların öğrenme ve öğretim sürecinde bulunduklarından çocukların gereksinimlerinin farkındadırlar. Çocukların gereksinimlerini ve gelişim durumlarını destekleyen fikirlerin programa yansıması için öğretmenlerin programın oluşturulması aşamasında aktif olarak rol alması sağlanmalıdır.[132]

---

[131] Belma Tuğrul, "Çocuğun Öğrenmesini Nasıl Zorlaştırıyoruz?" *X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi,* İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, 7-9 Haziran, 2001.

[132] Tuğrul, "Etkili Okul Öncesi Eğitim Programının Özellikleri", *Okul Öncesi Eğitimi Sempozyumu.*

ı. Yaratıcılık Ön Plandadır

Bu programda yaratıcılık programın temel özelliği olarak benimsenmiştir. O nedenle "yaratıcılık" ya da "yaratıcılığın geliştirilmesi" gibi ayrı bir alan amaç olarak belirlenmemiştir. Ancak öğretmenlerden amaç ve kazanımlar doğrultusunda planlayacakları ve uygulayacakları tüm ekinliklerde hem kendilerinin hem de çocukların yaratıcılıklarını işe koşmaları beklenmektedir. Çünkü yaratıcılık programın başarıya ulaşmasında kritik bir kavramdır.

Bugün sayısız bilginin üstesinden gelebilmek için, bireyin çeşitli bilgiler arasındaki etkileşimi görebilecek kimi kalıpların geçici olduğunu fark edecek biçimde eğitilmesi gereklidir. Bağımsız düşünebilen, doğru sorular soran ve ıraksak düşünmeye yönelen öğrenciler yetiştirilmelidir.[133]

i. Öğretmenlerin Planlı Çalışmasını Gerektirir

Öğretim planlı, programlı ve güdümlü bir çalışmadır. Öğretmenlerin yıllık ve günlük planlar hazırlamaları gerekmektedir. Planda yer verilen etkinliklerin çeşitlendirilmesi ve tüm gelişim alanlarını geliştirmeye dönük olarak hazırlanması önem taşımaktadır. Okul öncesi eğitim programları çoğunlukla çocukların gelişim özellikleri dikkate alınman hazırlanmaktadır. Yayınlardan veya bilgisayar ortamından alınan hazır planların kullanımı da oldukça yaygındır.[134] Bu planlar hazırlanırken hazır planlar kullanmak yerine çocukların ilgi ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak planların hazırlanması ve kullanılması gerekmektedir. Yıllık ve günlük planlarda yer verilen kazanımların hangi gelişim alanına ait olduğu belirtilmelidir. Eğitim programındaki amaç ve kazanımların günlük planın amaç ve kazanımlar bölümüne kodlanarak yazılması gerekmektedir. Uygulamalar sonucu ortaya çıkan durumlar doğrultusunda önceden hazırlanmış olan planlarda gerekli düzeltme ve düzenlemelerin yapılması doğaldır.

j. Çocuğun Özgürce Deneyimler Kazanabilmesine Olanak Tanıyan Ortamlar Önemlidir

Ülkemizde özel anaokulları da, resmi anaokulları da apartman dairesinde bulunabilmektedir. Her ikisinde de bahçe düzeni ve açık hava oyuncakları

[133] İnci San, *Sanat ve Eğitim*, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No: 151, Ankara 1985.
[134] Gelengül Haktanır, "Okul Öncesi Öğretmenin Niteliği", *Okul Öncesi Eğitimi Sempozyumu*, 1 Şubat 2007, Antalya.

yetersizdir.[135] Oysaki çocuk özgürce deneyimlerde bulunup rahatça hareket edebildiği ortamlarda daha iyi gelişir, becerilerini daha güzel sergileyebilir. Bu nedenle program doğrultusunda öğretmenlerden eğitim ortamlarını iç ve dış mekânlar olarak bir bütün şeklinde ele almaları beklenmektedir. Ayrıca seçilen eğitim ortamlarının çocuğun güven duyup rahat hareket edebileceği, farklı etkinliklere olanak tanıyan, tehlikelerden uzak, onlara gereksinimlerine uygun olanaklar sunan estetik ve hoş ortamlar olmasına da özen gösterilmelidir.

k. Problem Çözme ve Oyun Temel Etkinliklerdir

Problem çözme becerisi çocuklara kazandırılması gereken en temel becerilerden biridir. Kazandırılacak bu beceri onun yaşamı boyunca kullanabileceği kritik bir beceridir. Öte yandan oyun, okul öncesi çocuğunun günlük yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Diğer bir deyişle oyun, çocuğun işidir. Sayıları giderek artan çalışmalar göstermektedir ki erken çocukluk döneminde "oyun temelli" yaklaşımlarla en etkili öğrenmeler gerçekleşmektedir.[136] Oyun, çocuğun tüm gelişim yönlerini destekleyip öğrenme fırsatları oluşturduğu için önemlidir. Oyunda kimse kimseye bir şey öğretemez. Oyun oynayan çocukların en büyük kazançları kendi deneyimleri yolu ile öğreniyor olmalarıdır.[137] Bu gerçekten hareketle, programda her türlü amaç ve kazanımlar ele alınırken oyunun temel etkinlik olarak kullanılması özellikle önerilmektedir. Bu durum problem çözme becerisinin kazandırılması süreci için de geçerlidir.

l. Günlük Yaşam Deneyimlerinin ve Yakın Çevre Olanaklarının Eğitim Amaçlı Kullanılması Teşvik Edilmektedir

Programda amaç ve kazanımlar oluşturulurken günlük yaşam deneyimlerinden yararlanılması, eğitim sürecini hem zenginleştirir hem de kolaylaştırır. Aynı şekilde yakın çevre olanaklarının işe koşulması, araç, gereç, materyal vb.nin sağlanmasında hem çeşitlilik, hem de ekonomiklik sağlar.

m. Öğrenme Yaşantılarının Çeşitlendirilmesi Önemsenmektedir

---

[135] Gelengül Haktanır, "Okul Öncesi Öğretmenin Niteliği", *Okul Öncesi Eğitimi Sempozyumu,* 1 Şubat 2007, Antalya.

[136] Tuğrul, "Çocuğun Öğrenmesini Nasıl Zorlaştırıyoruz?**",** *X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi.*

[137] Şefik Yaşar (Ed.), *Okul Öncesi Eğitim İlke ve Yöntemleri,* Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 2000, s.52.

Çocuk ne kadar zengin bir uyarıcı çevre içinde bulunursa o kadar çok gelişir. O nedenle öğretmenlerin öğretme-öğrenme yaşantılarını farklı ortamlar, farklı materyaller ve farklı etkinlikler ile zenginleştirmeye önem vermeleri gerekmektedir.

n. Aile Katılımı Önemlidir

Ailenin eğitime katılımı öğrencinin gelişimi ile doğrudan ilişkilidir. Örneğin aile eğitime katıldığında öğrencinin uzun dönemde akademik başarı gelişimi daha yüksek düzeye ulaşabilmekte, öğrencinin dikkati artmakta, okula yönelik tutumları ve benlik tasarımı olumlu yönde gelişmektedir.[138]

Okul öncesi eğitimde aile-okul işbirliğinin önemi dikkate alınarak bu programda aile katılımı öne çıkartılmış ve çeşitlendirilmiştir. Aile katılımı farklı biçimlerde düzenlenebilir. Programda aile katılımının veli toplantıları, veliler ile bireysel görüşmeler ve ziyaretleri şeklinde sürdürülmesi beklenmektedir.

o. Değerlendirme Süreci Çok Yönlüdür

Programın çocuklar üzerinde arzulanan etkisi, devamlı ve etkili bir değerlendirmenin yapılmasına bağlıdır. Değerlendirme, çocukların gereksinimlerinin ne ölçüde karşılanmış olduğunu ve arzulanan hedeflerin ne ölçüde gerçekleştirildiğini saptama sürecidir.[139]

Okul öncesi eğitimde sonuç değil süreç önemli olduğundan sürecin çok yönlü olarak değerlendirilmesi yaklaşımı ön plana çıkmaktadır. Programın değerlendirme süreci:

1. Çocuğun gelişiminin değerlendirilmesi,

2. Programın değerlendirilmesi,

3. Öğretmenin kendini değerlendirmesi, olarak üç farklı boyutta ele alınmaktadır.

Öğretmenlerin çocukların gelişimini değerlendirirken onları birbirleriyle kıyaslamaması, her çocuğu önceki ve sonraki davranışlarına bakarak kendi içinde değerlendirmesi gerekmektedir. Bu noktada çocuktan beklenenlerin onun gelişimi ve

[138] Yaşar, *Okul Öncesi Eğitim İlke ve Yöntemleri,* s.52.
[139] NAEYS, "National Association for the Education of Young Childeren", *Young Childeren* 1991, 46, N: 3, s.21-38.

bireysel özellikleriyle tutarlı olmasına yani beklentilerin gerçekçi olmasına da özen gösterilmelidir.

3. Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki Eğitim Etkinlikleri İle İlgili Açıklamalar

Okul öncesi eğitim kurumlarında yapılan etkinlikler "serbest zaman, Türkçe, oyun ve hareket, müzik, fen ve matematik, okuma-yazmaya hazırlık çalışmaları, drama, alan gezileri ve sanat etkinlikleri"dir. Bu etkinliklerin içeriği şu şekildedir:

a. Serbest Zaman Etkinlikleri

Serbest zaman etkinlikleri programın ilk etkinlikleridir. Bu etkinliklerin çocukları diğer etkinliklere ve güne hazırlama özelliği vardır. Ancak her gün serbest etkinlikle başlama zorunluluğu da yoktur.

Öğretmen isterse çocukların ilgisini çekmek ya da o günkü etkinliklere çocuğu hazırlamak amacıyla serbest zaman yerine farklı bir etkinlikle de güne başlayabilir.

Öğretmen serbest zaman etkinliklerinde çocukların bireysel gereksinimlerine ve ilgilerine yönelik olarak çok sayıda seçeneği aynı anda sunmalıdır. Serbest zaman etkinlikleri, ilgi köşelerinde oyun ve sanat etkinliklerinden oluşmaktadır.

Okul öncesi eğitim kurumlarında ilgi köşeleri, evcilik, fen ve matematik, sanat, resimli kitap, blok, müzik, kukla, eğitici oyuncak köşeleri ile amaçlar ve kazanımlar doğrultusunda düzenlenen geçici ilgi köşelerini içermektedir.[140]

Serbest zaman içinde sanat etkinlikleri de yapılabilir. Bu etkinlikler yoğurma maddeleri, kağıt çalışmaları, boya çalışmaları ve kolaj gibi çalışmalardan oluşur.

Serbest zaman diliminde çocuklar yetişkin yönlendirmesi olmadan kendi ilgileri doğrultusunda oynayacakları köşeleri ve oyun arkadaşlarını seçerler. Köşelerde oyun olarak da isimlendirilen serbest zaman etkinlikleri çocuk oyunlarından "yapılandırılmamış oyun" kategorisi içinde değerlendirilmektedir.

[140] Yaşar, *Okul Öncesi Eğitim İlke ve Yöntemleri*, s.65.

b. Türkçe Etkinlikleri

Türkçe etkinlikleri içinde tekerlemeler, parmak oyunları, şiir, bilmece, sohbet, hikaye anlatma teknikleri (tepegöz, projeksiyon, kukla, slayt, şimşek kart, pazen tahta, film şeridi), okuma, öykü anlatma, taklit oyunları, pandomim, dramatizasyon, öykü tamamlama etkinlikleri vb. yer almaktadır. Türkçe etkinlikleri sırasında çocukların Türkçe'yi doğru ve güzel konuşmalarının sağlanmasının yanı sıra sözcük dağarcıklarının geliştirilmesi üzerinde de önemle durulması gerekmektedir.

Bu dönemde kullanılacak öykü kitapları çocukların somut göstergeleri değerlendirebilme özelliği düşünülerek, görselliğin ön planda olduğu, az yazı bol resim içeren resimli kitaplar olmalıdır.[141]

c. Oyun ve Hareket Etkinlikleri

Okul öncesi çocuğu içinde bitmek tükenmek bilmez bir enerji ile çevresiyle etkileşim halindedir. Kararlarında bazen çok ısrarlı bazen çok değişkendir. Kendine güven ile güvensizlik arasında gidip gelen bağımsızlık ve bağımlılık boyutlarında ilişkilerini düzenler. En popüler uğraşı oyun etkinlikleri, en güvendiği kişi ise oyun arkadaşlarıdır.[142]

Okul öncesi dönemde oyun-hareket etkinlikleri, öğretmen ya da çocuklar tarafından yapılandırılmış, kuralları olan ve grupça oynanan etkinliklerdir. Sınıf içinde ya da bahçede oynanabilir.

Öğretmenin belli bir amaca ulaşmak üzere başlattığı; ancak sürecin tamamen çocuk tarafından yönlendirildiği oyunlar "yarı yapılandırılmış" oyunlardır. Yarı yapılandırılmış oyunlar, oyunun öğrenme yöntemi ve tekniği olarak kullanıldığı kategoridir. Aynı zamanda çocuk merkezlidir. Bu oyunlarda çocuğun insiyatifini kullanması önemlidir. Böylelikle çocuğun yaratıcılığı desteklenir.

[141] Can Göknil, "Okul Öncesi Çocuk Edebiyatı Deyince Ne Anlaşılmalıdır?-Okul Öncesi Edebiyatında Estetik Değerlerin Yeri Nedir?", *Çocuk Edebiyatı*, Haz: Mustafa Ruhi Şirin, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul 1994, s. 138.

[142] Saime Çağlak, "Okul Öncesi Dönemde Hareket Gelişimi ve Eğitimi", *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, Ed: Müzeyyen Sevinç, Morpa Yay., İstanbul 2003, s.239.

Herhangi bir materyalle oynanan, kuralları önceden belirlenmiş olan ya da öğretmenin belli bir amaç ya da kazanıma ulaşmak için başlattığı ve süreçte öğretmenin ve çocuğun aktif olduğu oyunlar ise "yapılandırılmış oyun"dur.

Okul öncesi çocuğunun temel gereksinimlerinden biri de harekettir. Çocukların hareket gereksinimleri oyun etkinlikleri sırasında doğal olarak karşılanabilir. Ancak, programda yer alan psikomotor alandaki amaçlara ulaşmak için özellikle planlanmış beden eğitimi çalışmalarının (hareket gelişimi) yapılmasına da önem verilmelidir. Bu çalışmalar beden koordinasyonu, denge, hız, güç vb. etkinlikleri içerebilir.[143]

d. Müzik Etkinlikleri

Ünlü düşünür Aristo, eğitimde müziğin önemine şu sözlerle yer vermektedir: "Müziği daha çok kişilik üzerinde etki yapabilen ve böylelikle, doğru bir eleştirici değerlendirme alışkanlığına sahip ve yetenekli insanlar yetiştirmemiz için bir uyarıcı olarak görmemiz gerekir. Duyguları içtenlikle ifade etme konusunda hiçbir şey ritim ve şarkı söyleme kadar kuvvetli değildir. Madem ki bu kadar güçlü bir kuvettir, o halde müzik, mutlaka çocukların eğitiminde kullanılmalıdır."[144]

Okul öncesi dönemde müzik etkinlikleri, günlük planda yer alan diğer etkinlikler sırasında da kullanılabilen etkinliklerdir. Ses dinleme ve ayırt etme çalışmaları, şarkı söyleme, ritim çalışmaları, yaratıcı hareket ve dans, müzik eşliğinde hareket, müzikli öykü oluşturma ve çeşitli işitsel algı etkinliklerini içermektedir.

e.Fen Etkinlikleri

Erken çocuklukta fen eğitimi, yaşadığımız dünyada çocuğu temel yaşama becerileriyle donatmak, araştırma, inceleme, gözlem yapma, olaylar arasında neden-sonuç ilişkileri kurabilme becerilerini çocuğa kazandırmak amacına yönelik çalışmalardır. Bu amaçların gerçekleşebilmesi, erken çocukluk fen eğitiminde bilgilerin çocukların gelişim düzeylerine uygun, somut, anlaşılır bir şekilde ve

[143] Çağlak, "Okul Öncesi Dönemde Hareket Gelişimi Ve Eğitimi", s.240-241.
[144] Aristotoles, *Politika*, Çev: M. Tuncay, Remzi Kitapevi, İstanbul 1975, s.238-239.

basitten karmaşığa doğru bir sıra dahilinde sunulmasına ve çocuğun fenle ilgili çalışmalarda aktif rol almasına bağlıdır.[145]

Okul öncesi dönem fen etkinlikleri, çocukları gözlem yapmaya, araştırma, inceleme ve keşfetmeye yönelten etkinliklerdir. Bu etkinlikler;

• Deneyler,

• Araçları tanıma ve kullanma,

• Çeşitli çalışma yöntem ve tekniklerini kullanma,

• Keşifler, icatlar,

• Mutfak çalışmaları,

• Doğa gezileri ve yürüyüşleri, piknikler, kamplar,

• Koleksiyonlar,

• İlgili bilim alanlarındaki kaynak kişileri konuk olarak çağırma,

• Başvuru kitaplarını, diğer kitapları ve dergileri inceleme,

• Fotoğraf çekme, fotoğraf inceleme,

• Belgesel vb. izleme, gibi çalışmalardan oluşmaktadır. Ayrıca fen etkinlikleri sırasında çocukları doğaya çıkarıp; onlara, doğayı ve doğadaki canlı ve cansız varlıkları tanıtmak, onları sevdirmeye ve korumaya yönelik bilgi ve becerilerle donatmak da önemlidir.

f.Matematik Etkinlikleri

Soyut düşünmeye bağlı matematik becerileri insanoğlu için yaşamını sürdürmesi için en gerekli beceri alanlarından biridir. Bu nedenle matematik becerilerinin okul öncesinden başlayarak çocuklara kazandırılması önem taşımaktadır.[146]

---

[145] Raziye Günay Bilaloğlu, "Erken Çocukluk Döneminde Fen Öğretiminde Analoji Tekniği", *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (http://egitim.cukurova.edu.tr/efdergi/download/42.pdf-Erişim Tarihi: 03.08.2009)

[146] Özgül Polat Unutkan, **"**Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Matematik Becerileri Açısından İlköğretime Hazır Bulunuşluğunun İncelenmesi", *H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi,* 2007, S: 32, s. 243-254.

Okul öncesindeki çocukların öğrenmesi gerekenler evrensel standartlar arasında matematik ile ilgili beceriler tanımlanmıştır. Bu beceriler aşağıda sunulmuştur:[147]

• Sayı kavramı

• Modele bakarak yapmak ve ilişkilendirmek

• Geometri

• Ölçme

• Bilgi toplama, organize etme ve ifade etme

Okul öncesi dönem matematik eğitiminde bu becerilerin kazandırılmasına yönelik etkinlikler düzenlenmelidir.

g. Okuma-Yazmaya Hazırlık Çalışmaları

Okuma yazmaya hazırlık çalışmaları, okulöncesi dönemdeki çocukların eğitiminde, diğer etkinliklerin yanı sıra onların algılayabilmelerini, dikkatlerini toplayabilmelerini, hatırlayabilmelerini, akıl yürütme, problem çözme, el-göz koordinasyonu ve kalem tutma becerilerini geliştirebilmelerini, eşleştirme, ilişki kurma, sıralama, gruplama gibi bilişsel fonksiyonlarını kullanabilmelerini kolaylaştırmayı sağlayan resimli alıştırmaları içermektedir.[148]

Okuma-yazmaya hazırlık çalışmaları çocukların ilköğretime geçişini kolaylaştırmak, hazır bulunuşluk düzeylerini artırmak amacıyla yapılan etkinlikleri içermekte, asla okuma ya da yazma öğretmek amacını taşımamaktadır. Bu çalışmalar yalnızca son aylara yoğunlaştırılmamalıdır.

Okuma-yazmaya hazırlık çalışmaları tüm yıl içinde, çeşitli etkinliklerde gerçekleştirilmelidir. Aşağıda verilen çalışmalar ilköğretime hazırlık çalışmalarının bir bölümünü oluşturmaktadır.

• Görsel algılama çalışmaları

1. El-göz koordinasyonu

2. Şekil-zemin ayrımı

---

[147] D.T. Dodge and others, *The Creative Curriculum for Preschool, Teaching Strategies,* Washington 2002.

[148] Demiral ve diğerleri, *Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Uygulama,* Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fak. Yay., Ankara 1989.

3. Şekil sabitliği

4. Mekânda konum

5. Mekânsal ilişkiler

• İşitsel algı çalışmaları (Fonolojik duyarlılık)

1. Dinleme

2. Konuşma

3. Sesleri ayırt etme

4. Seslerle nesneleri ya da nesne resimlerini eşleştirme.

• Dikkat ve bellek çalışmaları

• Temel kavram çalışmaları

• Problem çözme çalışmaları

• El becerisi çalışmaları (Çizme, boyama, kesme, katlama, yoğurma, yapıştırma vb.)

• Özbakım becerilerini geliştirme çalışmaları

• Güven ve bağımsız davranış geliştirme çalışmaları

h. Drama Etkinlikleri

Bu çalışmalar çeşitli kaynaşma-ısınma çalışmaları, pandomim, rol oynama, doğaçlama, öykü oluşturma, dramatizasyon gibi etkinliklerden oluşur.

Drama uygulamalarına katılım konusunda bazı çocukların, özellikle yaşça küçük olanların çekingen davrandıkları görülebilir. Böylesi çocuklar cesaretlendirilerek, oynamaya katılımlarının sağlanması öğretmenin sorumluluğundadır. Cesaretlendirme öğretmenin model olması yoluyla yapılabileceği gibi, çocuğun daha kolay yapabildiği oyunlardan ya da hareketlerden dramaya başlanarak da gerçekleştirilebilir. [149]

[149] Alev Önder, "Eğitici Drama ve Uygulama Teknikleri", *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar,* Ed: Müzeyyen Sevinç, Morpa Yay., İstanbul 2003, s. 393-402.

ı. Alan Gezileri

Çocukların ilgisini çekecek, yöresel, kültürel, meslekî ve güncel önem taşıyan her mekân çocuk için doğal öğrenme alanıdır. Bu alanlar; içinde bulunulan yörenin tarihî bir binası, müzesi, bir ressamın sanat atölyesi, matbaa, fabrika vb. olabilir.

Alan gezileri yalnızca fen çalışmaları kapsamında düşünülmemelidir. Çocukların araştırma yapma, problem çözme ve olayı yerinde gözlemleme yolu ile doğrudan öğrenme gereksinimlerini karşılamak amacıyla da çeşitli çevre gezileri yapılmalıdır.

i. Sanat

Bu eğitim, kasların gelişmesi ve beceri kazanmanın yanında, çocukların estetik duygularını, düşünce ve iradelerini de güçlendirmektedir. Çocuk, çevre ile ilgili izlenimlerini, gözlemlerini, duygu ve düşüncelerini, heyecanlarını resim etkinlikleriyle anlatılır. Kendini tanımayı, gizli güç ve yeteneklerinin farkına varabilmeyi sağlar. İş yapma, bir yapıt meydana getirme, güçlükleri yenme, kendine güven duyma ve bağımsızlığını kazanma duygu ve düşüncesini kazanırlar. Sorumluluk yüklenmeyi, başkalarıyla işbirliği yapabilmeyi yardımlaşma ve dayanışmayı öğrenirler.[150]

Sanat çalışmaları gün içinde çeşitli formlarda çocuklar için etkili bir öğrenme fırsatı olarak kullanılabilir. Sanat çalışmalarından eğitim programındaki amaç ve kazanımlara ulaşmada teknik olarak da yararlanılabilir. Çok sayıda sanatsal teknik kullanılarak yapılabilecek çalışmalar vardır. Bu çalışmaların günlük plan içinde yer alması beklenir.

Sanat çalışmaları yalnızca serbest zamanda yapılan etkinlikler değildir. Bazen tek başına bir sanat çalışması yapılabildiği gibi bazen de diğer etkinliklerin tamamlayıcısı olarak yapılabilir.

C. HOŞGÖRÜ VE HOŞGÖRÜ EĞİTİMİ

1. Hoşgörünün Tanımı ve Mahiyeti

[150] F.Tos, *Çocuğun Gelişiminde Okul Öncesi Eğitim*, Kariyer Developer Yayınları, İstanbul 2001.

Türkçe'de hoşgörü diye telaffuz edilen kavram, Fransızca ve İngilizce gibi batı dillerindeki "tolerance" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmaktadır. Kelime, Latince'deki "tolerare" fiilinden türetilmiştir.

Diğer insanlarla iletişim kurma sırasında ortaya çıkan ve psiko-sosyal boyutlu bir kavram olan hoşgörünün "affetme, kusura bakmama, farklılıkları anlayışla karşılama, bireyi daraltıp sıkıştırıcı yaklaşımlardan uzak durarak dengeyi koruma, medenî olma ve düşünceleri karşılıklı anlayış içerisinde tartışabilme" gibi anlamları içerdiği söylenebilir.[151] Yani hoşgörü, karşılaşılan olayların ve düşüncelerin çeşitli yönleriyle ele alınarak kuralların daha esnek ve toleranslı bir biçimde uygulanmasını ifade eder.[152]

İnsanlar arası ilişkilerde dengeyi koruyan ve onları birbirlerine yakınlaştıran hoşgörü, duygusal bir tavır olarak bireyin her konuda hemfikir olması, aldırış etmemesi, olaylara kayıtsız kalması veya kendi inançlarından ve öz benliğinden taviz vermesi değil; farklılıkların bilincine varması, değişik düşünce ve kimliklere anlayışla bakabilmesidir.[153]

Hoşgörünün temelinde, doğruluk değerlerini dikkate almadan, toplumda farklı inanç ve düşüncelerin de bulunabileceğini kabul etme duygusu yatmaktadır.[154] Hoşgörü, bizim uygun görmediğimiz bir durumla karşılaştığımızda söz konusu olur ve asıl bu yüzden önemlidir. Öyleyse, tek taraflı bir yaklaşım tarzı olmayan hoşgörüde herhangi bir haksızlığa yol açılmaması, bir kişinin sürekli hoşgörü bekleyen, diğerinin ise hoşgörü göstermek zorunda kalan durumuna düşmemesi önemlidir.

Herhangi bir nedenden ya da kişisel yetenek ve özelliklerden kaynaklanan farklı düşünce ve davranışlara hoşgörüyle bakmak, değişik fikirlere değer vermek ve onları toleransla karşılamak toplum bireylerinin birbirleriyle yakınlaşmalarını sağlamaktadır. Bencillik, düşüncelerde taassup ve katılık ise, ayrımcılığa ve toplumsal huzursuzluklara neden olmaktadır.[155] Öyleyse hoşgörü, dinler, kültürler ve gelenekler arasında barış fikrinin gelişmesini sağlayan en temel unsurdur. İnsanların

[151] Aslan, *Kur'an ve Hoşgörü*, s. 22.
[152] Nevzat Y. Aşıkoğlu, "Hoşgörü ve Tolerans Kavramları Üzerine", *MEB Din Öğretimi Dergisi*, S. 39, Ankara 1993, s. 41.
[153] Melih Yürüşen, *Çeşitlilikten Özgürlüğe,* Ankara 1998, s. 260; Keskin, *Nebevî Hoşgörü*, s. 9.
[154] Necati Öner, *Felsefe Yolunda Düşünceler*, MEB Yay., İstanbul 1995, s. 72.
[155] Aşıkoğlu, "Hoşgörü ve Tolerans Kavramları Üzerine", s. 43.

bakış açıları ve kültür dünyaları aynı olmayabilir. Ancak hoşgörü ve saygı kurallarına herkes uymak durumundadır. Çünkü hoşgörünün bulunmadığı yerde taassup; taassubun olduğu yerde de barış ihlâlleri kaçınılmazdır.

Bireyin benimsemediği düşünce ve davranışlar karşısındaki tutumu ile yanlış, zulüm, adâletsizlik ve hakların ihlâli karşısındaki tutumu bir değildir. Dolayısıyla haksızlık, kötülük, çirkinlik ve adâletsizlik karşısında susmak, bilerek yanlışlıklara göz yummak hoşgörü olarak değerlendirilemez.[156] Bireye ve topluma karşı işlenen öylesine ağır suçlar vardır ki bunları hoş görmek, suça ve haksızlığa rıza gösterme anlamı taşır. Öyleyse yasa ihlâlleri, inançlara saygısızlık ve kişiliklere hakaret de hoşgörü kapsamının dışındadır. Çünkü hoşgörüde esas olan, ötekinin zarar görmemesidir. Hoşgörünün zıddı olan hoşgörüsüzlük, basit bir nezaketsizlikten başlayarak kasıtlı yok etme girişimlerine ve bunun için güç kullanmaya kadar uzanan sonuçlara neden olabilir.[157] Pek çok toplumda bireyler arasında baş gösteren düşünce farklılığı hemen bir ilke ayrılığına dönüşmekte, her iki taraf diğer tarafın yanlış olduğunu ve ona katılmanın suçluluğu paylaşmakla aynı anlama geldiğini düşünmektedir. Bu da, anlaşmazlıkların şiddete dönüşmesini ve kuvvete başvurmayı doğurur.[158] Bu durum karşısında alınabilecek en etkili önlem, her milletin, her ırkın, her din ve dinî düşünce mensubunun diğerlerine karşı hoşgörü göstermesini sağlayabilecek bir anlayışı toplum bireylerinde geliştirmektir.

Toplumda geliştirilecek hoşgörü anlayışı, her zaman ve her toplumda genel geçerliliği olan bazı kurallara uyularak geliştirilebilir. Bu kuralları şu şekilde özetlemek mümkündür:

1. Toplum bireylerine düşüncelerini özgürce açıklayabilme fırsatı tanıma.

2. Temel hak ve özgürlüklere karşılıklı olarak saygı göstermeyi prensip haline getirme.

3. Karşıdaki insanı dikkatli ve önyargısız bir şekilde dinleme, görüşleri paylaşılmasa bile kendini onun yerine koyarak duygu ve düşüncelerini anlamaya çalışma.

4. Kendi görüş ve düşüncelerini önyargısız olarak ortaya koyma.

---

[156] Beyza Bilgin, *"İslâm ve Hoşgörü", Diyanet İlmi Dergi,* C. 34, S. 1, Ankara 1998, s.116.
[157] Bilgin, "İslâm ve Hoşgörü", s. 116.
[158] Bertrand Russell, *Sorgulayan Denemeler,* Çev: Nermin Arık; TÜBİTAK Yay., Ankara 1997, s.117.

5. Üzerinde görüş birliği bulunmayan konularla ilgili problemlerin çözümünde tüm önerileri ciddiyetle değerlendirme.

6. Düşünce ve uygulamalarda ortak paydalar aramaya çalışma.

a. Hoşgörünün Unsurları

Tolerans, müsâmaha ve tesâmuh sözcükleri ile karşılığı verilmeye çalışılan hoşgörü kelimesinin anlamıyla ilgili bilgilerden, bu sözcüğün muhtevasında; affetmek, kusura bakmamak, farklılıkları anlayışla karşılamak, daraltıp sıkıştırmadan, ya da tamamen gevşetmeden itidal içinde olmak, dengeyi gözeterek insanlar arası ilişkilerde orta yolu takip etmek gibi anlamlar çıkarılmaktadır.[159] Aslan, hoşgörünün unsurlarını şu şekilde sıralamaktadır:[160]

1. Ehemmiyet, önem: Hoşgörünün bünyesinde aslolan önem, kıymet ve değerdir. Hoşgörü anlayışında, mevcut olan bir olgu ya da vakıa hiçbir zaman önemsiz ve değersiz değildir. Onda, kayıtsız kalma diye bir anlayış yoktur. Zira kayıtsız kalınan meselelerde hoşgörüden bahsetmek söz konusu değildir. Hoşgörü bizi derinden ilgilendiren meselelerde olmalıdır. Bir ırka ait olmayı çok önemli bir değer olarak gören birinin, etnik yönden diğer ırkların varlığını da kabul etmesi gibi. Zira etnik yapı, ya da herhangi bir olgunun önemli olduğunu kabul etmek demek, vakaya karşı kayıtsız kalınmadığını ifade etmektedir.

2. Muvafakat ve onaylama: Hoşgörüde, mevcut olgu, ya da vakıayı kabul etme duygusu vardır. "...karşılıklı olarak tanışıp, birbirinizi tanıyasınız diye..."[161] şeklindeki ayette anlamını bulan farklı ırk, cins ve farklı kültürel değerleri tabiî eşitlik ilkesine bağlı olarak tanıma anlamında bir kabul ve onaylama vardır.

3. Sulh ve iyilik: Ahlâki bir değer olarak hoşgörü, birey ve toplum için son derece elzem, doğru ve güzel bir olgudur. Zira hoşgörünün amacı, psiko-sosyal açıdan insanlar arası ilişkilerde medeni ölçülere riayet edilerek barış ortamının sağlanması konusunda birey ve toplumun huzuruna katkıda bulunmaktır.

---

[159] Ömer Aslan, "Hoşgörü Ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açıdan Analitik Bir Yaklaşım", s.4. (http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/325.pdf, Erişim tarihi: 27.01.2008)
[160] Aslan, "Hoşgörü ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açıdan Analitik Bir Yaklaşım", s.20-21.
[161] Hucurât 49/13.

4. Reddetmeme: Hoşgörüde farklı anlayış, düşünce, inanç ve yaşantıların tabiî seyrini reddetme diye bir şey yoktur. Bu kavramda her şey, tabiî çerçevesinde kabul görmektedir. İnanç yönünden ortaya tam ve eksiksiz bir hoşgörü tanımı koyan, "Dinde zorlama yoktur"[162] ayeti, bazı çevrelerce bu cümlenin bir hoşgörü övgüsü olmadığı, gayr-i müslimlerin baş eğmezliği karşısında neredeyse gönülsüz bir kabulleniş anlamında bir çeşit rıza gösterme olduğu ileri sürülmüştür. Ayetin böyle bir mefhum içermediği gayet açık olup burada özgür iradenin altı çizilmiştir. Fakat, nerede ve nasıl olursa olsun bu şekilde gönülsüz bir kabulleniş duygusunun olması, hoşgörü alanının dışında kalacaktır.

5. Farklılık: Hoşgörünün oluşmasında farklılık ve başkalık gibi unsurların bulunma zorunluluğu vardır. Fakat bu farklılık, ayrımcılık anlamında değerlendirilmemelidir. Bunlar, insanın doğuştan getirdiği fıtrata bağlı yaşam, din, dil, cinsiyet, etnik yapı gibi farklılıklardır. Farklılık, ya da başkalığın olmadığı yerlerde hoşgörüden bahsedilemez.

6. Sapmama: Hoş görülen biçimsel ve nesnel değerler, hoş görülenin tabiî (öznel) yapısına uygun olmalıdır. Buna hadde tecavüz etmeme veya sınırı geçmeme de denilebilir.

7. Tahammül, katlanma: Hoşgörü anlayışında farklı din, inanç, düşünce, anlayış ve yaşantıların tabiî seyrini reddetme diye bir şey olmadığı için, bireyi içsel sıkıntıya sokacak herhangi bir negatif olgu da yoktur. Hoşgörünün alt ve üst sınırlarının olduğunu hatırlatmak gerekmektedir. Sınırsız bir hoşgörüden bahsetmek, hoşgörü olgusunu anlamamak veya inkar etmek anlamına gelecektir. Zira sınırın olmadığı bir yerde kimlik tayin etmek mümkün olmadığından herhangi bir hoşgörü ifadesinden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Böyle olması durumunda hoş görülen ya da görülmeyen herhangi bir şeyin yokluğu ortaya çıkacaktır ki bu da; kendileri için herhangi bir değerin varlığını kabul edemeyen aşırı septik anlayışı çağrıştırabilecektir. Zira septik yaklaşımda herhangi bir konuda yargıda bulunmanın bir anlamı olmadığı[163] gibi, önüne gelen hiçbir şeyden rahatsızlık duymamak ve hepsini doğrudan kabul etmek de aynı sonuca götürecektir. Halbuki hoşgörü demek,

---

[162] Bakara 2/256.

[163] Ahmet Arslan, *Felsefeye Giriş,* Vadi Yay., Ankara 1994, s.29; Necati Demir, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Sivas 1999, s.117.

hiçbir şeyden rahatsızlık duymamak ve her şeyi olduğu gibi kabul etmek demek değildir.

2. Hoşgörü Eğitimi

Çağımızın önemli değerlerinden biri olan hoşgörünün gerekliliği ailede, okulda, sokakta, iş yerinde, kısacası sosyal hayatın her kesitinde hissedilmektedir. Bir arada yaşadığımız kişilerle uyumlu ve sağlıklı iletişim kurabilmenin zeminini oluşturan hoşgörü, güven ve saygının egemen olduğu iyimser bir hayat sürdürebilmenin en temel unsurudur. Birlikte yaşamanın getirdiği sorunların üstesinden gelebilmek için hoşgörüye ihtiyaç vardır.

Hızlı değişen toplumlarda her şey birbirine karışır. Doğru ile yanlış, haklı ile haksız, iyi ile kötü, hatta güzel ile çirkin bile, hızlı değişme dönemlerinde çoğunlukla birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaz olur. Çünkü toplumların bütün değerleri, inançları, insan ilişkileri, kurumları değiştirmektir.[164]

Toplumda bir hoşgörü kültürü oluşturmak, öncelikle hoşgörünün eğitimde bir ilke olarak benimsenmesine ve yeni yetişen bireylerin bu ilke doğrultusunda eğitilmelerine bağlıdır. Hoşgörü, çağımızın giderek yükselen değerlerinden biridir. Hoşgörü anlayışını toplumda yaygınlaştırmak için, onu eğitimde temel bir ilke olarak benimsemek ve yeni yetişen nesli bu ilke doğrultusunda eğitmek gerekir.[165]

Hoşgörünün temeli olan insan haklarının konusu eğer insan ise, insanın bu haklarına sahip çıkması gerekir. Kişilerde insan haklarına ilişkin bilinç ve duyarlılıklar eğitim yoluyla kazanılır. Sevgi, saygı, hoşgörü gibi konular eğitim yoluyla kazanılır. İnsan haklarını bilip tanımanın en etkili yolu eğitimdir. İnsan hakları eğitiminin asıl önemi dünya barışının sağlanması ve korunmasında göstereceği etkidir. İnsan haklarından uzaklaşan bir toplumda kaotik bir ortamın yaşanması olasıdır.[166]

Eğitimli bir toplumun geleceğe güvenle bakacağı kaçınılmazdır. Her konuda eğitim, bilginin, yeteneğin ve deneyimlerin gelişimini sağlayacaktır. İlköğretimde

---

[164] H. İbrahim Bahar, *Poliste Demokrasi ve İnsan Hakları II,* Ankara Türk Demokrasi Vakfı Yay., Akara 1998, s.27.

[165] Hüseyin Yılmaz, "Hz. Peygamber'in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü*", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi***,** C. 8, S.1, Sivas 2004, s.109-132.

[166] Bahar Üste, **"**İnsan Hakları Eğitimi ve İlköğretimdeki Önemi*", Ege Akademik Bakış Dergisi* , C.7, S.1, 2007, s.298.

verilen temel eğitim, bilgi ile birlikte öğrencilerin davranışlarını etkilemektedir. Okul öncesi eğitimin öneminin arttığı günümüzde, bunun ilköğretim ile pekiştirilmesi toplumun ileri gitmesinde rol oynayacaktır. İnsana, insan olmasından dolayı değer vermek ilköğretim aşamasında, sosyalleşme ile birlikte ortaya çıkmaktadır. İlköğretim, insan ilişkilerinin gelişmesinde temel bir süreci oluşturmaktadır.[167] Uzlaşmacı, paylaşımcı, eşitlikçi ve barışçı gençlerin yetiştirilebilmesi için "hoşgörü" ile ilgili kavramların daha küçük yaşlarda bireylere benimsetilmesi gerekmektedir.

Toplumdaki diğer örgütlerin yanında en az onlar kadar hatta en ön sırada yer alan kuruluşların başında okullar gelmektedir. Hoşgörü eğitiminde okul ve sınıf havasının çok önemli bir etken olduğu bilinen bir gerçektir. Örgütün tutumunda rol oynayan faktörlerin başında, öğretmen ve yöneticiler gelmektedir. Okullarda çift yönlü bir anlayışa ve saygıya dayanan bir iletişim kurulur ise doğal olarak örgütün havasında iyileşmeler söz konusu olabilecektir. İnsan haklarına saygı, başkalarını anlama, saygı gösterme ve kişiler arası çatışmaların önlenmesi için okul bulunmaz bir yerdir. Okul yaşamı toplumun küçük bir kesitini oluşturmaktadır. Okul kapalı bir toplum haline getirilmemeli her zaman dış dünyaya açık olmalıdır.[168]

Okulda işbirliğine dayanan öğrenme ortamının oluşturulması, öğrencinin fikirlerine değer verilmesi, haklarına ve görüşlerine saygı duyulması, deneyimler kazanmaya ve yeni fikirler üretmeye teşvik edilmesi öğrencilere öğrenme sürecini kontrol etme yönünde biraz sorumluluk verilmesi hoşgörü eğitiminin amacına ulaşması için gereklidir.[169] Okullarda verilen eğitim ve öğretimin insanı hayata hazırlayabilecek yeterlilikte olması gerekmektedir. Böylesi bir durum hoşgörü eğitimini vermek ve okul ortamında bunu yaşar hale getirmek her okul yönetiminin başlıca görevi olmalıdır. Okullar, eşitliğin, özgürlüğün, hoşgörünün, sevgi ve saygının olduğu ve toplumda yetiştirdikleri öğrencilere ışık tutabilecek konumda olmalıdır.

Öğrenciler arasında eşitlik, kardeşlik ve özgürlük gibi kavramların yerleşmiş ve uygulanabilir olması gerekliliği bulunmaktadır. Öğrenciler arasında dil, din, ırk, mezhep, sosyal sınıf ve renk ayrımı yapmadan sadece insan olmaktan kaynaklanan arkadaşlığın okul ve yönetim tarafından verilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin okul

---

[167] Bahar, **"**İnsan Hakları Eğitimi ve İlköğretimdeki Önemi*",* s.296.
[168] Yasemin K. Kepenekçi**,** *İnsan Hakları Eğitimi***,** Anı Yayıncılık, Ankara 2000**,** s. 97-98.
[169] Kepenekçi, *İnsan Hakları Eğitimi*, s.102.

kurallarına uyarak, arkadaşlarına ve okulun fiziki yapısına zarar verebilecek eylemlerini önleyici eğitimleri almış olmaları gerekmektedir.

Öğrenciler okul ortamında birbirlerinin fikirlerine saygı gösteren ve temel haklara sahip çıkan bireyler olmalıdır. Kendi haklarını çiğnetmeyen ancak diğer arkadaşlarının da hakkını çiğnememesi gerektiğinin farkında olan bireyler olarak yetiştirilmeleri gerekmektedir. Öğrenciler arası iletişimin sağlıklı olması da hoşgörü eğitimine yardımcı olabilecektir.

Eğer, öğrenci – öğrenci etkileşimi olumlu ise, öğrencilerin işbirliği içerisinde ekip çalışması yaptıkları gözlenmektedir. Öğrenciler arası çatışmaları iyi yönetmenin getireceği yararlardan söz eden Johnson'a göre, "ben kazandım, sen kaybettin" düşüncesini ortadan kaldırabilecektir.[170] Paylaşımcılık, öğrenci-öğrenci etkileşiminde olumlu yönlerin gelişimi açısından önem taşımaktadır.

3. Okul Öncesi Dönemde Hoşgörü Eğitimi

Yeni dünya düzeni içerisindeki oluşumları anlayabilmek ve kötü etkilerinden korunabilmek için hoşgörü eğitiminin özellikle küçük yaştaki çocuklara verilmesinin olumlu etkileri olacaktır.

Çocukların çevre duyarlılığını ve farklılıklara saygıyı erken yaşlarda öğrenmeye başladıkları araştırmalarda belirtilmektedir. Ayrıca kalıplaşmış tutum ve önyargıların çocukların benlik algılarını ve diğer kişilere yönelik tutumlarını etkilediği de vurgulanmaktadır.[171]

Hoşgörü; yardımlaşma, paylaşma, farklılıklara saygı duyma, çevresine karşı duyarlı olma gibi kavramları barındıran bir sözcüktür. Bu nedenle okul öncesi dönemde hoşgörü eğitimini alt başlıklar halinde incelemek daha doğru olacaktır.

a. Okul Öncesi Dönemde Farklılıklara Saygı Eğitimi

İslam dini, bireysel farklılıklara saygı duyma hususuna önem vermektedir. İslam'a göre uhrevi neticelerine katlanmak şartıyla, herkes istediği dine inanmakta serbest olduğu gibi, o dine göre ibadetlerini yapmakta da serbesttir. Demokrasi ile

[170] Kepenekçi, s.102.
[171] *Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar için),* s. 60

yönetilen ülkelerde kabul gören hür irade, hak, hukuk ve laiklik prensipleri de bunu gerektirir. Şu halde farklı dinlere mensup olanlar, başkalarını zorlamadan "herkes bizim gibi ibadet etmeye mecburdur" demeden kendi inançlarına göre, tek başına veya toplu olarak ibadetlerini serbestçe yaparlar. Ancak yapılan ibadet veya ayinler başkalarının temel hak ve özgürlüklerine engel olur, kamu düzenine, sağlığına, yararına ve umumi ahlaka zarar verirse müdahale edilip engellenir. [172]

1980 yıllarında Amerika'da birçok araştırmacı tarafından yapılan araştırmada çocukların okullarında sergiledikleri bireyler arası ilişkilerin niteliksel yapısının, onların gelecekteki bireysel uyumluluğunun belirleyicilerinden olduğu kanıtlanmıştır.[173] Bu nedenle daha küçük yaştan itibaren çocuklara, farklılıklara saygı eğitimi verilmesi önemlidir.

Çocukların farklılıkları fark etmesinde; kendi vücudu ve sosyal çevresi ile ilgili yaşantıları ve bilişsel gelişimi etkili olmaktadır. Çocuklar, erken yaşlardan itibaren sıklıkla kendi özellikleriyle çevresindeki insanların özelliklerini karşılaştırmaya ve sınıflandırmaya başlamakta ve farklılıklara dikkat etmektedir. Bazı farklılıkların güç ile ilişkilendirildiğini, bazı farklılıkların ise insanların daha az saygı görmelerine neden olduğunu fark etmektedir. Kimin ne giydiğini ya da hangi oyuncaklara sahip olduğunu fark etmenin yanı sıra bu farklılıkların iyi ya da kötü olduğuna ait yargılara da ulaşmaktadır.[174]

Çocuğun, çevresindeki farklı tutumlardan etkilenmemesi, farklı grup ve bireylere hoşgörüyle yaklaşması için bazı becerilere sahip olması gerekmektedir. Bu amaçla okul öncesi eğitimde farklılıklara saygı eğitimine planlı bir biçimde yer verilmelidir.

Farklılıklara saygı eğitiminin amaçları şu şekilde sıralanabilir:

1. Olumlu kimlik ve öz değer geliştirmek

2. Farklı insanlarla etkileşime girmesini ve empati kurmasını sağlamak

3. Önyargıları ve farklılıkları teşhis etmek ve bu konularda eleştirel düşünmek

4. Önyargı ve farklılıklar karşısında kendini ve başkalarını savunmak.

---

[172] İbrahim Çelik, *Kur'an Işığında Hoşgörü ve Şiddet,* Akçağ Yay., Bursa 2001, s. 68-69.
[173] K.O. Y. Yeates, R. Selman, "Social Competence in the Shools: Towars and İntegrative Developmental Model for İntervention". *Developmental Review*, N: 9, p.64-100.
[174] Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar için), s. 63.

Farklılıklara saygı eğitimi, korunma ve katılım haklarının yaşama geçirilmesinde, bu hakların önündeki engellerin kaldırılmasında en önemli araçlardan biridir.

b. Okul Öncesi Dönemde Çevre Bilinci Eğitimi

Geçtiğimiz elli yıl boyunca teknolojide, endüstride, ekonomide kat edilen gelişmeler insanların yaşam standartlarını büyük ölçüde arttırmıştır. Yaşam standartlarının artmasının yanında nüfus da hızla artmış, bütün bu gelişmeler tüketimi körüklemiştir. İnsanlığın artan isteklerini karşılamak için ormanlar, sahiller, denizler, okyanuslar gibi çevresel değerler bilinçsizce tahrip edilmiştir. Ta ki, çevresel tahribat ve kirlilik insan sağlığını, ekonomiyi, tarımı tehdit etmeye başlayana kadar.

Günümüzde hükümetler çevresel kirliliği en önemli sorunlardan biri olarak görmekte ve çözüm yolları aramaktadır. Bu yüzden eğitim öğretim müfredatlarında çevre bilinci eğitiminin önemi artmaktadır.[175] Ne yazık ki okulöncesi eğitim programlarında çevre bilinci eğitimi hayati önem taşımasına rağmen teorik ve pratikte yeterli düzeyde yapılmamaktadır. Oysa çocuklar 5 yaşlarından itibaren günlük hayatta karşılaşılan canlılar hakkında bazı fikirlere sahiptirler ve onları yapay ya da cansız olan nesnelerden ayırt edebilir. Çocuklar, okulöncesi yıllardan itibaren canlıları özellikle hayvanları biyolojik bir varlık olarak görmektedirler ve onlardan faydalanabileceklerini bildikleri gibi zarar gelebileceğinin de farkındadır.[176] Bu yüzden uygulayacağımız çevre bilinci eğitimi hayvanların yaşamının ekolojik faktörlere bağımlılığı ve insanların ekolojik dengeyi nasıl koruyacağı üzerine odaklanmalıdır.

Davis'in vurguladığı gibi toplumların en önemli görevlerinden biri yeni yetişen nesillerine hali hazırdaki gidişatı gözden geçirmek ve değiştirmek için gerekli tutum, değer, bilgi ve beceriyi kazandırmak aynı zamanda sağlıklı, adaletli, güçlendirilebilir bir gelecek sunmaktır.[177]

---

[175] M. Littledyke, "Primary Children's Views On Science and Environmental Issues: Examples Of Environmental Cognitive and Moral Development", *Environmental Education Research*, 2004, 10, No: 1 p.,217-235; Falk, J. H.; "Free-Choice Environmental Learning: Framing The Discussion", *Environmental Education Research*, 2005, 11, No:3, p.265-280.

[176] O. E. Myers, C. D. Saunders, E. Garrett, "What Do Children Think Animals Need? Developmental Trends", *Environmental Education Research*, 2004, 10, No: 4, p.545-562.

[177] Julia Davis, "Young Children, Environmental Education, and The Future". *Early Childhood Education Journal*, 1998, 26, No: 2, p.123.

Çevre bilincinin verileceği eğitim, daha geniş tanımıyla çevre eğitimidir. Çevre eğitimi üç yaklaşımla ele alınmaktadır:[178]

Birincisi doğal çevrenin içinde yapılan eğitimdir ve kaliteli bir okulöncesi eğitim programının her zaman benimsediği bir yaklaşımdır. Çocuklara çevresel ortam içine direk deneyimler kazanma olanağı sağlayarak onların doğaya ve onu oluşturan parçalara karşı olumlu duygular ve tutumlar kazanmasını hedefler. Çocuklara, açık havada gezi, inceleme yapma; su, çamur, kum ile oynama, sararıp düşen yaprakları toplama; kuşlar için yuva yapma ya da sebze yetiştirme gibi temel uygulama fırsatları sunmak onların çevreye karşı duyarlı tutum geliştirmesine yardımcı olur.

İkinci yaklaşım olan çevre hakkındaki eğitim, çocukların doğal sistemlerin nasıl çalıştığını anlamasını sağlamanın yanında bu sistemlerin karmaşıklığını ve insan hayatıyla nasıl ilişkili olduğunu öğretmeye yöneliktir. Çocukların su döngüsü, oksijen döngüsü, geri dönüşüm, bitkilerin nasıl büyüdüğü, tatlı su kaynaklarının insan sağlığı için önemi gibi kavramlar hakkında basit ekolojik prensipleri bilmeleri gereklidir. Bunun yanında çocukların evcil hayvan beslemesinin onların çevreye ve habitatlara daha duyarlı olmasında etkili olduğu bulunmuştur.[179] İslam dini de hayvanların korunması konusuna önem vermektedir. Esen bu gerçeği şöyle ifade eder: "Yeryüzünün ve çevremizin ayrılmaz ve gerekli bir parçası olan hayvanların insan tarafından yönetilip kullanılmasında, yaratılış amacına uygun olarak hareket edilmesi esas olup buna aykırı davranışların yasaklandığı görülmektedir... İnsanoğlu yeryüzünün halifesi olarak, hayvanlara da bilinçli bir şekilde yaklaşmak, onları en uygun şekilde hizmetinde kullanmak durumundadır."[180]

Son olarak çevre için eğitim gelmektedir ve çevresel sorunlara karşı önlem almayı içerir. Su kaynaklarını verimli kullanmaktan bahsederken bunu aynı zamanda günlük hayatımızda eyleme geçirmeyi içerir. İslam dini suya da büyük önem vermekte, su kaynaklarının verimli kullanımını öğütlemektedir. Eren, İslam'ın su kaynaklarını verimli kullanmaya verdiği önemi, şu şekilde ifade etmektedir: "İnsanlara, dinimizin bu konuya verdiği önem anlatılarak, onların su kullanımı ve su kaynaklarını koruma hususunda bilinçli hale gelmeleri sağlanmalıdır. Özellikle ailede

---

[178] Davis, "Young Children, Environmental Education, and The Future", p.117-123.
[179] Myers, Saunders, Garrett; "What Do Children Think Animals Need? Developmental Trends", p.545-562.
[180] Hüseyin Esen "Fıkıh Penceresinden Hayvanlara Genel Bir Bakış" *Çevre ve Din Uluslararası Sempozyumu,* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 15-16 Mayıs 2008.

ve okulda, genç nesillere, çevreye duyarlılık, su ve enerji tasarrufu konularında sürekli bir eğitim vermeye çalışılmalıdır. Yöneticiler ve ilgili kurumlar da, küresel ısınmayı artırıcı faaliyetleri takipte gerekli hassasiyeti göstermelidir. Kur'ân ve Sünnet'in, suyun hayatın temeli olduğuyla ilgili vurguları,[181] Müslümanlara bir takım görev ve sorumluklar yüklemektedir. Mevcut su kaynaklarının en güzel şekilde korunması, bu kaynakları kirletecek ve suyun temizliğini ve niteliklerini bozacak her tür tutum ve eylemin engellenmesi, bunların başında gelir. Ayrıca, suyun kullanımında kesinlikle savurgan ve sorumsuz bir tutum içinde olunmamalıdır. Bütün kaynaklarımızı azami derecede rasyonel ve verimli kullanmaya çalışmalıyız. Dinimizin ve kültürümüzün ortaya koyduğu 'su medeniyetine' sahip çıkarak, onu daha da geliştirmeli ve sonraki nesillere aktarmalıyız."[182]

Çevre için eğitim, insanlara ve doğaya karşı empati, sosyal ve ekolojik süreçler hakkında bilgi ve bu bilgileri pratiğe dökmek için bağlılık gerektirir. Çocuklara yaşam boyu sürecek çevre sevgisi ve bilinci kazandırmak için bu üç yaklaşım da okul öncesi eğitim programına dâhil edilmeli, dini motifler ile zenginleşen kültürümüzün çevre duyarlılığı konusundaki görüşleri de eğitime yansıtılmalıdır. .

c. Okul Öncesi Dönemde Kültürel Değerler Eğitimi

Duverger kültürü, "bir insan topluluğundan beklenilen davranışları tayin eden rolleri oluşturan, düzenlenmiş davranışlar, düşünceler ve duyuşlar bütünü";[183] Ertürk, "insanların birbirleriyle ve çevreleriyle etkileşimlerinin, örgütlenik ve birikik ürünleri";[184] Oğuzkan "usavurma, beğeni ve eleştirme yeteneklerinin öğrenim ve yaşantılar yoluyla geliştirilmiş olan biçimi"[185] olarak tanımlamaktadır. Erden ve Akman ise, "Bir grubun ortak tutumları, davranışları ve değerleri bir bütün olarak kültürü oluşturur."[186] görüşünü ileri sürmektedir.

Sözü edilen yazarlara göre her toplumun ortak bir kültürü vardır. Ancak aynı toplum içinde insan toplulukları ortak geçmişleri, yaşadıkları bölge, ekonomik uğraş

[181] Bakara 2/22, 164, Enfâl 8/11, Furkan 25/48. Sahîh-i Buhârî, *Kitâbu'l-Musâkâ*,1090,1091; Buhârî, Şürb 2, Hiyel 5; Müslim, Musâkât 38, (1566); İbnu Mâce, Rühûn 19, (2478).
[182] Mehmet Eren, "Hz. Peygamberin Sünnetinde Su Kaynaklarını Korumaya Verilen Önem", *Çevre ve Din Uluslararası Sempozyumu***,** İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 15-16 Mayıs 2008.
[183] Maurice Duverger, *Siyaset Sosyolojisi*., Çev: Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, İstanbul 2004.
[184] Selahattin Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, Meteksan Yay., Ankara 1998.
[185] Ferhan Oğuzkan, *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974.
[186] Akman Erden, *Gelişim ve Öğrenme,* s.24.

alanları ve sosyo-ekonomik statülerine göre farklı kültürler geliştirirler. Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere eğitim sistemi, bireylerin içinde yaşadıkları toplumun etkili ve verimli birer üyesi olabilmeleri ve toplumun diğer üyeleriyle uyum içerisinde yaşayabilmeleri için, içinde yaşadıkları toplumun kültürünü tanımalarına ve o kültüre yenilikler katabilmelerine yardımcı olmalıdır. Çünkü Pewawardy'nin belirttiği gibi günümüz eğitimcileri geçmiş neslin hayal bile edemeyeceği bir kültürel çeşitlilik barındıran toplumlarda yaşamaktadır.[187]

Bireylerin düşünce, tutum ve eylemlerinde birer standart olarak ortaya çıkan kültürel öğeleri değer olarak adlandırabiliriz (doğruluk, bireysellik, yardımlaşma vs.). Başka bir açıdan değer kavramını, nesne ve olayların insanlarca önemini belirleyen niteliği olarak tanımlayabiliriz.[188]

Çağımızda önem kazanan bazı değerler "eko duyarlılık, paylaşma, hoşgörü ve çok kültürlülük, görgü kuralları, ahlak kuralları, meslek ahlakı, hukuk kuralları, insan hakları, vatandaşlık hakları" olarak sıralanabilir.[189]

Türk Milli Eğitimi'nin genel amaçlarının birinci maddesi: "Türk Milleti'nin bütün fertlerini Atatürk İnkılap ve İlkelerine ve Anayasa' da ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milleti'nin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan…yurttaşlar olarak yetiştirmek."[190] şeklindedir. Bu maddede Türk Milleti'nin değerlerini benimseme, koruma ve geliştirme ilkeleri üzerinde durulmuş; yeni nesillere kültür aktarımının önemi vurgulanmıştır.

Kültürel değerler nesilden nesile aktarılırken eğitimin bu göreve hizmet etmesi, önemli bir amaca hizmet eder. Türk kültürünün "hoşgörü" kavramı ile ilişkili olan belli başlı kültürel değerleri; kendisinin ve başkalarının haklarına saygı gösterme, yardımlaşma, paylaşma, sevgi, ve nezaket olarak sıralanabilir.

Kültürel değerlerimizin İslam dininin değerleri ile örtüştüğü göz önünde bulundurulduğunda kültürel değerlerin din içinde ya da dini değerlerin kültür içinde

---

[187] Cornel Pewawardy, "100 Defensive Tactics And Attributions: Dodging The Dialog On Cultural Diversity", *Multicultural Education*, 2003.
[188] Adil Çağlar, "Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi", *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*, s. 305.
[189] Çağlar, "Okul Öncesi Dönemde Değerler Eğitimi", s. 307-308.
[190] *MEB Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar İçin),* s.9.

verilmesi doğal bir eğitim durumu oluşturmaktadır. Cebeci bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Din-gelenek ilişkisine yani geleneğin dini yönden meşruiyeti hususuna bakıldığında, gelenek bağlamında İslam dininin iki temel özelliğinden bahsedilebilir. Bunlardan biri İslam dininde, dini yaşantıların kesintisizliğinin ve sürekliliğinin önemsenmesi, diğeri de ibadetlerin ve vahiy kaynaklı temel kuralların dışındaki dini yaşantılarda zaman ve mekân farklarını tanıyan hareket serbestliğinin olmasıdır. Bu iki temel öğeden hareketle, İslam'ın öne çıkardığı değerlere uygun davranışların sosyal gerçeklik içerisinde kalıcılığının gelenekle bağlantılı olduğu söylenebilir. Zira gelenek, onu var eden temel değerlerle zihni bağlantıyı devam ettirdiği sürece ilkelerin ve değerlerin sürekliliğine hizmet eder. Bu anlamda geleneksel yapı tekdüzelik ve tekrar neticesi oluşan bir alışkanlığı ifade etse de İslam'ın bilinçli davranış ilkesini zedelemediği kabul edilir. Çünkü alışkanlık çoğu kez tekrarı kolaylaştıran en etkin unsurdur. Bu bakımdan İslam'ın öngördüğü ibadet ve ahlâk pratiklerinin güçlü ve kalıcı olmasında "alışkanlık" yadırganmaz, aksine teşvik edilir. Dolayısı ile İslam dininin, öngörülen dini yaşantıların sürekliliği ve tekrarı noktasında gelenekle örtüştüğü bir gerçektir.[191]

Okul öncesi eğitimde yapılacak eğitim, dini motifler barındıran Türk kültürünün unsurlarını taşıyabilir. Bu bağlamda okul öncesi eğitimde bireylerin hoşgörü ve insan hakları ile ilgili kavramları öğrenmelerine yardımcı olacak etkinliklere yer verilebilir.

Eğitimde yer alması ve çocuklara erken yaştan itibaren kazandırılması gereken önemli bir konu da, çocukların öncelikle kendi kültürleri ve yaşayış tarzları ile ilgili özellikleri bilmeleri, sonrasında farklı kültürlerin ve yaşayış tarzlarının varlığını öğrenmeleri ve farklılıklara saygı göstermeleri konusudur. Okul öncesi eğitim kurumlarında farklı kültürlere saygı eğitimi, öğrenciler arasındaki farklılıklara değinme ve yabancı kültürleri tanıtma etkinlikleri ile gerçekleştirilebilir. Bireylerin bu farklılıklar konusunda erken yaşlarda eğitilmesinin, onların gelecekte küresel toplumun etkili birer üyesi olarak yetişmelerinde yararlı olacağı düşünülmektedir.

d. Okul Öncesi Dönemde Yardımlaşma ve Paylaşma Eğitimi

[191] Suat Cebeci, *Din Eğitimi Dersi-Ailede Din Eğitimi*, s.10. (http://web.sakarya.edu.tr/~scebeci/pdf/PDF/h14.pdf-Erişim Tarihi: 04.08.2009)

Toplumları oluşturan bireylerin bir araya gelmelerini ve bir arada kalmalarını sağlayan çok sayıda değer vardır. Bireylerin birbirleriyle olumlu sosyal ilişkilere girmesi, bu ilişkileri olumlu yönde sürdürebilmesi için önemli olan bu değerler, toplumların ve bireylerin daha sağlam ve güçlü olmalarına da yardımcı olmaktadır.

Toplum, içindeki bireylerin iyiliğini koruyan, destekleyen gelenek ve görenekler üzerine kurulmuştur. Gelenek ve göreneklerimiz yardımı ile yetişkin ve çocuklara, toplum içindeki diğer bireylere karşı olumlu yaklaşmalar öğretilir, toplumda sosyalleşme sağlanır. Yardımlaşma ve paylaşma gibi sosyal davranışlar, bireylerin toplumla sosyal bağlar kurmasını ve bu bağların sağlıklı bir şekilde devamını kolaylaştırır.[192] Davranışları belirleyen formal ve formal olmayan kurallar, değerler, toplumu ve bireyleri olumlu şekilde yönlendiren öğelere sahiptir, örneğin; tüm toplumlarda insanların başka insanlara yardım etmesi, işbirliği yapması önemli değerler arasında sayılmaktadır. Formal olan veya olmayan kurallar, değerler, toplum gelenek ve görenekleri, son yıllarda önemi anlaşılan prososyal davranışların da kaynağını teşkil etmektedir.[193]

Eisenberg ve Mussen prososyal davranışları, "başka bir insanın ya da bir grup insanın yararına olabilecek, kişinin baskı altında olmadan ve kendi isteğiyle sergilediği davranışlar" olarak tanımlamıştır.[194] Prososyal davranışlar ahlak gelişiminin olumlu yönü olarak[195] ve antisosyal davranışların zıddı olan davranışlar olarak da tanımlanmaktadır.[196] Yardım etme, paylaşma, teselli etme, işbirliği yapma gibi davranışları kapsayan prososyal davranışlar aynı zamanda "olumlu sosyal davranışlar" olarak da adlandırılmaktadır.

İslam dini de yardımlaşma ve paylaşma konularına çok önem vermiştir. Yüce Allah, müminlere karşılıklı yardımlaşma ve birbirlerine şefkatle davranmalarını emretmiş ve şöyle buyurmuştur: "... takva üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerinde yardımlaşmayın, Allah'tan korkun. Çünkü Allah'ın azabı çetindir."[197]

---

[192] Y.O. Kim, J.H. Stevens, "The Socialization Of Prosocial Behavior İn Children", *Childhood Education*, 1987, 63, No:3, p.200-206.
[193] D. Clark, "Creating an Empathy Based Classroom", *Early Childhood Education*, 1992, 30, No.2, p. 16-22.
[194] N. Eisenberg, P.H. Mussen, *The Roots of Prosocial Behavior in Children,* Cambridge University Press, U.S.A. 1997.
[195] J.J. Beaty, *Observing Development of the Young Child*, Prentice-Hall, U.S.A. 1998.
[196] J.P. Dworetzky, *Introduction to Child Development*, West Publishing Company, U.S.A. 1990.
[197] Mâide, 5/2.

"Zekât" dinimizde yardımlaşma ve paylaşmanın en güzel örneklerinden biridir. Kur'ân-ı Kerim, zekâtı anlatırken hep namazla birlikte zikretmiş ve böylece onun vazgeçilmez bir rükün olduğunu vurgulamıştır. İbadetler, toplum içindeki farklılaşmayı asgari seviyeye indirir. Namaz, oruç ve haccın böyle bir fonksiyonu olduğu gibi, zekâtın da vardır. Zekât, zengin ile fakir arasındaki farklılaşmayı en az seviyeye indiren dinamik bir formüldür. Fakirden zengine karşı takınılması muhtemel kin, nefret ve kıskançlık gibi tavırlar zekât formülüyle regüle edilirken, zenginin kibir ve gurur gibi sevimsiz duygulara kapılarak fakir üstünde sulta kurması da yine zekâtla önlenmekte ve böylece toplumda sulh ve sükûn temin edilebilmektedir.[198]

Okul öncesi dönemde eğitimciler sınıf ortamında çocukların, prososyal davranışlardan "paylaşma" ve "yardımlaşma" davranışlarını uygulamaları için fırsatlar yaratmalıdır. Eğitimciler hoşgörünün temelinde bulunan bu davranışları desteklemek, pekiştirmek amacıyla eğitim programları hazırlamalı, müfredat programına bu davranışlar ile ilgili kısa veya uzun süreli etkinlikler eklemelidir. Yardımlaşma ve paylaşma konularını içeren kitaplar okuma, hikâyeler anlatma, film, çizgi film, televizyon programları izleme, drama, geziler, ziyaretçi davet etme gibi farklı etkinlikler ile bu kavramların önemi anlatılmalı, kavramlara dayalı beceriler çocuklara kazandırılmalıdır. Yine eğitimciler gün içinde çocukları gözlemleyerek, çocukları daha yakından tanımaya çalışmalı, çocukların birbirleriyle etkileşimlerini izlemeli, gerekli yerlerde müdahale etmelidir. Eğitimcilerin yardımlaşma ve paylaşma davranışları hakkında çocuklarla konuşması, bu davranışların uygulanmasının ne gibi olumlu sonuçlara yol açtığını vurgulaması, bu davranışların farklı durumlarda nasıl uygulanabileceğini açıklaması yararlı ve etkili olacaktır. Tüm bu etkinlikler yapılırken içerikte dini ve kültürel motifli örnekler de verilmesinin, hoşgörü eğitiminde verimi ve kalıcılığı artıracağı düşünülmektedir.

e. Okul Öncesi Dönemde Empati Becerileri Eğitimi

Empati, kişinin kendisini karşısındaki kişinin yerine koyarak olaylara onun açısından bakması, karşısındaki kişinin duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecidir.[199] Bebekler dünyaya

[198] *İlmihal I*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006, s.422-426.
[199] C.R. Rogers, "Empatik olmak değeri anlaşılmamış bir varoluş şeklidir". Çev. Füsun Akkoyunlu, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1983, S.16, s.103-124.

gelmeleriyle birlikte diğerlerinin duygularına ve yüz ifadelerine tepki vermeye başlamaktadır. Bu nedenle bebeklerin empati ile ilgili biyolojik bir eğilimle doğmuş olabilecekleri görüşü oldukça yaygındır.[200]

Çocuklarda empatik ilginin ilk olarak hangi yaş diliminde görüldüğü konusunda net bir bilgi bulunmamakla birlikte, araştırmalar bebeklerin farklı yüz ifadelerini ayırt etme ve bunları duygusal ipuçları olarak yorumlama yeteneğine sahip olduklarını göstermektedir. La Barbera ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada, dört ile altı ay arasındaki bebeklerin mutlu yüz ifadesine kızgın ve nötr yüz ifadelerinden daha uzun süre baktıkları gözlenmiştir.[201] Ancak bebeklikte gözlenen bu tepkiler genellikle empatik tepkiler olarak değil de empatinin habercisi olarak kabul edilmektedir.[202]

Okul öncesi dönemdeki çocukların empati kurup kuramayacakları sorusuna ise farklı yaklaşımlar farklı yanıtlar vermektedir. Piaget'nin bilişsel gelişim teorisini temel alan yaklaşıma göre empatik tepki verebilmek için belirli bir bilişsel akıl yürütme yeteneğine sahip olmak gerekmektedir. Benmerkezci düşünce tarzı işlem öncesi dönemin tipik özelliği olduğundan bu dönem çocukları olaylara başkasının bakış açısından bakabilme ya da başkasının duygularını ve gereksinimlerini fark edebilme kapasitesine sahip değildir. Çocukların bir başkasının bakış açısını anlayabilmeleri için somut işlemsel döneme geçmiş olmaları gerekir. Dolayısıyla gelişimsel bakış açısı okul öncesi dönemdeki çocukların empatik beceriye sahip olamayacağını savunmaktadır. Bunun yanında Piaget, bebeklerin ve işlem öncesi dönemdeki çocukların, diğerlerinin duygularına tepki verdiklerini ve karşıdakini rahatlatmaya çalıştıklarını belirtmiştir.

Son yıllarda daha çok kabul gören bir diğer yaklaşıma göre ise bebek kendis ve diğerleri arasında net bir ayrım yapamadığından karşıdaki kişinin yaşadığı rahatsızlığı sanki kendi rahatsızlığıymış gibi algılamakta ve kendini rahatlatmaya yönelik tepkiler vermektedir. Bu dönemde verilen tepkiler niyetlenilmemiş ve otomatik olduğundan gerçek empatik tepkiler değildir. Bir-iki yaşlarında çocuklar ben ve diğeri ayrımını yapmaya başladıklarında artık rahatsızlık yaşayanın kendileri değil karşıdaki kişi

[200] C. Poole, S.A. Miller, E.B. Church; "How Empathy Develops: Effective Responses To Children Help Set The Foundation For Empathy 0 To 2 (Why İs She Crying?)", *Early Childhood Today***,** No:20, p.21-25.
[201] La Barbera and friends, "Four-And Six- Month Old İnfants' Visual Responses to Joy, Anger, and Neutral Expressions", *Child Dev*., 1976, No:47, p.535-553.
[202] D. Goleman, *Duygusal Zeka***,** Çev. Banu Seçkin Yüksel,Varlık Yayınları, İstanbul 2005.

olduğunu kavramakta, o kişi için üzülebilmekte ve o kişiyi rahatlatmaya çalışmaktadır. Piaget'nin aksine bu görüş çocukların iki yaşlarından itibaren empatik tepkiler sergilemeye başladıklarını ve yaşla birlikte empati becerilerinin giderek geliştiğini vurgulamaktadır.[203]

Okul öncesi dönemdeki çocukların empati düzeyinin, empati eğitimi ile artırılıp artırılamayacağı sorusuna yanıt arayan araştırmalarda ise farklı sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin, üç buçuk ile beş yaş arası çocuklara didaktik tarzda bir empati becerileri eğitiminin verildiği bir çalışmada, bu yaş grubundaki çocukların ben-merkezci olmaları nedeniyle empati becerileri eğitiminden faydalanamayacakları sonucunu destekler nitelikte bulgular elde edilmiştir.[204] Öte yandan, Kalliopuska ve Titinen, empati eğitim programının okul öncesi dönemdeki çocukların empati becerileri ve olumlu sosyal davranışlarının gelişimini anlamlı şekilde artırdığını bulmuştur.[205]

Empati becerilerinin düşük olması sorun davranışlarla özellikle de saldırganlıkla ilişkilendirilmektedir. Strayer ve Roberts tarafından yapılan bir çalışmada başlangıçta birbirini tanımayan 5 yaş çocukları, yetişkin kimsenin bulunmadığı odalarda oyun oynarken davranışları kaydedilmiştir. Sonuçlara göre; empati, kızgınlık ve saldırganlıkla negatif olarak ilişkili iken, olumlu sosyal davranışlar ile pozitif olarak ilişkilidir.[206] Altı-yedi yaş çocukları ile yapılan yeni bir çalışmada da düşük empatik beceriye sahip çocukların empatik çocuklardan daha saldırgan olduğu bulunmuştur.[207]

Empati eğitimi verilen çocukların saldırgan davranışlarının azaldığını gösteren çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda, ilkokul öğrencilerine verilen bir empati eğitimi sonrasında çocukların saldırganlıklarının düştüğünü, öz-saygı ve sosyal yeterliklerinin ise arttığı kaydedilmiştir. Şiddeti önleme amacı taşıyan eğitim programlarının hemen hepsi empati eğitimini de kapsamaktadır.

---

[203] W. Damon, *The Moral Child: Nurturing Children's Natural Moral Growth*, The Free Pres, New York 1988.

[204] C.A. Ridley, S.R. Vaughn, S.K. Wittman; "Developing Empathic Skills: A Model For Preschool Children", *Child Study Journal*, 1982**,** No**:**12, p.89-97.

[205] M. Kalliopuska, U. Titinen; "Influence Of Development Programs On The Empathy and Prosociability of Preschool Children", *Percept Motor Skill***,** 1991, No:72, p.323-328.

[206] J. Strayer, W. Roberts; "Empathy And Observed Anger And Aggression İn Five-Year-Olds", *Soc Dev.***,** 2004, No**:**13, p.1-13.

[207] L.C. Findlay, A. Girardi, R.J.Coplan, "Links Between Empathy, Social Behavior and Social Understanding in Early Childhood". *Early Child Res* ., 2006, No:21, p.347-359.

Olumlu sosyal davranışlarla pozitif, sorun davranışlarla ise negatif bir ilişkiye sahip olan böylesine hayati önem taşıyan bir becerinin erken yaşlarda kazandırılması oldukça yararlı olacaktır. Bu amaçla okul öncesi eğitim kurumlarında empati becerileri eğitimi kapsamında yapılabilecek çalışmalar şu şekilde sıralanabilir:

- Empatik yaklaşımın önemini ortaya koyan hikâyeler okumak.
- Mutlu, üzgün, kızgın, şaşkın gibi yüz ifadelerini gösteren resimleri kullanarak çocuklara, "Sence resimdeki kişi ne hissediyor, neden?" sorularını sorarak duygu farkındalığı oluşturmak.
- Çeşitli durumlar hakkında konuşarak "Sen bu durumda olsaydın ne hissederdin, ne yapardın?" sorularını yöneltmek.
- Çocukların karşıdaki kişilerin duygularını resim, müzik, drama ve hareket yolu ile ortaya koymasını sağlamak.

Dinimiz de empati kurmanın önemine değinmiş, Hz. Muhammed insanlar ile empati kurmaya özen göstermiştir. Enes b. Malik anlatıyor: Benim Ebu Umeyr adında küçük bir kardeşim vardı. Peygamber Efendimiz bizim eve gelerek onu gördüğünde, Ebu Umeyr'i üzgün görüyorum, sebebi nedir?` "Babam, Ey Allah'ın Rasulü, oynadığı Nugayr kuşu öldü" dedi. (Nugayr, serçeye benzeyen kırmızı gagalı bir kuştur.) Bundan sonra Peygamber Efendimiz, Ebu Umeyr'i her gördüğünde "Ebu Umeyr ne oldu senin Nugayr?" diye latife yaparak, ona takılırdı."[208] Bura hadiste Peygamber, çocukla kuşunun ölmesinden dolayı duyduğu üzüntüyü paylaşmış, çocuğa değer vermiş ve üzüntüsünü şaka yollu gidermeye çalışmıştır.

f. Okul Öncesi Dönemde Nezaket Sözcüklerinin Kullanımı ve Eğitimi

İnsanın sosyal ilişkilerini sürdürebilmesi için en fazla ihtiyaç duyduğu beceri olan konuşma, günlük hayatın ayrılmaz bir parçasıdır. İletişim konusunda yapılan araştırmaların sonuçları, konuşmanın iletişimde ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.[209]

---

[208] Buhari, Edeb, 81, 112; Müslim, Edeb, 5.

[209] Duygu Uçkun, "Konuşma Eğitimini Etkileyen Faktörler", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2007, S. 22, s.59-67.

İnsanlar, doğuştan gelen bir konuşma yeteneğiyle dünyaya gözlerini açar. Konuşma yeteneği doğuştan gelir; fakat kişinin düzgün ve doğru konuşabilmesi okul hayatında alacağı konuşma eğitimine bağlıdır. Eğitim kurumlarındaki konuşma derslerinin genel amacı, öğrencilere duygu, düşünce, gözlem, hayal ve isteklerini dil kurallarına uygun ve etkili biçimde anlatma becerisi kazandırmaktır.[210]

Çocuklarımızın, her şeyden önce; başka insanlara olan münasebetlerinde nezakete ve zerafete dikkat etmeğe alışmaları gerekir. İnsanlar arasında iletişim konuşmayla kurulduğuna göre çocuklarımız öncelikle konuşmalarında nazik ve zarif olmalıdır. Okula yeni başlayan çocuklar okula önceden içinde yetiştikleri çevrenin kendi konuşma dillerine yaptığı tesirlerle ve kazandığı alışkanlıklarla başlayacaktır. Öğretmen çocukların ne kadar eksikliklerini tamamlamaya çalışsa da ailede kazanılan ilk köklü alışkanlıklar ve noksanlıkları düzeltmek çok zor olmaktadır. Bu durumda, nezaket sözcüklerinin öğretilmesinin üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

İslam dini de konuşurken nazik olmaya önem vermiştir. Hz. Muhammed, insanlarla ilişkilerinde nazik davranır, onları kırıcı sözler söylemezdi. Ömer İbni Ebû Seleme şöyle anlatır: Ben Resûlullah'ın himayesinde yetişen bir çocuktum. Yemek yerken, elim yemek tabağının her yanına giderdi. Bunun üzerine Resûlullah bana şöyle buyurdu: "Oğlum, besmele çek! Sağ elinle ye! Hep önünden ye!"[211] Bu hadiste Hz. Muhammed, kişiye kırıcı bir uyarıda bulunmamış, gerekli uyarıyı nazik bir şekilde yerine ulaştırmıştır.

Bireylerin sözel ifadelerinde nazik olması, karşıdakini kırmadan konuşabilmesi, teşekkür ve rica cümleleri kurabilmesi, hal ve hatır sorma sözcüklerini kullanması erken yaşlarda kazanılması gereken becerilerdendir ve hoşgörü eğitimi içerisinde yerini almalıdır. Okul öncesi eğitim kurumlarında yapılabilecek, nazik konuşma becerilerini geliştirici etkinlikler şu şekilde sıralanabilir:

- İçinde nezaket sözcüklerinin kullanıldığı bir hikâye okumak ve çocuklara anlattırmak. Anlatım esnasında öğretmen tarafından, nezaket içeren ifadelere vurgular yapmak.
- Drama tekniği ile çocukların teşekkür etme, rica cümleleri kurma, hal hatır sözcüklerini kullanma becerilerini destekleyen küçük oyunlar oynatmak

[210] Murat Özbay, Öğretmen Görüşlerine Göre İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi, Gölge Ofset Matbaacılık, Ankara 2003, s.121.
[211] Buhârî, Et`ıme 2, 3; Müslim, Eşribe 108.

(Örneğin; öğrencilere öğretmen-öğrenci, satıcı-müşteri, yüz yüze veya telefonla konuşan iki arkadaş, anne-çocuk, baba-çocuk vs. arasında geçebilecek konuşmalar yaptırmak). Çalışma sonrasında, nezaket sözcükleri ile kurulan cümlelerin insanda oluşturduğu olumlu duygular üzerinde konuşmak.

- Eğitsel oyunlar ile çocukların nazik konuşma becerilerini desteklemek (Örneğin sınıf içerisinde nezaket cümlesi kuran çocukları ödüllendirmek).
- Dinimizin ve kültürümüzün nazik konuşmaya verdiği önemi, çocukların gelişim seviyelerine uygun örnek olaylar ile açıklamak.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Okul öncesi dönem hoşgörü eğitiminde, zenginleştirilmiş (deney grubu için) hoşgörü eğitiminin[212] programa dayalı (kontrol grubu için) hoşgörü eğitiminden farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin ölçüm bulguları ve bu programlara dayalı hoşgörü eğitiminin cinsiyete, ailelerin biçim-yapı ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular aşağıda verilmiştir.

1. Zenginleştirilmiş Programın Okul Öncesi Dönemde Hoşgörü Eğitimi Üzerine Etkisi İle İlgili Bulgular

Tablo 9. Kontrol Grubu ve Deney Grubu Hoşgörü Puanlarının Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Grup	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kontrol Grubu	18	18.31	329.50	111.500	.393
Deney Grubu	15	15.43	231.50		

Programa dayalı hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin toplam hoşgörü puanlarının, zenginleştirilmiş programa dayalı hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin toplam hoşgörü puanlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U-testi sonuçları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Bu bulgulara göre, programa dayalı hoşgörü eğitimi alan öğrencilerin toplam hoşgörü puanları ve dini, ahlaki, kültürel motifler ile zenginleştirilmiş

[212] Kontrol grubu için yapılan programa dayalı hoşgörü eğitimi, hâlihazırda var olan okul öncesi eğitim yöntem, teknik ve muhtevası kullanılarak uygulanmış olup, deney grubu için yapılan zenginleştirilmiş hoşgörü eğitimi, hâlihazırda bulunan okul öncesi eğitim yöntem, teknik ve muhtevasının dini, ahlaki ve kültürel motifler ile zenginleştirilerek uygulanmış halidir.

programa dayalı hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin toplam hoşgörü puanları arasında anlamlı bir fark yoktur (U=111.50, p>.05). Bu bulgu öğrencilerin hoşgörü davranışlarında zenginleştirilmiş programa dayalı hoşgörü eğitiminin, programa dayalı hoşgörü eğitiminden farklı sonuçlar vermediğini göstermektedir.

Gürkan, okul öncesi eğitim programlarının çocuklardaki sosyal uyum becerilerini artırdığı yönünde bulgulara ulaşmıştır. Bununla beraber; okul öncesi eğitim programlarında bulunan ve duygusal gelişimi destekleyen amaçların, öğrencilerin kendilerini duygusal anlamda daha iyi ifade ettikleri yönünde bulgulara da ulaşılmıştır.[213] Geliştirilen yeni okul öncesi eğitim programında, okul öncesi öğrencilerinin hoşgörülü davranma becerilerini içeren sosyal ve duygusal gelişim becerilerinin daha da önemsendiği ve sosyal-duygusal gelişim alanı ile ilgili amaçların sayısının artırıldığı görülmektedir.[214] Okul öncesi dönemde yapılan programa dayalı hoşgörü eğitimi etkinlikleri çocukların ilgisini çekici temalar içermekte, hâlihazırda kullanılan içerik ile öğrencilerin hoşgörülü davranma becerileri desteklenmektedir. Bu nedene bağlı olduğu düşünülerek kontrol grubu için hoşgörü puanları yüksek çıkmıştır. Deney grubu için yapılan dini, ahlaki, kültürel motifler ile zenginleştirilmiş hoşgörü eğitimi de öğrencilerde ilgi uyandırmakta; ancak programa dayalı yapılan hoşgörü eğitimi etkinliklerinden daha etkili sonuçlar doğurmamaktadır.

Öğrencilerin okul başarısında ailelerin oynadığı rol oldukça önemlidir. Hatta bazı düşünürlere göre bu rol, diğer bütün etkenlerden daha belirleyici bir konumda bulunmaktadır. Coleman, okul başarısını açıklamakta öğrencinin yetiştiği aile ortamından kaynaklanan özelliklerin, okulun kendi durumundan ve özellilerinden daha çok belirleyici olduğunu ileri sürmektedir. Bu durum, aile faktörünün, okul başarısında temel değişken olarak dikkate alınmasını gerektirmektedir.[215] İki grup arasında anlamlı bir fark çıkmamasının bir nedeni de; her iki grupta bulunan öğrencilerin, okula gelmeden önce, ailelerinden hoşgörü ile ilgili bazı bilgi ve becerileri almış oldukları düşüncesi olabilir. Bu durum; hoşgörü ile ilgili var olan bazı temel bilgi ve becerilerin üzerine yapılan bir eğitiminin, iki gurup içinde yüksek

[213] Tanju Gurkan, "Okul Öncesi Eğitimin İlkokuldaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme", *Eğitim ve Bilim*, Ankara 1979, N: 22, s.16-26.
[214] Bkz. *Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar için),* MEB Yay, Ankara 2006.
[215] Engin Aslanargun, "Okul - Aile İşbirliği ve Öğrenci Başarısı Üzerine Bir Tarama Çalışma", *Sosyal Bilimler Dergisi* 2007, N. 18, s.214.

puanlar vermesini, böylece gruplar arasında anlamlı bir fark çıkmasını engellediği sonucunu doğurabilir.

2. Okul Öncesi Dönemde Cinsiyet Faktörünün Hoşgörü Eğitimi Üzerine Etkisi İle İlgili Bulgular

Tablo 10. Öğrencilerin Toplam Hoşgörü Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra 0rtalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kız	11	19.55	215.00	93.000	.283
Erkek	22	15.73	346.00		

Hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin toplam hoşgörü puanlarının, öğrencilerinin cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U-testi sonuçları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Bu bulgulara göre hoşgörü eğitimi alan öğrencilerin hoşgörü puanları toplamı, cinsiyetlerine göre farklılaşmamaktadır (U=93.000, p>.05). Bu bulgu cinsiyet faktörünün, hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin hoşgörülü davranma becerilerinde, farklı etkilere sahip olmadığını göstermektedir.

Okul öncesi dönemde cinsiyet ve sosyal beceriler arasındaki ilişkiyi saptayan araştırmalarda; kızların daha olumlu sosyal davranışlara sahip olduğu, erkeklerin ise daha saldırgan oldukları kaydedilmiştir.[216] Wentzel ve Erdley olumlu sosyal davranışların kızlarda başkalarına saygı duymayla ilişkili olduğunu saptamışlardır.[217] Dinç'in yaptığı araştırmaya göre de çocuklarda sosyal gelişim cinsiyet değişkeninden etkilenmekte, sosyal yönden kız çocukları erkek çocuklardan daha gelişmiş

[216] Necla Acun Kapıkıran, Asiye Bora İvrendi, Atiye Adak; "Okul Öncesi Çocuklarında Sosyal Beceri: Durum Saptaması", (http://egitimdergi.pau.edu.tr/makale/say%C4%B119/3OKUL%20%C3%96NCES%C4%B0%20%C3%87OCUKLARINDA%20SOSYAL%20BECER%C4%B0.pdf, Erişim Tarihi: 17.08.2009).

[217] K.R. Wentzel, C.A. Erdley; "Strategies for Making Friends Relations to Social Behavior and Peer Acceptance in Early Adolescence", *Developmental Psychology*, 1993, 29(5), p.819-826.

olmaktadır.[218] Bu bilgilere karşılık; Karayılmaz yaptığı araştırmada sosyal uyumsuzluk faktörü ile cinsiyet faktörü arasında anlamlı bir farklılık olmadığını bulmuştur.[219]

Araştırmamızda cinsiyet ve hoşgörü eğitimi arasında anlamlı bir ilişkinin olmaması, uygulama yapılan guruplardaki okul öncesi öğrencilerinin kişisel özellikleri gereği kız ve erkek öğrenciler arasında yukarıda bahsedilen farklılıkların olmaması ile açıklanabilir.

3. Okul Öncesi Dönemde Aile Biçim ve Yapısı Faktörünün Hoşgörü Eğitimi Üzerine Etkisi İle İlgili Bulgular

Tablo 11. Öğrencilerin Toplam Hoşgörü Puanlarının Aile Biçim ve Yapılarına Göre Mann Whitney U-Testi Sonuçları

Aile Biçim ve Yapı	N	Sıra 0rtalaması	Sıra Toplamı	U	p
Çekirdek Aile	29	16.21	470.00	35.000	.202
Geniş Aile	4	22.75	91.00		

Hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin toplam hoşgörü puanlarının, öğrencilerinin aile biçim ve yapılarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U-testi sonuçları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Bu bulgulara göre hoşgörü eğitimi alan öğrencilerin hoşgörü puanları toplamı, aile biçim ve yapılarına göre farklılaşmamaktadır (U=35.000, p>.05). Bu bulgu aile biçim ve

[218] Berrin Dinç, *Okul Öncesi Eğitimin 4-5 Yaş Çocuğunun Sosyal Gelişimine Etkileri Konusunda Öğretmen Görüşleri (Yüksek Lisans Tezi),* Eskişehir 2002, s.139.
[219] Duygu Karayılmaz, *Ana Sınıfına Devam Eden Çocukların Duygusal Zekâ ve Sosyal Uyum Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi),* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2008, s. 129.

yapı faktörünün, hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin hoşgörülü davranma becerilerinde, farklı etkilere sahip olmadığını göstermektedir.

Günümüzde toplumsal yaşamdaki değişime paralel olarak aile yapısı da değişmiştir. Geniş ailelerin yerini anne, baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile almıştır. Bu durum bazen olumlu bazen de olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Çekirdek ailede bireyler, karar verme, boş zamanlarını değerlendirme, rollerini yerine getirme gibi konularda daha özgür hareket edebilmektedirler. Bunun yanı sıra kişinin artan sorumluluğu, güçlüklerle tek başına savaşmak zorunda oluşu, ekonomik sorunlar çekirdek aileyi zorlamaktadır. Geniş ailelerde büyük ebeveynler bazı konularda baskı yaratabileceği gibi torunların bakımı, maddi destek sağlama, aile bireyleri arasında yardımlaşma ve güven duygusunun daha güçlü olması konularında yararlı olabilmektedir[220]. Bu durumda geniş aileye sahip çocukların hoşgörülü davranma becerilerinin daha yüksek olacağı savunulabilir. Ancak araştırmamızda öğrencilerin toplam hoşgörü puanlarının aile biçim ve yapılarına göre farklılaşmaması, örnekleme ait öğrenci ailelerinin çocuklarına (geniş ya da çekirdek aile olmalarına bakılmaksın), daha çocuklar okula gelmeden önce hoşgörü ile ilgili bazı davranışları (özellikle saygı, sevgi gibi kültürümüzle ilişkili davranışları) aktardıkları düşüncesi ile açıklanabilir.

4. Okul Öncesi Dönemde Sosyo-Ekonomik Düzey Faktörünün Hoşgörü Eğitimi Üzerine Etkisi İle İlgili Bulgular

[220] Meliha Kırkıncıoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı.* Ya-pa Yayınları, İstanbul 2003, s.152.

Tablo 12. . Öğrencilerin Toplam Hoşgörü Puanlarının Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

Sosyo-Ekonomik Düzey	N	Sıra Ortalaması	Sd	X	p
1.Orta(2000 TL ve altı)	7	14.57	2	.735	.692
2.İyi(2001-3000 TL)	13	12.96			
3.Çok İyi(3001 TL ve üstü)	5	10.90			

Hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin toplam hoşgörü puanlarının, öğrencilerinin aile sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis testi sonuçları yukarıdaki tabloda verilmiştir. Bu bulgulara göre hoşgörü eğitimi alan öğrencilerin hoşgörü puanları toplamı, aile sosyo-ekonomik düeylerine göre farklılaşmamaktadır. [X (2)=.735, p>.05]. Bu bulgu, sosyo-ekonomik düzey faktörünün, hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin hoşgörülü davranma becerilerinde, farklı etkilere sahip olmadığını göstermektedir.

Bulgunun anlamlı çıkmamasında öğrenci ailelerin, sosyoekonomik düzeylerine bakılmaksızın çocuklarına bazı temel hoşgörülü davranma becerilerini aşıladıkları fikri etkili olabilir. Özellikle kültürümüzle ilişkili hoşgörü davranışlarının, ailelerde sosyoekonomik düzeye bakılmaksızın önemsendiği ve çocuklara aktarıldığı düşünülmektedir. Uygulamanın yapıldığı Ankara il merkezinde (büyük şehirdeki eğitim ve sosyal uyum düzeyi de düşünüldüğünde) yaşayan çoğu ailenin, hoşgörü ile

ilgili bazı bilgi ve becerileri çocuklarına öğretmede sorumluluk aldıkları ve hoşgörü eğitimi sürecine destek olma bilincinde oldukları fikri bu yorumu güçlendirmektedir.

Özgülük'ün yaptığı araştırmaya göre ise, düşük ile orta sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerin çocuklarına göre; yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerin çocukları, akranlarıyla daha olumlu ilişkiler kurmaktadır.[221] Akran ile olumlu iletişim becerisinin hoşgörü eğitimindeki yeri düşünüldüğünde, araştırma bulgumuzun tersine, yüksek sosyo-ekonomik düzeye sahip aile çocuklarının hoşgörülü davranma becerilerinin düşük ile orta sosyo-ekonomik düzeye sahip aile çocuklarına göre daha yüksek olduğu söylenebilir.

[221] Gülben Özgülük, *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Uygulanan Tam ve Yarım Günlük Eğitim Programlarına Göre 5–6 Yaş Grubu Çocukların Sosyal ve Duygusal Gelişiminin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi),* Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2006, s.51-53.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

C. SONUÇLAR

1. Programa dayalı hoşgörü eğitimi alan ve dini, ahlaki, kültürel motifler ile zenginleştirilmiş hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin hoşgörülü davranma becerileri arasında anlamlı bir farklılık yoktur. Dolayısıyla **"**Okul öncesi eğitim programlarında yer alan hoşgörü ile ilgili kazanımların gerçekleşmesinde, çocukların gelişimsel özelliklerine uygun dini, ahlaki ve kültürel motifler ile zenginleştirilmiş bir muhteva etkilidir." hipotezi doğrulanmamıştır.

2. Programa dayalı hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin hoşgörülü davranma becerileri cinsiyetlerine göre farklılaşmamaktadır. Aynı zamanda dini, ahlaki, kültürel motifler ile zenginleştirilmiş programa dayalı hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin hoşgörülü davranma becerileri de cinsiyetlerine göre farklılaşmamaktadır. Dolayısıyla "Okul öncesi eğitim programlarında yer alan hoşgörü ile ilgili kazanımların gerçekleşmesinde, uygulanan öğretme öğrenme yaklaşımları ve bu yaklaşımlara göre belirlenmiş muhteva, yöntem ve tekniklerin etkililiği, öğrencilerin cinsiyetlerine göre farklılaşmaktadır." hipotezi doğrulanmamıştır.

3. Programa dayalı hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin hoşgörülü davranma becerileri aile biçim ve yapılarına göre farklılaşmamaktadır. Aynı zamanda dini, ahlaki, kültürel motifler ile zenginleştirilmiş programa dayalı hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin hoşgörülü davranma becerileri de aile biçim ve yapılarına göre farklılaşmamaktadır. Bu durumda "Okul öncesi eğitim programlarında yer alan hoşgörü ile ilgili kazanımların gerçekleşmesinde, uygulanan öğretme öğrenme yaklaşımları ve bu yaklaşımlara göre belirlenmiş muhteva, yöntem ve teknikler etkililiği, öğrencilerin yaşadıkları aile biçim ve yapılarına göre farklılaşmaktadır. " hipotezi doğrulanmamıştır.

4. Programa dayalı hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin hoşgörülü davranma becerileri ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılaşmamaktadır.

Aynı zamanda dini, ahlaki, kültürel motifler ile zenginleştirilmiş programa dayalı hoşgörü eğitimi alan okul öncesi öğrencilerinin hoşgörülü davranma becerileri de ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılaşmamaktadır. Dolayısıyla "Okul öncesi eğitim programlarında yer alan hoşgörü ile ilgili kazanımların gerçekleşmesinde, uygulanan öğretme öğrenme yaklaşımları ve bu yaklaşımlara göre belirlenmiş muhteva, yöntem ve teknikler etkililiği, öğrencilerin ailelerinin sosyo-ekonomik statülerine göre farklılaşmaktadır." hipotezi doğrulanmamıştır.

5. He iki gruptaki öğrenciler, hoşgörü kavramına yönelik etkinliklere ilgi ile katılmıştır. Her iki grup için de özelikle yardımlaşma, paylaşma gibi etkinliklerde sorumluluk almaya karşı çoğu öğrencinin istekli olduğu gözlenmiştir.

6. Her iki gruptaki öğrencilerin çoğunun hoşgörü eğitimi almadan önce, arkadaşlarının yaptığı hatalara karşı tahammülsüz olduğu, bazılarının kendi haklarını koruyamadığı, yine çoğu öğrencinin yardımlaşma ve paylaşmanın önemini yeterince kavrayamadığı; fakat hoşgörü eğitimini aldıktan sonra bu davranışlarında ciddi ilerleme kaydettikleri gözlenmiştir.

7. Zenginleştirilmiş hoşgörü eğitimi yapılan gruptaki çoğu öğrencinin ahlaki, dini ve kültürel tema ve kavramları daha önceden bildiği ve etkinlikler işlenirken bu tema ve kavramlara karşı daha ilgili oldukları gözlenmiştir.

8. Dini, ahlaki, kültürel kavram ve temaları daha önceden bilen çocukların etkinliğe karşı daha ilgili oldukları gözlenmiştir. Örneğin; çoğu öğrencinin Muhammed ismi geçtiğinde etkinliğe karşı daha ilgili olduğu, bazı öğrencilerin Mevlana'yı tanıdığı, bunlara karşılık çoğu öğrencinin halifeleri tanımadıkları gözlenmiştir. Yine, çoğu öğrenci yemek esnasında yemek duası yapmasını bilerek bizlere nimet veren Yaratıcı'ya teşekkür etmiştir. Öğrenciler dini bayramlar temasına değinildiğinde de bayramlarda yaşadıkları deneyimlerini paylaşma adına istekli olmuştur.

5., 6., 7., 8., maddelerden açıklanan sebepler, zenginleştirilmiş programın hoşgörü eğitiminde verimliliği artırabileceği; benzer çalışmaların, farklı okul öncesi öğrenci grupları üzerinde uygulanıp, sonuçlarının değerlendirilmesinin yararlı olabileceği fikrini düşündürmektedir.

D. ÖNERİLER

1. Okul öncesi dönemde hoşgörü eğitimi adına benzer çalışmalar yapılarak, hoşgörü eğitiminde kullanılabilecek ve verimi artırabilecek yöntem-teknik, materyal ve muhtevaların neler olabileceğine ilişkin araştırmalar yapılabilir.

2. Okul öncesi dönemde verilen hoşgörü eğitimi kapsamına dini, ahlaki, kültürel değerleri içeren kavramlar katılabilir. Bu kavramlar arasında "Allah, peygamber, bayramlar, büyüklere saygı, küçüklere sevgi, yardımlaşma, paylaşma" sayılabilir.

3. Okul öncesi dönemde hoşgörü eğitimi yapılırken dini, ahlaki ve kültürel değerlerimizi içeren masal ve hikâyelerden yararlanılabilir.

4. Okul öncesi dönemde hoşgörü eğitimi yapılırken dini, ahlaki ve kültürel izler taşıyan materyaller kullanılabilir.

5. Okul öncesi dönemde hoşgörü eğitimi yapılırken, hoşgörü eğitiminde dini, ahlaki, kültürel motiflerin kullanılabileceği hakkında aile bilgilendirme çalışmaları yapılabilir.

6. Okul öncesi dönem hoşgörü eğitiminde öğretmenin ve çocuk ile iletişim kuran diğer okul personelinin, hoşgörülü davranan bireyler olarak öğrencilere karşı örnek model olmaları desteklenebilir.

7. Okul öncesi dönem hoşgörü eğitiminde, aile ve yakın çevrenin hoşgörülü davranan bireyler olarak çocuklara karşı örnek model olmaları desteklenebilir. Bu konuda aile bilgilendirme çalışması yapılabilir.

8. Çevre ile iletişimin hoşgörü üzerindeki etkisi düşünülerek, okul öncesi öğrencilerinin sosyal çevre ile iletişim kurmasını destekleyen etkinliklerin sayısı arttırılabilir.

KAYNAKÇA

ALKAN, Cevat; KURT, Mehmet; *Okul Öncesi Eğitimde Öğretim Teknolojisi. Özel Öğretim Yöntemleri,* Anı yay., Ankara 1999, ss.123-144.

ARAL, Neriman ve diğerleri; *Çocuk Gelişimi.* YAPA Yay., İstanbul 1981.

ARI, Ramazan; *Gelişim ve Öğrenme*. Mikro Yayıncılık, Konya 1997.

Aristotoles, *Politika*, Çev: M. Tuncay, Remzi Kitapevi, İstanbul 1975.

ARSLAN, Ahmet; *Felsefeye Giriş,* Vadi Yay., Ankara 1994, s.29; Necati Demir, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Sivas 1999.

ASLAN, Ömer; "Hoşgörü Ve Tolerans Kavramlarına Etimolojik Açıdan Analitik Bir Yaklaşım" (http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/325.pdf, Erişim tarihi: 27.01.2008).

ASLAN,Ömer; *Kur'an ve Hoşgörü,* İlahiyat yay., Ankara 2005.

ASLANARGUN, Engin "Okul - Aile İşbirliği ve Öğrenci Başarısı Üzerine Bir Tarama Çalışma", *Sosyal Bilimler Dergisi* 2007, N. 18.

AŞIKOĞLU, Nevzat Y.; "Hoşgörü ve Tolerans Kavramları Üzerine"*, MEB Din Öğretimi Dergisi*, S. 39, Ankara 1993.

AY, Mehmet Emin; *Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım*, Timaş Yay. Ankara 2006.

AYDIN, Mehmet Zeki; "Ailede Ahlâk Eğitimi", *C.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, C. VII, S. 2, Sivas 2003, ss. 125-160.

AYDIN, Mehmet Zeki; *Ailede Çocuğun Ahlâk Eğitimi*, Ankara 2006.

BACANLI, Hasan; *Gelişim ve Öğrenme,* Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2002.

BAHAR, H. İbrahim; *Poliste Demokrasi ve İnsan Hakları II,* Ankara Türk Demokrasi Vakfı Yay., Akara 1998.

BAŞARAN, İbrahim Ethem; *Eğitim Psikolojisi*, Kadıoğlu Matbaa, Ankara 2000.

BAŞKURT, İrfan; *Federal Almanya'da Din Eğitimi,* M.Ü.İ.F.Vakfı Yay.İstanbul 1995.

BAYMUR, Feriha; *Genel Psikoloji,* İnkılap Yay., İstanbul 1987.

BAZARKULOV, Seyfullah; *Değer Öğretimi ve Dinden Öğrenme (Doktora Tezi),* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.

BEATY, J.J.; *Observing Development of the Young Child*, Prentice-Hall, U.S.A. 1998.

BEİL, Brigitte; *İyi Çocuk, Zor Çocuk*, Çev: Cuma Yorulmaz, Arkadaş Yay., Ankara 2003.

BİLALOĞLU, Raziye Günay; "Erken Çocukluk Döneminde Fen Öğretiminde Analoji Tekniği", *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (http://egitim.cukurova.edu.tr/efdergi/download/42.pdf-Erişim Tarihi: 03.08.2009).

BİLGİN, Beyza; *"İslâm ve Hoşgörü", Diyanet İlmi Dergi,* C. 34, S. 1, Ankara 1998.

CANAN, İbrahim; *Kütüb-i Sitte*, Akçağ Yay., Ankara 1988.

CEBECİ, Suat *Din Eğitimi Dersi-Ailede Din Eğitimi.* (http://web.sakarya.edu.tr/~scebeci/pdf/PDF/h14.pdf-Erişim Tarihi: 04.08.2009)

CLARK, D.; "Creating an Empathy Based Classroom", *Early Childhood Education*, 1992, 30, No.2, ss. 16-22.

ÇAKIR, Mustafa; "Almanya'daki Çok Kültürlü Ortamlarda Türkçenin Anadili Olarak Kullanımı", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***,** 2003, ss.39-58.

ÇELİK, İbrahim; *Kur'an Işığında Hoşgörü ve Şiddet,* Akçağ Yay., Bursa 2001.

ÇİLELİ, Meral; *Ahlaki Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi.* Ankara 1981, Ankara Üniversitesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

DAĞABAKAN, Fatma Öztürk; DAĞABAKAN, Davut; "Dil ve Çocukta Dil Gelişim Kuramları" (ooegm.meb.gov.tr/yukle.asp?id=19, Erişim Tarihi: 20. 01. 2009).

DAMON, W.; *The Moral Child: Nurturing Children's Natural Moral Growth*, The Free Pres, New York 1988.

DAVIS, Julia; "Young Children, Environmental Education, and The Future". *Early Childhood Education Journal*, 1998, 26, No: 2, s. 117-123.

DEMİRAL, Ö. ve diğerleri, *Okulöncesi Eğitim Kurumlarında Uygulama,* Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fak. Yay., Ankara 1989.

DEMİREL, Ruhi; *Hz. Osman*, Muştu Yay., İzmir 2007.

DİNÇ, Berrin; *Okul Öncesi Eğitimin 4-5 Yaş Çocuğunun Sosyal Gelişimine Etkileri Konusunda Öğretmen Görüşleri (Yüksek Lisans Tezi),* Eskişehir 2002.

DODGE, D.T. and others; *The Creative Curriculum for Preschool, Teaching Strategies,* Washington 2002.

DOĞAN, Mehmet; *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yay.,İstanbul 1996.

DUVERGER, Maurice; *Siyaset Sosyolojisi*., Çev: Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, İstanbul 2004.

DWORETZKY, J.P.; *Introduction to Child Development***,** West Publishing Company, U.S.A. 1990.

EGGEN , P. D. K.; *Educational Psychology, Windows on Classrooms.* Merrill Prentice Hall, New Jersey 2001.

EİSENBERG, N.; MUSSEN, P.H.; *The Roots of Prosocial Behavior in Children,* Cambridge University Press, U.S.A. 1997.

ELMALILI, Hamdi Yazır; Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali, Huzur Yay.

ERDEN, Münire; AKMAN, Yasemin; *Eğitim Psikolojisi,* Arkadaş Yay., Ankara 1997, ss. 23-34..

EREN, Mehmet "Hz. Peygamberin Sünnetinde Su Kaynaklarını Korumaya Verilen Önem", *Çevre ve Din Uluslararası Sempozyumu***,** İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 15-16 Mayıs 2008.

ERGİT, Şükrü; *Milli Eğitim İle İlgili Mevzuat*, MEB Yay., Ankara 1999.

ERKAN, Semra; "Okul Öncesi Kurumlarında Hizmet içi Eğitim*"*, *Millî Eğitim Dergisi*; Nisan, Mayıs, Haziran, 1998.

ERKUNT, Nimet; *Okul Öncesi Eğitimi İle İlgili Uygulamalı Çalışmalar*, MEB yay., İstanbul 1966.

ERTÜRK, Selahattin; *Eğitimde Program Geliştirme*, Meteksan Yay., Ankara 1998.

ESEN, Hüseyin; **"**Fıkıh Penceresinden Hayvanlara Genel Bir Bakış" *Çevre ve Din Uluslararası Sempozyumu,* İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 15-16 Mayıs 2008.

EYÜBOĞLU, İsmet Zeki; *Türk Dilinin Etimolojisi*, Sosyal Yay., İstanbul 1995.

FALK, J. H.; "Free-Choice Environmental Learning: Framing The Discussion", *Environmental Education Research*, 2005, 11, No:3 , ss. 265-280.

FİNDLAY, L.C.; GİRARDİ, A.; COPLAN, R.J. "Links Between Empathy, Social Behavior and Social Understanding in Early Childhood". *Early Child Res* ., 2006, No:21, ss.347-359.

GANDER, M. J.; GARDİNER, H. W.; *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, Çev: Bekir Onur, İmge Kit.; Ankara 1995.

GİBSON, T.S.; "Student Evaluation in an Integrated Preschool Classroom." *Educational Resources Information Center.* 1994 (http://www.eric.ed.gov /ERICDocs/data/ericdocs2, Erişim tarihi: 27.01.2009).

GOLEMAN, D.; *Duygusal Zeka***,** Çev. Banu Seçkin Yüksel,Varlık Yayınları, İstanbul 2005.

GRİMMİTT, Michael; "When is ' commitment' a problem in Religious Education", *British Journal of Education Studies*, XXIXX, No. I, February 1981, ss. 42-53.

GÜNDÜZ, Turgay; *İslâm, Gençlik ve Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, Bursa 2002.

GÜNEŞ, Firdevs; *Yapılandırmacı Yaklaşımla Sınıf Yönetimi*, Nobel Yay., Ankara 2007.

GÜRKAN, Tanju; "Okul Öncesi Eğitimin İlkokuldaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme", *Eğitim ve Bilim*, Ankara 1979, N: 22, ss.16-26.

HAKTANIR, Gelengül; "Okul Öncesi Öğretmenin Niteliği", *Okul Öncesi Eğitimi Sempozyumu*, 1 Şubat 2007, Antalya.

HATOFF, S. H.; BYRAM, C. A.; AYSON, M. C.; *Teacher's Practical Guide for Educating Young Children*, Boston 1981.

HOİDE, Oliver; *La Psychologie De L'enfant, Que-Sais Je?,* Paris 2004, PUF.

HOOD, R.W. and others; Çev.: M.Doğan Karacoşkun, "Dini Gelişim Kuramları", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi IV,* 2004, S: 4.

HÖKELEKLİ, Hayati; *Din Psikolojisi***,** Ankara: T.D.V. Yay., 2001.

HULL, John M.; "Demokratik Çoğulcu Toplumlarda Din Eğitimi Üzerine Genel Değerlendirmeler", *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları (Uluslararası Sempozyum, Bildiri Ve Tartışmalar)*, MEB Yay. Ankara, 2003, ss.43-51.

İlmihal I, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem; *İnsan ve İnsanlar*, Sevinç Matbaası, Ankara 1976.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem; *Kültürel Psikoloji Kültür Bağlamında İnsan ve Aile*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 1998.

KALLİOPUSKA, M.; TİTİNEN, U.; "Influence Of Development Programs On The Empathy and Prosociability of Preschool Children", *Percept Motor Skill***,** 1991, No:72, ss.323-328.

KAN, Ümit Deniz; "Okul Öncesi Eğitimde Değerlendirme Aracı Olarak Portfolyo"**,** *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 27, S. 1, 2007, s.169-178.

KANTARCIOĞLU, Selçuk; *Anaokulunda Eğitim,* MEB yay. İstanbul 1998.

KAPIKIRAN, Necla Acun; İVRENDİ, Asiye Bora; ADAK, Atiye; "Okul Öncesi Çocuklarında Sosyal Beceri: Durum Saptaması", (http://egitimdergi.pau.edu.tr/makale/say%C4%B119/3OKUL%20%C3%96NCES%C4%B0%20%C3%87OCUKLARINDA%20SOSYAL%20BECER%C4%B0.pdf, Erişim Tarihi: 17.08.2009).

KARAAĞAÇLI, Mustafa; *Değerlendirme Süreci. Mesleki Eğitim ve Teknoloji Eğitimde Özel Öğretim Yöntemleri*, Nobel yay., Ankara 2002, ss.31-47.

KARASAR, Niyazi; *Bilimsel Araştırma Teknikleri*, Nobel Yay., Ankara 2000.

KARAYILMAZ, Duygu; *Ana Sınıfına Devam Eden Çocukların Duygusal Zekâ ve Sosyal Uyum Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi),* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara 2008.

KAYMAKCAN, Recep; "Bir Değer Olarak Hoşgörü ve Eğitimi", *Değerler ve Eğitimi*, Dem Yay.; İst. 2007.

KEPENEKÇİ**,** Yasemin K;. *İnsan Hakları Eğitimi***,** Anı Yayıncılık, Ankara 2000**.**

KESKİN, Yusuf Ziya; *Nebevî Hoşgörü*, Timaş Yay. İstanbul 1997.

KIRKINCIOĞLU, Meliha*; Çocuk Ruh Sağlığı*. Ya-pa Yayınları, İstanbul 2003, s.152.

KİM, Y.O.; STEVENS, J.H.; "The Socialization Of Prosocial Behavior İn Children", *Childhood Education***,** 1987, 63, No:3, ss. 200-206.

KUZGUN, Yıldız; *İlköğretimde Rehberlik***,** Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2002.

LA BARBERA and friends, "Four-And Six- Month Old İnfants' Visual Responses to Joy, Anger, and Neutral Expressions", *Child Dev*., 1976, No:47, ss.535-553.

LANKES, A.M.D.; "Electronic Portfolios: A New Idea in Assesment. ERIC Digest." *ERICC learinghouse on Information and Technology Syracuse*, 1995.(http://searcheric.org/digests/ed390377.html, Erişim Tarihi: 25.06.08)

LITTLEDYKE, M.; "Primary Children's Views On Science and Environmental Issues: Examples Of Environmental Cognitive and Moral Development", *Environmental Education Research*, 2004, 10, No: 1, ss.,217-235.

MEHMETOĞLU, Yurdagül; *Erken Çocuklukta Din ve Ahlak Gelişimi*, Diyanet Vakfı Yay. Ankara 1994.

MEVLANA, *Mesneviden Hikayeler,* Haz. Selim Hancıoğlu, , Muştu Yay. İzmir 2006.

Milli Eğitim Müdürlüğü İlköğretim Müfettişleri Başkanlığınca Hazırlanan İlköğretim Kurumlarında Uyulması Gereken Ortak Esaslar (2007 - 2008 Ögretim Yılı) (http://zonguldak.meb.gov.tr/gecici/Ortak%20Esas%202008%20gruplar%C4%B1n%20ilaveleri.pdf, Erişim Tarihi: 25.01.2009).

MYERS, O. E.; SAUNDERS, C. D.; GARRETT, E.; "What Do Children Think Animals Need? Developmental Trends", *Environmental Education Research*, 2004, 10, No: 4, ss. 545-562..

NAEYS, "National Association for the Education of Young Childeren", *Young Childeren* 1991, 46, N: 3.

NELSEN, H. M. and others; "Gender Differences İn İmages of God", *Journal for the Scientific Study of Religion ,* N: 24, 1985.

OĞUZKAN, Ferhan; *Eğitim Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1974.

OĞUZKAN, Şükran; ORAL, Güler; *Okul Öncesi Eğitimi*, MEB, İstanbul 2002.

OKTAY, Ayla; *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem,* Epsilon Yay.; İstanbul 2000, ss. 18-30.

Okul Öncesi Eğitim Kurumları Yönetmeliği, Tebliğler Dergisi, Temmuz 2004/2562.

Okul Öncesi Eğitim Programı (36-72 Aylık Çocuklar için), MEB Yay, Ankara 2006.

OSER, F.K.; SCARLET, W.G.; (Eds.), "Religious development in childhood and adolescence," *New Directions for Child Development,* No.52, Jossey-bass , San Francisco ,1999, s.63-76.

ÖNER, Necati; *Felsefe Yolunda Düşünceler*, MEB Yay., İstanbul 1995.

ÖZBAY, Murat; *Öğretmen Görüşlerine Göre İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi*, Gölge Ofset Matbaacılık, Ankara 2003.

ÖZGÜLÜK, Gülben; *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Uygulanan Tam ve Yarım Günlük Eğitim Programlarına Göre 5–6 Yaş Grubu Çocukların Sosyal ve Duygusal Gelişiminin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi),* Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2006.

PEWAWARDY, Cornel; "100 Defensive Tactics And Attributions: Dodging The Dialog On Cultural Diversity", *Multicultural Education*, 2003.

POOLE, C.; MİLLER, S.A.; CHURCH, E.B.; "How Empathy Develops: Effective Responses To Children Help Set The Foundation For Empathy 0 To 2 (Why İs She Crying?)", *Early Childhood Today***,** No:20, ss. 21-25..

RİDLEY, C.A.; VAUGHN, S.R.; WİTTMAN, S.K.; "Developing Empathic Skills: A Model For Preschool Children", *Child Study Journal*, 1982**,** No**:**12, ss.89-97.

ROGERS, C.R.; "Empatik olmak değeri anlaşılmamış bir varoluş şeklidir". Çev. Füsun Akkoyunlu, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1983, S.16, ss.103-124.

RUSSELL, Bertrand; *Sorgulayan Denemeler,* Çev: Nermin Arık; TÜBİTAK Yay., Ankara 1997.

SAARNI, Carolyn; "Cognition, Context and Goals: Significant Components in Socialemotional Efffectiveness", *Social Development,* 2001, No.10, p.125-127.

SAKALLI, Talat; *Hadislerle İslâm'da Hoşgörü ve Kolaylık,* İzmir 1996.

SAMİ, Şemseddin; *Kâmûs-u Türkî,* İstanbul 1317.

SAN, İnci; *Sanat ve Eğitim*, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No: 151, Ankara 1985.

SAUSSURE, Ferdinand de; *Genel Dilbilim Dersleri***,** Çev: Berke Vardar, Birey ve Toplum Yayınları, 1985 Mayıs.

SELÇUK, Mualla; *Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2005.

SELÇUK, Ziya; *Eğitim Psikolojisi*, Atlas yay.; Ankara 1994.

SENEMOĞLU, Nuray; *Gelişim Öğrenme Ve Öğretim (Kuramdan Uygulamaya),* Gazi Kitabevi, Ankara 2001.

SEVİNÇ, Müzeyyen (Ed.), Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar, Morpa Yay., İstanbul 2003.

SNOWMAN, R F. Bihler; *Educational Psychology Applied To Teaching*, Houghton Mifflin Comp., Boston 1983.

STRAYER, J.; ROBERTS, W.; "Empathy And Observed Anger And Aggression İn Five-Year-Olds", *Soc Dev.***,** 2004, No**:**13, ss.1-13.

SURUÇ, Salih, *Peygamberimizin Hayatı*, Nesil Yay., İstanbul 2006.

ŞAHİN, Fatma; *Okul Öncesinde Fen Bilgisi Öğretimi ve Aktivite Örnekleri,* Yapa Yay., İstanbul 2000.

ŞENTÜRK, Habil; *"*Din Duygusu, Din Şuuru ve Şahsiyet Gelişmesi*", Din Öğretimi Dergisi***.*** S: 10, Ankara, 1987.

ŞİRİN, Mustafa Ruhi; *Çocuk Edebiyatı*, Çocuk Vakfı Yay., İstanbul 1994.

TAVUKCUOĞLU**,** Mustafa; **"**Okulöncesi Çocuğunun Eğitiminde Din Duygusu Ve Din Eğitimi"**,** *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi***,** S.14, 2002, ss. 51-63.

THACKRAY, Derek; DOWNİNG, John; *Reading Readiness,* University of London Press, London 1972.

TOS, F., *Çocuğun Gelişiminde Okul Öncesi Eğitim*, Kariyer Developer Yayınları, İstanbul 2001.

TUĞRUL, Belma "Çocuğun Öğrenmesini Nasıl Zorlaştırıyoruz?" *X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi,* İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, 7-9 Haziran, 2001.

TUĞRUL, Belma; "Etkili Okul Öncesi Eğitim Programının Özellikleri", *Okul Öncesi Eğitimi Sempozyumu*, 1 Şubat 2007, Antalya.

UÇKUN, Duygu; "Konuşma Eğitimini Etkileyen Faktörler", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2007, S. 22 ss.59-67.

ULAŞLI, Zekeriye; *Hz.Ömer*, Muştu Yay., İzmir 2007.

ULUSOY, Ayten (Ed.); *Gelişim ve Öğrenme*, Anı yay., Ankara 2003.

UNUTKAN, Özgül Polat; **"**Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Matematik Becerileri Açısından İlköğretime Hazır Bulunuşluğunun İncelenmesi", *H. Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi,* 2007, S: 32.

UYSAL, Ayşe; *Okul Öncesi Dönemde Çocuğa Doğruluk Kavramının Kazandırılması ve Din Eğitimi İle İlişkisi (Yüksek Lisans Tezi),* İstanbul 2006.

ÜSTE, Bahar; **"**İnsan Hakları Eğitimi ve İlköğretimdeki Önemi*", Ege Akademik Bakış Dergisi* , C.7, S.1, 2007.

VARDAR, Berke; *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi, İstanbul 1998.

WENTZEL, K.R.; ERDLEY, C.A.; "Strategies for Making Friends Relations to Social Behavior and Peer Acceptance in Early Adolescence", *Developmental Psychology*, 1993, 29(5), ss.819-826.

ORTHAM, S.C.; BARBOUR, A.; DESJEAN-PRROTTA, B.; "Portfolio Assesment: A Handbook for Preschool and Elementary Educators.", *Education International***,** 1998. (http://www.eric.ed.gov /ERICDocs/data/ericdocs2, Erişim tarihi: 27.01.2009)

YAŞAR, Şefik (Ed.); *Okul Öncesi Eğitim İlke ve Yöntemleri,* Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir, 2000.

YAVUZ, Kerim; *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1987;

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi; *Hak Dinî Kur'an Dili,* Cilt 6, Eser Kitabevi, İstanbul.

YEATES, K.O.; SELMAN, Y. R.; "Social Competence in the Shools: Towars and İntegrative Developmental Model for İntervention". *Developmental Review*, N: 9.

YEŞİLYAPRAK, Binnur; *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri***,** Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2002.

YILDIZ, Vesile; ÖZKAL, Nese; ÇETİNGÖZ, Duygu; "Okul Öncesi Eğitimi Alan ve Almayan 7-8 Yas Grubu Çocuklarda Yaratıcı Potansiyelin Değerlendirilmesi", *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, S.13, Sonbahar, 2003, ss.129-137.

YILMAZ, Hüseyin; "Hz. Peygamber'in Eğitiminde Bir İlke Olarak Hoşgörü*", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi***,** C. 8, S.1, Sivas 2004, ss.109-132.

YÜRÜŞEN, Melih; *Çeşitlilikten Özgürlüğe,* Ankara 1998.

ZEMBAT, Rengin; UNUTKAN, Özgül Polat; *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Yeri*, YA-PA Yayınları, İstanbul, 2001.

ÖZET

Bu çalışma okul öncesi dönem (5-6 yaş) hoşgörü eğitiminde verimi artırmak amacıyla, öğrencilerin gelişimsel özelliklerine uygun, ahlaki, dini ve kültürel motifler ile zenginleştirilmiş bir programın etkililiğini ölçmek amacıyla yapılmıştır. Bununla beraber çalışmada, öğrencilerin cinsiyet, aile biçim ve yapı ve aile sosyo-ekonomik düzey faktörlerinin okul öncesi dönemde hoşgörü eğitimine etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır.

Hoşgörü, günümüz kozmopolit dünyasında önemli bir kavram haline gelmiş, hoşgörüsüz toplumlarda huzursuzluk ve kişiler arası uyuşmazlık baş gösterir olmuştur. Okul öncesi eğitim sosyal ve duygusal gelişimi destekleyerek, yetişkinlik döneminde kişilerin daha üretici ve verimli olmalarını ve sahip oldukları potansiyeli tam olarak kullanmalarını sağlayan bir dönemdir. Bu dönemde yapılacak hoşgörü eğitiminin, birbirlerine karşı saygılı davranan, çevre duyarlılığı olan, ince düşünceli insanlar yetiştirme adına büyük katkısı olacaktır. Okul öncesi öğrencilerinin gelişimsel özelliklerine uygun olarak hazırlanmış dini, ahlaki, kültürel motifler ile zenginleştirilmiş bir hoşgörü eğitiminin, eğitimde verimi ve kalıcılığı arttıracağı düşünülmektedir. Bu bağlamda okul öncesi dönemde hoşgörü eğitimi; dini, ahlaki ve kültürel motifler ile zenginleştirilmiş program çerçevesinde; "farklılıklara saygı eğitimi, çevre bilinci eğitimi, kültürel değerler eğitimi, yardımlaşma ve paylaşma eğitimi, empati becerileri eğitimi, nezaket sözcüklerinin kullanımı ve eğitimi" başlıkları altında; Hz. Muhammed, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Mevlana gibi dinimiz ve kültürümüz ile bütünleşen, hoşgörü timsali büyüklerimizin yaşadığı olaylar, söylediği sözler ve eserleri kullanılarak yapılabilir.

Araştırmada "deneysel araştırma modeli" kullanılmış olup uygulama, Ankara ilinde bulunan iki ayrı anasınıfı öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Birinci gruba okul öncesi eğitim programına bağlı, ikinci gruba ise öğrencilerin gelişimsel özelliklerine uygun olarak hazırlanmış ahlaki, dini ve kültürel motifler ile zenginleştirilmiş programa dayalı hoşgörü eğitimi uygulanmıştır. Deneysel araştırmaya ilişkin toplanan veriler SPSS'e aktarılmış ve sonuçlar analiz edilmiştir.

Araştırma sonucunda zenginleştirilmiş hoşgörü eğitiminin programa dayalı hoşgörü eğitiminden daha verimli sonuçlar vermediği ve hoşgörü eğitiminin cinsiyet, aile biçim ve yapı ve aile sosyo-ekonomik düzey faktörleri ile ilişkili olmadığı

sonuçları bulunmuştur. Bu bilgilere ek olarak araştırmacı uygulama esnasında, deney grubundaki öğrencilerin bahsedilen temalara zaten aşina olduklarını; dini, ahlaki, kültürel motiflere karşı ilgili olduklarını ve etkinliklere ilgi ile katıldıklarını gözlemlemiştir. Tüm bu bulgu ve gözlemler ışığında, yapılan çalışmanın benzer nitelikte yapılacak çalışmalara bir temel oluşturması ve araştırmacılara ilham vermesi temenni edilmektedir.

SUMMARY

This study in pre-school period (5-6 years) to increase efficiency in tolerance education, students' developmental characteristics appropriate, ethical, religious and cultural motifs enriched in order to measure the effectiveness of a program were made. Morever, study, students' gender, family form and family structure and socio-economic levels factors that influence whether in pre-school tolerance education were investigated.

Tolerance, has become an important concept in today's cosmopolitan world; intolerant society, the conflict between people and the unrest was beginning to show. Pre-school education is a term by supporting social and emotional development, during adulthood, ensures people have become more efficient producers and use the full potential. Training will be done in this period of tolerance, on behalf of culture; respect for each other, the environmental sensitivity of the thin-minded people, will have significant contribution. Prepared in accordance with the developmental characteristics for pre-school students religious, moral, cultural motifs enriched with a tolerance of education, training will increase the efficiency and stability in education are considered. In this context, in pre-school tolerance education, content the program which enriched religious, moral and cultural motifs "differences respect for education, environmental awareness training, cultural values, education, assistance and sharing education, empathy skills training, courtesy of word usage education" headlines gold can be done in. Under this heading, people who are soul great of tolerance and our religion and our culture combined with, such as Hz. Muhammed, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Mevlana; events, saying the words and works can be used.

In the search "experimental research model" is used and the practice were made in Ankara, province on two separate class in pre-school period (5-6 years). For the first group the program on tolerance, depends on pre-school education program, was implemented and for the second group the program on tolerance is prepared in accordance with students' developmental characteristics ethical; religious and cultural motifs enriched with was implemented. The collected data results on experimental research were been transferred in SPSS and analyzed.

The result of enhanced tolerance education research was not provided more efficient from the research results of tolerance education of program based on and research results of tolerance education, were not associated with sex, family form and family structure and socio-economic level factors. In addition to this information, during the application, the researcher has been observed tahat; the students in experimental group are mentioned themes familiar and they are related to religious, moral, cultural motifs and they are participate activities with interest. All these findings and observations of the work to be done in similar studies to establish a foundation and give researchers hope will be inspired.

EKLER

EK 1. HOŞGÖRÜ ALT KAZANIMLARININ KONTROL VE DENEY GURUBUNDA HANGİ ETKİNLİKLERDE VERİLDİĞİNİ GÖSTEREN TABLO

Sayı	Alt Kazanım	Kontrol Grubu	Deney Grubu
1	Kazanım 1.A	Etkinlik II	Etkinlik III
2	Kazanım 2.A	Etkinlik III	Etkinlik IX
3	Kazanım 2.B	Etkinlik I	Etkinlik I
4	Kazanım 2.C	Etkinlik I	Etkinlik I
5	Kazanım 2.D	Etkinlik III	Etkinlik IV
6	Kazanım 2. E	Etkinlik III	Etkinlik IV
7	Kazanım 2.F	Etkinlik I	Etkinlik I
8	Kazanım 3.A	Etkinlik III,XVI	Etkinlik V
9	Kazanım 3.B	Etkinlik XVI	Etkinlik VI
10	Kazanım 3.C	Etkinlik XVII	Etkinlik VI
11	Kazanım 3.D	Etkinlik II	Etkinlik II
12	Kazanım 4.A	Etkinlik IV	Etkinlik VII
13	Kazanım 5.A	Etkinlik IV	Etkinlik VII
14	Kazanım 5.B	Etkinlik IV	Etkinlik VII
15	Kazanım 6.A	Etkinlik II	Etkinlik VIII
16	Kazanım 6.B	Etkinlik II	Etkinlik VIII
17	Kazanım 7.A	Etkinlik V	Etkinlik X
18	Kazanım 8.A	Etkinlik V	Etkinlik X
19	Kazanım 8.B	Etkinlik V	Etkinlik X
20	Kazanım 9.A.	Etkinlik IX,X	Etkinlik XII
21	Kazanım 9.B	Etkinlik IX	Etkinlik XII

22	Kazanım 9.C	Etkinlik IX	Etkinlik XII
23	Kazanım 10.A	Etkinlik X	Etkinlik XII
24	Kazanım 10.B	Etkinlik X	Etkinlik XII
25	Kazanım 10.C	Etkinlik IX	Etkinlik XII
26	Kazanım 10.D	Etkinlik IX,X	Etkinlik XII
27	Kazanım 11.A	Etkinlik VI,VII,VIII	Etkinik XI
28	Kazanım 11.B	Etkinlik VI,VII,VIII	Etkinlik XI
29	Kazanım 11.C	Etkinlik VI,VII,VIII	Etkinlik XIII
30	Kazanım 12.A	Etkinlik XI	Etkinlik XIV
31	Kazanım 12.B	Etkinlik XI	Etkinlik XV
32	Kazanım 12.C	Etkinlik XI	Etkinlik XVI
33	Kazanım 13.A	Etkinlik XII	Etkinlik XVI
34	Kazanım 13.B	Etkinlik XII	Etkinlik XVI
35	Kazanım 13.C	Etkinlik XII	Etkinlik XVI
36	Kazanım 14.A	Etinlik XIII	Etkinlik XVII
37	Kazanım 15.A	Etkinlik XIV,XV	Etkinlik XVII
38	Kazanım 15.B	Etkinlik XIV,XV	Etkinlik XVII
39	Kazanım 15.C	Etkinlik VII,VIII	Etkinlik XVII
40	Kazanım 16.A	Etkinlik XIV,XV	Etkinlik XVIII
41	Kazanım 16.B	Etkinlik XIV,XV	Etkinlik XVIII

EK 2. PROGRAMA DAYALI HOŞGÖRÜ EĞİTİMİ ALAN GRUP İÇİN UYGULANAN ETKİNLER (KONTROL GRUBU İÇİN)

ETKİNLİK I

K. 2. Kendisinin ve başkalarının haklarına saygı gösterir.

K. 2. B. Oyunun kurallarına uyar.

K. 2. C. Sınıf içi etkinliklerde sırasını bekler.

K. 2. F. İzinsiz başkasının eşyasını kullanmaz.

Yöntem ve Teknikler:

Soru-cevap

Eğitsel oyun

Tartışma

Materyaller:

Sınıf içi oyuncaklar/nesneler

Renk kartları

Torba

Sözcükler ve Kavramlar:

İzin almak, sıra beklemek, kurallı oynamak

Renkler

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen içinde çeşitli renkte kartların olduğu bir torba ile sınıfa girer.
- Çocuklara torbanın içinde ne olabileceğini tahmin etmeleri için fırsat verir.
- Gelen cevaplar doğrultusunda torba açılır, içinde çeşitli renkte kartlar olduğu görülür ve bu kartlar ile çok eğlenceli bir oyun oynanacağı açıklanır.
- Öğretmen oyunun kurallarını açıklayarak oyunun güzel ve keyifli geçmesinin kurallara uyulması ile mümkün olacağını belirtir.
- Buna göre her çocuk sıra ile öğretmeninin yanına gelir. İstediği renkte kartı "Öğretmenim, …….. renkli kart alabilir miyim?" cümlesini kurarak ister.

- Öğretmen rengin adını bilemeyen ya da rica cümlesi kuramayan çocuklara sözel hatırlatmalar ile yardım eder.
- Ardından her çocuk elindeki kartın rengine uygun bir nesne ya da oyuncağı sınıftan bularak alır.
- Sonra, öğretmen yönergesi ile benzer renkte nesne alan çocuklar, topladıkları nesneleri bir araya getirerek gruplar oluştururlar.
- Öğretmen her gruba kendi renginin adını verir.
- Gruptaki çocuklar birbirlerinin topladıkları nesneleri incelerler.
- Öğretmen oyunun tamamlandığını, alınan oyuncak ya da nesnelerin yerlerine konulması gerektiğini söyler.
- Çocuklar oyuncakları yerlerine kaldırır.
- Öğretmen çocuklara oyundan keyif alıp almadıklarını sorar.
- Gelen cevaplar doğrultusunda "Sıramızı bekleyerek kart seçtiğimiz, öğretmenimizden rica ederek kartları aldığımız, kurallarına uyduğumuz ve birbirimizin hakkına saygı gösterdiğimiz için oyunun güzel geçtiği" vurgulanır.
- Öğretmen "Oyunumuzu bu şekilde oynamasaydık nasıl olurdu?" sorusunu yöneltir.
- Çocuklar ile soru üzerine tartışılır.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar oyunun kurallarına uymanın önemini kavradılar mı (sıra beklemek, başkasının aldığı oyuncağı almamak gibi)?
- Çocuklar öğretmenden kart isterken izin aldılar mı?
- Renkleri tanıma ve eşleştirme aşamasında çocuklar nasıl bir performans gösterdiler?

ETKİNLİK II

KAZANIMLAR

K. 1. Başkalarının duygularını paylaşır.

K. 1. A. Mutlu, üzgün, kızgın, şaşkın durumlarında başkalarının duygularını paylaşır.

K. 3. Gerekli durumlarda nezaket sözcüklerini kullanır.

K. 3. D. Hal hatır sorma sözcüklerini kullanır (Nasılsınız, iyi günler, vb.)

K. 6. Kendisinin başkasının yerine koyarak duygularını açıklar.

K. 6. A. Mutlu, üzgün, kızgın, şaşkın durumlarında başkalarının duygularını açıklar.

K. 6. B. "Sen bu durumda olsan ne hissederdin?" sorusunu yanıtlar.

Yöntem ve Teknikler:

Hikâye Okuma

Dramatizasyon

Soru cevap

Materyaller:

Kostümler

Sözcükler ve Kavramlar:

Hal hatır sorma sözcükleri (iyi günler, nasılsın)

Duygular(mutlu-üzgün)

ÖĞRENME SÜRECİ

- Çocuklar U düzeninde minderlere oturur.
- Öğretmen "Ayşe" adlı hikâyeyi çocuklara anlatır ve akıllarında canlandırmalarını ve hayal güçlerini kullanmalarını ister.
- Sonra rol dağılımı yapılır ve sınıftaki drama malzemeleri kullanılarak hikâye canlandırılır.
- Tüm çocuklar rol alana dek etkinlik sürdürülür.
- Daha sonra çocuklar oturma düzenine geçerler ve öğretmen aşağıdaki soruları yöneltir.

- Ayşe, babası ona iyi günler demediği için ne hissetti?

- Babası Ayşe'ye neden iyi günler demedi?
- Ayşe okulda ne düşündü?
- Annesi Ayşe'yi okuldan almaya geldiğinde Ayşe'ye ne söyledi?
- Ayşe, babasının açıklamasından sonra ne hissetti?
- Sen Ayşe'nin yerinde olsaydın ne hissederdin?

- Soru cevap tekniği ile sorular cevaplandırılır.
- Öğretmen hal hatır sorma sözcüklerinin kullanılmasının önemine değinir.
- Çocukların da sınıfa girerken-çıkarken, eve girerken-çıkarken benzer sözcükler kullanmalarının güzel olacağını açıklar.

AYŞE

Ayşe anasınıfına giden bir çocuktu. Onu okula annesi bırakır ve alırdı. Ayşe her sabah okula gitmek için erkenden kalkar, elini yüzünü yıkar, kahvaltısını yapar, hazırlanır ve annesi ile evden çıkardı. Babası ise evden çıkarken Ayşe'ye "Güle güle kızım, iyi günler" demeyi unutmazdı.

Günlerden bir gün Ayşe yine okula gitmek üzere erkenden kalktı, kahvaltısını yaptı, hazırlandı ve annesi ile kapıdan dışarı çıktı. Ama sonra bir şeyin eksik olduğunu fark etti. Babası Ayşe' ye "iyi günler" dememişti. Ayşe heyecanla babasına döndü. Babası kahvaltı masasında gazete okuyor, Ayşe'ye hiç bakmıyordu. Ayşe basının ona "Güle güle, iyi günler" demeyişine çok üzüldü ve "Her halde babamı üzecek bir davranışta bulundum" diye düşündü.

O gün okulda Ayşe, babasını üzecek ne yapmış olabileceğini düşündü hep. Ama bir türlü bulamadı. Derken çıkış saati geldi ve Ayşe annesini kendisini almak için kapıda güler yüzle beklerken gördü. Annesi Ayşe'ye:

- Merhaba yavrum, nasılsın? dedi. Ayşe:
- Merhaba anneciğim. Biliyor musun çok üzgünüm. Çünkü babam bana bugün evden çıkarken "İyi günler" demedi, dedi. Annesi,
- Demek çok üzüldün. Öyleyse işten döndüğünde babana sor, sana neden "İyi günler" dememiş. Bakalım ne diyecek? diye cevap verdi.

Ayşe biraz rahatlamış bir şekilde annesi ile beraber eve gitti. Elini yüzünü yıkadı, yemeğini yiyip dinlendi. Sonra oyuncaklarını çıkardı ve oynamaya başladı. Bir taraftan da babasının, ona ne cevap vereceğini düşünerek, işten dönmesini bekliyordu. Babası dönünce Ayşe koşarak babasının kucağına atladı,

- Hoş geldin babacığım. Nasılsın?

- Hoş bulduk yavrum, iyiyim. Sen nasılsın?

- Ben de iyiyim; ama sana bir şey soracağım: Neden sabah bana güle güle demedin? Biliyor musun bütün gün çok üzüldüm.

- Benim güzel yavrum, ben sana güle güle demeyi unuttum; çünkü gazete okuyordum ve gittiğinizi fark etmedim.

- Ben de seni üzecek bir davranışta bulunduğumu sanmıştım.

- Hayır yavrum, beni üzecek bir davranışta bulunmadın; ancak insanlar bazen dalgınlıkla bazı şeyleri unutabilirler.

Ayşe bu sözleri duyduğuna çok sevindi ve mutlu bir şekilde oyununa devam etti.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar Ayşe'nin duygularını nasıl açıkladılar?
- Çocuklar hal hatır sözcüklerini kullanmanın önemini kavradılar mı?
- Sen bu durumda olsaydın ne hissederdin? sorusunu nasıl cevaplandırdılar?

ETKİNLİK III

KAZANIMLAR

K. 2. Kendisinin ve başkalarının haklarına saygı gösterir.

K. 2. A.Kendi haklarını korur.

K. 2. D. Konuşurken başkalarını dinler.

K. 2. E. Konuşurken başkaları ile göz teması kurar.

K. 3. Gerekli durumlarda nezaket sözcüklerini kullanır.

K. 3. A. Rica ederek bir şey ister.

Yöntem ve Teknikler:

Anlatım

Eğitsel oyun

Ödev

Materyaller:

Oyuncaklar

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çocuklara bir gün önceden evden bir oyuncak getirmelerini ödev vermiştir.
- Çocuklar getirdikleri oyuncakları ellerine alırlar ve yan yana ya da U düzeninde oturarak beklemeye başlarlar.
- Öğretmenin yönergesi ile her çocuk ayağa kalkar, arkadaşlarına dönerek oyuncağını tanıtmaya başlar.
- Sıra ile her çocuk oyuncağını arkadaşlarına tanıtır.
- Öğretmen çocuklara, oyuncağın fiziksel özelliklerini ve kullanım şeklini anlatabilmeleri adına yardım eder.
- Öğretmen birbirimizi dikkatle dinlemezsek ve başka taraflara bakarsak arkadaşımızı iyi anlayamayacağımızı ve onun da dinlenmediği düşüncesine kapılabileceğini açıklar.
- Her çocuk konuşurken "diğerlerinin onu dinlemesi ve göz teması kurması gerektiği" ayaktaki çocuk tarafından arkadaşlarına hatırlatılır.

• Hatırlatmayı yapan öğrencinin "Beni dikkatle dinlemenizi ve konuşurken yüzüme bakmanızı rica ediyorum." tarzında bir rica cümlesi kurması desteklenir.

DEĞERLENDİRME

• Çocuklar etkinlik boyunca birbirlerini dinleyip göz teması kurdular mı?

• Sırası gelen çocuk kendi hakkını koruyarak, arkadaşlarından onu dinlemeleri konusunda ricada bulunabildi mi?

• Çocuklar oyuncakları tanıtma esnasında nasıl bir performans gösterdiler?

ETKİNLİK IV

KAZANIMLAR

K. 4. Hata yapabileceğini kabul eder.

K. 4. A. Davranışlarında kendi hatalarının farkına varır.

A. 5. Kendi hatalarını söyler.

K. 5. A. Hatalı davranışını açıklar.

K. 5. B Hatalı davranışına alternatif davranış sunar.

Yöntem ve Teknikler:

Hikâye Okuma

Sergi

Mikro Öğretim

Materyaller:

Resim kâğıtları, boyalar

Resimli hikâye kitabı (Kırmızı Şapkalı Kız)

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çocuklara çok güzel bir etkinlik yapacaklarını söyleyerek dikkat çeker.
- Ardından "Kırmızı Şapkalı Kız" masalını resimli hikâye kitabından okur..
- Hikâye resimlendirilmek üzere sanat köşesine geçilir.
- Resim kâğıtları ve boyalar dağıtılır.
- Öğretmen hikâyede geçen kahramanları ve olayları kısaca hatırlatır ve resimde bu unsurlara yer verilmesini ister.
- Resimler tamamlandıktan sonra her çocuk sıra ile resmini arkadaşlarına ve öğretmenine göstererek ne yaptığını anlatır.
- Ardından diğer çocuklar öğretmen yönlendirmesi ile, öğrencinin resmi ile ilgili olumlu ve olumsuz eleştiride bulunurlar; unutulan ya da eksik bırakılan yerleri bulmaya çalışırlar. Örneğin "Resminde kurt ve büyükanneyi büyük çizmeni çok beğendim; ama avcıyı çizmeyi unutmuşsun." gibi eleştiriler yapılır.
- Daha sonra çocuk da kendi resmi üzerinde söylemek istediği eksiklikleri dile getirir.

- Her çocuk sıra ile resmini anlatır ve resim üzerine eleştiriler yapılır.
- Araya dinlendirici bir etkinlik alındıktan sonra öğretmen sanat etkinliğini tekrarlar ve bu sefer çocukların gelen eleştiriler ışığında resimlerini yeniden şekillendirmelerini ister.
- Yapılan ilk ve son çalışmalar yan yana asılarak sergilenir.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar hikâyeyi dinleme ve resimlendirme aşamasında nasıl bir performans gösterdiler?
- Resimler üzerinde nasıl yorumlar yaptılar?
- Her bir çocuk kendi eksikliklerini görüp düzeltme adına nasıl bir çaba gösterdi?

ETKİNLİK V

KAZANIMLAR

K. 7. Başkalarının hatalarını uygun yollar ile ifade eder.

K. 7. A. İfadelerinde nazik davranır.

K. 8. Başkalarının hata yapabileceğini kabul eder.

K. 8. A. Başkalarının hatalarını fark eder.

K. 8. B. Başkalarının hatalarını menfaatine kullanmaz.

Yöntem ve Teknikler :

Eğitsel oyun

Soru-cevap

Materyaller:

Mendil

ÖĞRENME SÜRECİ

- Çocuklar ile beraber oyun salonuna geçilir.
- Çocuklar yan yana dizilerek otururlar. Öğretmen de çocukların karşılarına geçer ve oturur.
- Öğretmen "Öt Kuşum Öt" oyunu oynayacaklarını söyler ve oyunun nasıl oynanacağını anlatır.
- Buna göre, seçilen bir çocuk öğretmeninin yanına gelir.
- Öğretmen öğrencinin gözünü bir mendil yardımı ile kapadıktan sonra göz işareti ile oturan çocuklardan birisini çağırır.
- Öğretmen yönlendirmesi ile gözü kapalı olan çocuk gelen çocuğa "Öt kuşum öt" der.
- Gelen çocuk, ses tonunu değiştirmeye çalışarak kuş gibi öter.
- Ardından gözü kapalı çocuk sesin sahibini tanımaya çalışır.
- Bilirse diğer çocuğun gözü kapatılır ve yeni öğrenciler seçilerek oyuna devam edilir.
- Bilemez ise çocuğa birkaç şans verilir. Yine bilemez ise ebe olmaya devam eder ve bu sefer başka bir çocuk kuş olarak seçilir.

- Oyun öncesinde öğretmen: “Arkadaşımız sesin kime ait olduğunu bulamadığında ona ne demeliyiz?” sorusunu yöneltir.
- Gelen cevapların ardından “Arkadaşımıza kibarca bilemediğini söyleyip, onunla dalga geçmemeliyiz” açıklaması yapılır.
- Oyuna farklı hayvan sesleri çıkarılarak devam edilebilir. Örneğin “Mele kuzum mele, havla köpeğim havla” denilebilir.
- Oyun her çocuk rol alana dek sürdürülür.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar yanan arkadaşlarını nazik bir şekilde uyarabildiler mi?
- Çocuklar oyun esnasında nasıl bir performans gösterdiler?

ETKİNLİK VI

KAZANIMLAR

K. 11. Canlıların yaşama hakkına özen gösterir.

K. 11. A. Çevresindeki canlıların farkına varır (insan, hayvan, bitki).

K. 11. B. Çevresindeki canlıların bakımlarını üslenir ve korur.

K. 11. C. Diğer canlılarla paylaştığı kaynakları verimli kullanır.

Yöntem ve Teknikler:

Tartışma

Anlatım

Soru-cevap

Deney

Materyaller:

Posterler (insan resimleri)

Taşlar

Gazete kâğıtları

Akvaryum balığı

Saksı bitkisi

Leğen

Sözcük ve Kavramlar:

Canlı-cansız

İnsan

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen saksı çiçeği, akvaryum balığı, taşlar, gazete kâğıtları ve insan posterleri ile bir köşe oluşturur.
- Çocuklara bu köşede neler gördüklerini sorar.
- Canlı kavramını açıklayarak, büyüyen ve hareket eden varlıkların canlı olduğunu belirtir. Sonra öğretmen çocuklardan, köşede duran nesnelerden hangilerinin canlı hangilerinin cansız olduğunu söylemelerini ister.

- Gelen cevaplar doğrultusunda öğretmen canlı ve cansız varlıkları kendi içinde ve canlıları da kendi içinde (insan, hayvan, bitki) olmak üzere gruplara ayırır.
- Ardından insan posterlerine dikkat çeker ve "Hepimizin yaşayan canlı birer varlık olarak insan olduğunu" açıklar.
- Annemizin, babamızın, bizden büyüklerin, küçüklerin ve arkadaşlarımızın hep insan olduğu vurgulanır.
- Ardından küçük bir çocuk resmi göstererek öğretmen "Bu çocuğun sınıfta olduğunu düşünelim ve ona bir isim koyalım. Onunla ne yapmak isterdiniz?" sorusunu yöneltir.
- Gelen cevapların ardından; "Onunla oyunlar oynanabileceği, ona sınıfı tanıtabileceğimiz, yardıma ihtiyacı olduğunda yardım edebileceğimiz" gibi açıklamalar yapılır.
- Öğretmen "İşte bu küçük çocuk da hepimiz gibi bir insandır. Bizler insanlar ile iyi geçinmeli, onlara yardım etmeliyiz." açıklamasını yapar.
- Etkinliğin devamında öğretmen bir deney yapacaklarını, bunun için herkesin sıraya girerek lavaboya geçeceğini açıklar.
- Öğretmen çocukların sıra ile ellerini yıkamalarını bu sırada suyun hiç kapatılmayacağını söyler.
- Öğretmen lavabonun altına, boşa akan suyun dolması için, leğeni koyar.
- Tüm çocuklar ellerini yıkadıktan sonra sınıfa geçilir.
- Öğretmen leğendeki suyu çocuklara göstererek bu suyun nasıl biriktiğini sorar.
- Cevapların ardından suyun canlılar için çok önemli olduğu, su olmaz ise insanların susayınca su içemeyeceği, banyo yapıp temizlenemeyeceği gibi durumlar açıklanır.
- Soru-cevap tekniği ile bu kadar suyun boşa gitmemesi için ne yapılabileceği açıklanır. Suyu kullanmadığımızda musluğu kapalı tutmanın önemi vurgulanır.
- İnsanlar ile paylaştığımız başka hangi kaynakların verimli kullanılması gerektiği tartışılır.
- Gelen cevaplar doğrultusunda elektrik, orman, kâğıt, kalem, doğal güzellikler gibi kaynakların da verimli kullanılması ve temiz bırakılması gerektiği açıklanır.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar canlı-cansız kavramını ayırt edebildiler mi?
- Çocuklar çevresindeki canlıların bakımlarını üstlenip koruyabildiler mi?
- Çocuklar canlılar ile paylaştıkları kaynakları verimli kullanmanın önemini kavradılar mı?

ETKİNLİK VII

KAZANIMLAR

K. 11. Canlıların yaşama hakkına özen gösterir.

K. 11. A. Çevresindeki canlıların farkına varır (insan, hayvan, bitki).

K. 11. B. Çevresindeki canlıların bakımlarını üslenir ve korur.

K. 11. C. Diğer canlılarla paylaştığı kaynakları verimli kullanır.

K. 15. Çevresindeki canlılar ile yardımlaşır.

K. 15. C. Hayvan ve bitkilere gerektiği durumlarda yardım eder.

Yöntem ve Teknikler:

Anlatım

Soru-cevap

Materyaller:

Evde beslenen hayvanlar

Sözcük ve Kavramlar:

Hayvanlar

ÖĞRENME SÜRECİ

- Çocuklara bir gün önceden evde besledikleri hayvanları okula getirme ödevi verilir. Velilere ilgili not yazılır.
- Ertesi gün sınıfa getirilen hayvanlar incelenir. Özellikleri, yiyip içtikleri gıdalar hakkında sohbet edilir.
- Ardından hayvanlar, yiyip içtikleri gıdalar ile çocuklar tarafından beslenir.
- Öğretmen hayvanları getiren çocuklara söz hakkı vererek evde hayvanları için neler yaptıklarını anlatmalarını ister.
- Daha sonra öğretmen "Hayvanlara nasıl davranmalıyız çocuklar?" sorusunu yöneltir.
- Gelen cevapların ardından; hayvanlara karşı iyi davranılması gerektiği, canlarını acıtacak davranışlarda bulunulmaması gerektiği, onların yiyecek ve içeceklerinin

verilmesinin önemi, yiyebilecek hayvanlara gerekirse kendi yediğimiz besinlerden de verilebileceği açıklanır.

- Sonra öğretmen, hayvan sahibi öğrencilerin sözlerinden yola çıkarak "Arkadaşlarımız hayvanları ile neleri paylaşıyorlardı?" sorusunu yöneltir. Aynı evi paylaşma, su, yiyecek gibi gıdaları paylaşma vb. örnekler verilir.
- Cevapların ardından yediğimiz bazı besinlerin, içtiğimiz suyun, doğal bitki örtüsü, vb. kaynakların hayvanlar ile beraber kullanıldığı; bu sebepten ötürü kaynakların verimli kullanılmasının önemli olduğu açıklanır.
- Evde beslediğimiz hayvanlardan başka dışarıda, doğal hayatta yaşayan hayvanların da bulunduğu ve onlar için de bu kaynakların verimli kullanılması gerektiği açıklanır. Bu hayvanların hangileri olabileceği sorusu cevaplandırılarak etkinlik sonlandırılır.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar hayvanları ve bazı çeşitlerini tanıdılar mı?
- Hayvanların bakımı konusunda sorumluluk aldılar mı?
- Hayvanlar ile paylaştığımız kaynakların verimli kullanılmasının önemini kavradılar mı?

ETKİNLİK VIII

KAZANIMLAR

K. 11. Canlıların yaşama hakkına özen gösterir.

K. 11. A. Çevresindeki canlıların farkına varır (insan, hayvan, bitki).

K. 11. B. Çevresindeki canlıların bakımlarını üslenir ve korur.

K. 11. C. Diğer canlılarla paylaştığı kaynakları verimli kullanır.

K. 15. Çevresindeki canlılar ile yardımlaşır.

K. 15. C. Hayvan ve bitkilere gerektiği durumlarda yardım eder.

Yöntem ve Teknikler:

Anlatım

Soru-cevap

Deney

Ödev

Materyaller:

Boş saksılar

Toprak

Su

Bitki fideleri

Çeşitli bitkiler

Sözcük ve Kavramlar:

Bitkiler

Benzer-farklı

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çocuklara bir gün önceden okula çeşitli bitkiler (saksı bitkileri, gül, karanfil, papatya, leylak, vb.) getirilmesini ödev verir.
- Getirilen bitkiler incelenir; özellikleri, benzer ve farklı yönleri üzerinde konuşulur.
- Daha sonra öğretmen "Bitkilerin beslenmesi ve büyümesi için neye ihtiyaç vardır?" sorusunu yöneltir.

- Gelen cevapların ardından bitkilerin büyümek ve canlı kalabilmek için su, toprak, hava ve güneşe ihtiyaç duydukları açıklanır.
- Öğretmen "Bitkiler bu kaynakları bulamazlarsa ne olur?" sorusunu sorar ve gelen cevapların ardından, bitkilerin bu kaynaklar olmadan solup ölecekleri açıklanır.
- Bu kaynakları aynı zamanda biz insanların da kullandığı; öyle ise su, toprak, hava gibi kaynakları verimli kullanarak bitkilerin de ekilmesine ve sulanmasına fırsat tanımamız, onları güneşli ve hava alabilen yerlere koymamız gerektiği açıklanır.
- Daha sonra çocuklar ile bitki yetiştirme deneyi yapılır.
- Bunun için çocuk sayısınca boş saksılara önce toprak konulur.
- Ardından toprağa öğretmen yardımı ile çocuklar bitki fideleri ekerler.
- Bitkiler günlük olarak sulanır ve güneşe konulur.
- Birkaç haftalık süreç sonunda bitkilerde ki değişim çocuklar ile beraber sözlü olarak değerlendirilir.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar bitkilerin farkına vardılar mı?
- Çocuklar bitkilerin bakımı konusunda sorumluluk aldılar mı?
- Çocuklar bitkiler ile beraber kullandığımız kaynakları verimli kullanmanın önemini kavradılar mı?
- Çocuklar deney sürecinde nasıl bir performans gösterdiler?

ETKİNLİK IX

KAZANIMLAR

K. 9. Kendisinin farklı özelliklerini kabul eder.

K. 9. A. Her bireyin farklı özelliklerinin olabileceğini kabul eder.

K. 9. B. Kendisine ait fiziksel özelliklerini söyler.

K. 9. C. Kendisine ait duyuşsal özelliklerini söyler.

K. 10. C. Kendi özellikleri ile başkalarının özelliklerini karşılaştırır.

K. 10. D. Başkasının farklı özelliklerine saygı duyar.

Yöntem ve Teknikler:

Anlatım

Soru-cevap

Sergi

Materyaller:

Resim kâğıtları, boyalar

Kavramlar:

Farklılıklar, saygı duymak

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen elinde aynı şekil, boyut ve renkte kâğıtlar ile sınıfa girer.
- Çocuklardan kâğıtlar ile ne yapılacağını tahmin etmelerini ister.
- Cevapların ardından herkesin istediği temada bir resmi, boyalar yardımı ile kağıtlara çizmesi istenir.
- Kâğıtlar ve boyalar öğrencilere dağıtılır.
- Resimler yapıldıktan sonra, yapılan çalışmalar çocukların ulaşabileceği bir yere, yan yana asılır.
- Daha sonra öğretmen çocuklara resimleri incelemelerini, sonra kendi resimlerinin üzerine gidip dokunmalarını söyler.
- Her çocuk arkadaşlarının yaptığı resimleri inceledikten sonra kendi resmini bulur ve resmine dokunarak bekler.

- Öğretmen çocuklara "Çocuklar size aynı büyüklükte, aynı şekilde ve aynı renkte kâğıtlar vermiştim; ama şimdi hepsinde farklı resimler görüyorum. Sizce bunun sebebi ne olabilir?" sorusunu yöneltir.
- Çocuklar yerlerine geçerek düşünürler ve cevap verirler.
- Gelen cevapların ardından öğretmen "Hepimiz farklı özelliklerde, farklı zevkleri olan insanlarız. Kimimiz kırmızı boyayı çokça kullanırken kimimiz maviyi kullanmış. Kimimiz ağaç resmi çizerken kimimiz bulut çizmiş. İşte hepimiz bu resimlerde olduğu gibi birbirimizden farklı insanlarız çocuklar." açıklamasını yapar.
- Ardından öğretmen "Şimdi herkesin, ne gibi özelliklere sahip olduğunu düşünmesini ve kendisini bize tanıtmasını istiyorum." der. Sonra onlara söz vererek çocukların düşüncelerini sözel olarak aktarmalarını sağlar.
- Öğretmen önce kendisini tanıtarak çocuklara rehber olabilir.
- Çocuklar fiziksel ve duyuşsal özellikleri ile ilgili bilgiler vererek kendilik farkındalıklarını geliştirirler. Örneğin; ben kahverengi gözlü, siyah saçlı, orta kilolu bir çocuğum. Yemeklerden en çok makarnayı severim. En çok arkadaşlarım ile lego köşesinde oynamayı seviyorum, gibi özellikler dile getirilir.
- Her çocuk söz hakkı aldıktan sonra öğretmen "Hepimizin farklı özellikleri var. Ama biz bu farklı özelliklerimiz ile mutluyuz. Hepimiz birbirimizin aynısı olsak güzel olur muydu? Onun için birbirimizin bu farklı özelliklerine saygı duymalı, birbirimizi üzecek davranışlarda bulunmamalıyız." açıklamasını yapar.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar kendilerini nasıl tanıttılar?
- Çocuklar farklılıkların önemini anladılar mı?
- Çocuklar farklılıklara saygı duymanın önemini kavradılar mı?
- Resim çalışmasında çocuklar nasıl ürünler ortaya çıkardılar.

ETKİNLİK X

KAZANIMLAR

K. 9. Kendisinin farklı özelliklerini kabul eder.

K. 9. A. Her bireyin farklı özelliklerinin olabileceğini kabul eder.

K. 10. Başkalarının farklı özelliklerini kabul eder.

K. 10. A. Başkalarının fiziksel özelliklerini söyler.

K. 10. B. Başkalarının duyuşsal özelliklerini söyler.

K. 10. D. Başkasının farklı özelliklerine saygı duyar.

Yöntem ve Teknikler:

Eğitsel oyun

Materyaller:

Yüzük

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çocuklara "şimdi sizlerle çok güzel bir oyun oynayacağız" diyerek dikkat çeker ve oyunun kurallarını açıklar.
- Buna göre çocuklar minderlere otururlar ve içlerinden bir tanesi ebe olarak seçilir.
- Ebe olan çocuk sınıf dışına çıkarılır ve orada bir müddet bekler.
- Öğretmen içeride kalan çocuklardan birisinin eline yüzük koyar.
- Çocukların hepsi ellerini arkaya götürüp saklar.
- Ebe olan çocuk sınıfa çağırılır ve yüzüğün kimde olduğunu bulmaya çalışır.
- Çocuklar arkadaşlarına elinde yüzük olan çocuğun fiziksel ve duyuşsal özellikleri ile ilgili ipuçları vermeye çalışırlar. Örneğin; gözlüklü, yemek yemeği çok seviyor, gibi.
- Ebe yüzüğü bulursa yüzük elinde olan çocuk ebe olarak dışarı çıkar ve oyuna bu şekilde devam edilir.
- Ebe yüzüğün kimin elinde olduğunu bulamaz ise tekrar ebe olur. Ebeye tahmini için sayı sınırlandırması da getirilebilir.
- Oyunun ardından öğretmen tekrarlamalı olarak yüzük şarkısını çocuklara öğretir.

YÜZÜK ŞARKISI

Yüzük yüzük nerededir.

Acep kimin elindedir

Bulamaz bulamaz ebe onu bulamaz

Yüzük elden ele aşsın

Elden ele hep dolaşsın

Bulmasın bulmasın ebe onu bulmasın

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar başkalarına ait fiziksel ve duyuşsal özellikleri ifade edebildiler mi?
- Çocuklar oyun sürecinde nasıl bir performans gösterdiler?

ETKİNLİK XI

KAZANIMLAR

K. 12. Kendi kültürünün belli başlı özelliklerini açıklar.

K. 12. A. Büyüklere saygı gösterir.

K. 12. B. Küçüklere sevgi gösterir.

K. 12. C. Dini ve milli bayramlarını kutlar.

Yöntem ve Teknikler:

Soru-cevap

Anlatım

Drama

Materyaller:

Drama malzemeleri

Sözcükler ve Kavramlar:

Büyük, küçük, bayram

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çocuklara yakında kurban bayramını kutlayacaklarını söyler.
- Bayramların milli ve dini bayramlar olmak üzere ikiye ayrıldığını ve bunların neler olduğunu açıklar.
- Ardından öğretmen "Bayramlarda neler yaparız?" sorusunu çocuklara yöneltir.
- Gelen cevapların ardından bayramlarda büyüklerin ellerinden öpüldüğü, küçüklere şeker, para dağıtılarak sevindirildikleri, ev gezmelerine gidildiği, vb. durumlar açıklanır.
- Ardından çocuklar ile bayram temalı drama çalışması yapılır.
- Çocuklar kendi içlerinde iki gruba ayrılır.
- Birinci grup kendi içinde bir aile, ikinci grup da kendi içinde bir aile olmak üzere rol dağılımı yapılır (anne, baba, çocuk, büyükanne, büyükbaba rolleri).
- Gruplar birbirlerine bayram gezmesine giderler.

- Sınıf içi nesneler ve drama malzemelerinden yararlanılarak büyüklerin elini öpme, küçükleri harçlık veya şeker ile sevindirme, hal-hatır sorma, beraber oyun oynama gibi temalar canlandırılır.
- Drama çalışmasının ardından çocuklar ile drama sürecinin değerlendirmesi yapılır. "Oyunda en çok ne hoşuna gitti? Harçlık aldığında ne hissettin? Elin öpüldüğünde ne hissettin? vb. soruları sorulur.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar kültürleri ile ilişkili olarak bayram kavramını öğrendiler mi?
- Bayramlarda büyüklere saygı, küçüklere sevgi gösterilen davranışların farkına vardılar mı?
- Çocuklar drama sürecinde nasıl bir performans gösterdiler?

ETKİNLİK XII

KAZANIMLAR

K. 13. Farklı kültürlerin belli başlı özelliklerini söyler.

K. 13. A. Farklı kültürlerin olduğunu bilir.

K. 13. B. Bu farklılıklara ilişkin öğeleri söyler (Dil, davranış, kıyafet)

K. 13 C. Farklı kültürlere karşı saygı gösterir.

Yöntem ve Teknikler:

Kukla oynatma

Soru-cevap

Anlatım

Materyaller:

Bilgisayar ve yansıtıcı

Çinli çocuk kuklası

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen sınıfa elinde bir Çinli çocuk kuklası ile girer.
- Çocuklara "Çocuklar bugün sınıfımızda bir misafir var. Adı Suko. Bakalım bize ne anlatacak" der ve kuklayı konuşturmaya başlar.
- Kukla kendisini tanıtır. "Merhaba çocuklar, adım Suko. Türkiye' den farklı bir ülke olan Çin' de yaşıyorum. Sizinkilerden farklı kıyafetler giyip, farklı bir dil olan Çince konuşuruz. Değişik yemekler yer, çatal yerine küçük sopalar kullanırız." şeklinde açıklamalar yaparak kendisi ile ilgili bilgiler verir.
- Öğretmen kuklayı dinlenmesi için kutusuna kaldırır ve konuşmaya başlar.
- "Çocuklar Suko nereden geliyordu? Nasıl giyiniyordu? Ne yiyorlardı?" soruları ile başlayarak dünyamızda farklı ülkelerde yaşayan kişilerin olduğunu, onların bizlerden farklı giyindiğini, konuştuğunu ve davrandığını açıklar. Benzer özelliklerimiz olmakla birlikte kendi ülkelerine ait alışkanlıklarının olduğunu söyler.
- Öğretmen daha önce farklı ülkeden gelen birini görüp görmediklerini çocuklara sorar. Gören çocuklar var ise neler gördüklerini anlatırlar.

- Daha sonra öğretmen, farklı ülkelerden çocukları konu alan slayt gösterisini, bilgisayar ve yansıtıcı yardımı ile çocuklara seyrettirir. Slaytlar üzerinde; çocukların görünüşleri, kıyafetleri, davranışları, konuştukları diller hakkında sohbet edilir.
- İnsanlar arasında farklılıkların olabileceği; ancak bu farklılıklara karşı saygı duyulması gerektiği açıklanır.
- Bu ülkelerden gelen çocukların 23 Nisan Ulusal Egemenlik Ve Çocuk Bayramı'nda ülkemize gelecekleri, bizlerin de onları evimize konuk edebileceğimiz; böylece onlarla iyi arkadaşlıklar kurup, onlara ait detaylı bilgiler edinebileceğimiz açıklamaları yapılır.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar kendi kültürlerinden farklı kültürler olduğunu öğrendiler mi?
- Çocuklar bu farklılıklara ilişkin öğeleri öğrenebildiler mi?
- Çocuklar farklı kültürden kişilere karşı saygılı davranılmasının önemini kavradılar mı?

ETKİNLİK XIII

KAZANIMLAR

K.14. Karşı cinse karşı hoşgörülü davranır.

K. 14. A. Oyunlarında arkadaş seçerken cinsiyet ayrımı yapmaz.

Yöntem ve Teknikler:

Eğitsel oyun

Materyaller:

CD çalar

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çocuklara sarılma oyunu oynayacaklarını söyler ve oyunun kurallarını açıklar.
- Buna göre öğretmen CD çalardan müzik açar. Çocuklar serbest olarak oyun salonunda müzik eşliğinde dans ederler. Müzik durduğunda her çocuk bir arkadaşı ile sarılıp bekler. En son birbirine sarılan iki çocuk oyundan çıkar. Oyuna bu şekilde devam edilir. Birinci olan çift ödüllendirilir.
- Öğretmen çocukların her defasında aynı arkadaşlarına sarılmalarının ve kız erkek ayrımı yapmalarının doğru olmayacağını açıklar.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar oyun oynarken cinsiyet ayrımı yapmamaya özen gösterdiler mi?
- Çocuklar oyun sürecinde nasıl bir performans gösterdiler?

ETKİNLİK XIV

KAZANIMLAR

K. 15. Çevresindeki canlılar ile yardımlaşır.

K. 15. A. Yardımlaşmanın önemini açıklar.

K. 15. B. İnsanlara gerektiği durumlarda yardım eder.

K. 16. Kendine ait eşyaları paylaşır.

K. 16. A. Paylaşmanın önemini açıklar

K. 16. B. Kendisine ait eşyaları çevresindeki kişiler ile paylaşır.

Yöntem ve Teknikler:

Soru-cevap

Görüş geliştirme

Materyaller:

Boş kutular, kullanılmayan eşyalar ve kıyafetler

Resimli kartlar

Sözcükler ve Kavramlar:

Yardımlaşma, paylaşma

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çocuklara "Çocuklar, şimdi size bazı sorular soracağım, bakalım ne cevap vereceksiniz?" der ve aşağıdaki soruları yöneltir.

- Karnımız acıktığında ne yiyoruz?
- İstediğimiz bir şey olduğunda anne ve babamız alıyor mu?
- Size ait kaç kıyafetiniz var?
- Hava yağışlı ve soğuk olduğunda nereye gidiyorsunuz?
- Akşam olduğunda nereye gidiyorsunuz?
- Nasıl bir evde oturuyorsunuz?

- Gelen cevapların ardından öğretmen, çocuklara fakir ve yardıma muhtaç insanların resimlerinin olduğu kartlar gösterir.
- "Çocuklar sizce bu insanlara sorsaydık, onlar bu sorulara ne cevap verirlerdi?" der ve soruları teker teker karttaki insanlara soruyormuş gibi yapar.

- Çocuklar karttaki fakir insanların nasıl cevap vereceğini tahmin ederek cevap verirler.
- Ardından öğretmen; toplumda yaşayan yardıma muhtaç insanların bulunduğunu söyler. Bu insanların karınları acıktığında bazen paraları olmadığı için yemek yiyemediklerini, canlarının istediğini alamadıklarını, sıcak bir evleri olmadığı için dışarıda üşüdüklerini vb. açıklar.
- Öğretmen çocuklara "Peki çocuklar, böyle insanlar için biz neler yapabiliriz?" sorusunu yöneltir.
- Gelen cevaplara göre çeşitli etkinlikler yapılabilir. Örneğin; bir yardım kutusu oluşturulup çocukların evden kendilerine ait bazı eşyaları getirmeleri ve kutuya koyarak yardıma muhtaç insanlara ulaştırmaları, çalışması yapılabilir.
- Etkinliğin ardından yardıma muhtaç insanlar ile yardımlaşma ve paylaşmanın önemi hatırlatılır ve çocukların tercihleri ile gerçekleştirilen çalışma hep beraber gerçekleştirilir.
- Çalışma sürecinde ve sonunda çocuklar ile duygu ve düşünceleri üzerine sözel konuşmalar yapılır ve süreçteki kazanımlar öğretmen tarafından değerlendirilir.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar yardımlaşmanın ve paylaşmanın önemini ve gerekliliğini anladılar mı?
- Çocuklar yardımlaşma ve paylaşma adına ne gibi etkinlikler yapmayı düşündüler?
- Çocuklar yardımlaşma etkinliği sürecinde nasıl bir performans gösterdiler?

ETKİNLİK XV

KAZANIMLAR

K. 15. Çevresindeki canlılar ile yardımlaşır.

K. 15. A. Yardımlaşmanın önemini açıklar.

K. 15. B. İnsanlara gerektiği durumlarda yardım eder.

K. 16. Kendine ait eşyaları paylaşır.

K. 16. A. Paylaşmanın önemini açıklar

K. 16. B. Kendisine ait eşyaları çevresindeki kişiler ile paylaşır.

Yöntem ve Teknikler:

Soru-cevap

Anlatım

Problem çözme

Materyaller:

Yapıştırıcı, pamuk, artık kumaşlar, ucu sivri olmayan kürdanlar, şişe kapakları

Sözcükler ve Kavramlar:

Yardımlaşma, paylaşma

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen kardan adam çizili büyük boş kartonları duvara yapıştırır.
- Masalara yapıştırıcı, pamuk, artık kumaşlar, ucu sivri olmayan kürdanlar, şişe kapakları koyar.
- Çocuklardan beşerli gruplara ayrılmalarını ister veya kendisi beşerli gruplar oluşturur.
- Daha sonra çocuklara "Çocuklar şimdi masadaki eşyaları kullanarak kardan adamları dolduracağız. Ancak çalışma yaparken birbiriniz ile konuşmalı, ortak hareket etmeli, yardımlaşmalı ve eşyaları birbiriniz ile paylaşmalısınız." açıklamasını yapar.
- Çocuklar malzemeleri kullanarak etkinliği tamamlar.

• Öğretmen süreç içerisinde yardımlaşmakta ve paylaşmada zorlanan çocuklara yardımcı olur.

• Daha sonra çalışma süreci çocuklar ile beraber değerlendirilir.

• Çocuklara "En çok ne yapmaktan hoşlandın? En çok nerede zorlandın? Arkadaşların ile nasıl anlaştın? Ürünü beğendin mi?" gibi sorular sorulur.

• Gelen cevapların ardından birbiri ile iletişim kuran, yardımlaşan ve eşyalarını paylaşan grupların daha başarılı ürünler ortaya koydukları ve süreçte daha keyifli vakit geçirdikleri açıklanır.

DEĞERLENDİRME

• Çocuklar paylaşma ve yardımlaşmanın önemini anladılar mı?

• Çocuklar etkinlik boyunca nasıl bir performans gösterdiler?

ETKİNLİK XVI

KAZANIMLAR

K. 3. Gerekli durumlarda nezaket sözcüklerini kullanır.

K. 3. A. Rica ederek bir şey ister.

K. 3. B Birisinin eşyasını kullandıktan sonra teşekkür eder.

Yöntem ve Teknikler:

Anlatım

Soru-cevap

Materyaller:

Çalışma sayfaları, boya kalemleri, silgiler, kalemtıraşlar

Sözcükler ve Kavramlar:

Rica etme, teşekkür etme

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çocuklara çizgi tamamlama çalışması yapacaklarını ve masalara oturmaları gerektiğini söyler.
- Çocuklara boya kalemleri, silgi, kalemtıraş gibi malzemeler dağıtılır.
- Öğretmen bugün farklı bir uygulama yapacaklarını herkes için bir malzeme değil, sınırlı sayıda malzeme dağıtacağını açıklar.
- Çocuklar süreç içerisinde sınırlı sayıdaki boya kalemleri, silgi ve kalemtıraşları ihtiyaç duyduklarında dönüşümlü olarak kullanırlar.
- Öğretmen çocukların birbirlerinden eşyaları isterken rica ederek istemeleri gerektiğini ve eşyayı kullandıktan sonra teşekkür ederek iade etmeleri gerektiğini söyler.
- Etkinlik boyunca öğretmen çocukları gözlemler ve rica ve teşekkür ifadelerinde zorlanan çocuklara sözel hatırlatmalar ile yardımcı olur.
- Öğretmen etkinliğin ardından, eşyalar istenirken rica etme ve kullanıldıktan sonra teşekkür etme davranışlarının çocuklarda nasıl duygu ve düşünceler uyandırdığını

sorar. Kendini daha iyi ve değerli hissetme, arkadaşı kendisin karşı kibar konuştuğu için mutlu olma gibi duygular sözel olarak ifade edilir.

- Gelen cevapların ardından öğretmen; birisinin eşyasını isterken rica ederek istemenin ve kullandıktan sonra da teşekkür ederek iade etmenin güzel bir davranış olduğunu, böylece birbirimize karşı nazik davranmış olacağımızı açıklar.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar rica ederek bir şey istemenin ve eşyayı kullandıktan sonra teşekkür ederek iade etmeni önemini kavradılar mı?
- Çocuklar etkinlik boyunca rica ve teşekkür ifadelerini kullandılar mı?

ETKİNLİK XVII

KAZANIMLAR

K. 3. Gerekli durumlarda nezaket sözcüklerini kullanır.

K. 3. C. Yemek yerken “eline sağlık ”ve“afiyet olsun” gibi sözcükler kullanır.

Yöntem ve Teknikler:

Anlatım

Tartışma

Materyaller:

Yufka, su, peynir

Sözcükler ve Kavramlar:

Eline sağlık, afiyet olsun.

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çocuklara bugün çok değişik bir etkinlik yapacaklarını söyler ve sigara böreği sevip sevmediklerini sorar. Gelen cevapların ardından “Sigara böreği yapmaya ne dersiniz?” sorusu ile etkinliğe karşı ilgi ve motivasyonu arttırır.
- Çocuklar ile beraber sigara böreği sarmak üzere yemekhaneye gidilir.
- Masalara yufka, peynir, su gibi malzemeler da önceden yerleştirilmiştir.
- Çocuklar öğretmen rehberliğinde börekleri sararlar.
- Aşçıdan börekleri kızartması ve sofrayı hazırlaması istenir.
- Çocuklar ile başka bir etkinlik yapılır ve bu arada börekler kızarır.
- Sofra hazırlandıktan sonra börekler yenilir.
- Çocuklar dua ile yemeğe başlarlar.

Yediğimiz bal olsun

İçtiğimiz kan olsun

Yediklerimiz yarasın

Hepimize afiyet olsun

- Yemekler yendikten sonra öğretmen çocuklara "Çocuklar bu börekleri siz sardınız, ellerinize sağlık." der.
- Çocuklardan varsa "Afiyet olsun" diyenleri sözel olarak ödüllendirir ve "Birisi bize eline sağlık dediğinde ona afiyet olsun demeliyiz çocuklar." açıklaması yapar.
- Aşçıya da sofrayı hazırladığı ve börekleri kızarttığı için "Eline sağlık" denilir ve sınıfa geçilir.
- Başka hangi durumlarda eline sağlık ve afiyet olsun sözcüklerinin kullanıldığı tartışılır. Annemiz yemek yaptığında, misafirliğe gittiğimizde de benzeri ifadelerin kullanıldığı açıklanır.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar yemek sürecinde "eline sağlık" ve "afiyet olsun" sözcüklerini kullanmanın önemini kavradılar mı?
- Çocuklar yemek süreci boyunca "eline sağlık" ve "afiyet olsun" sözcüklerini kullandılar mı?

EK 3. DİNİ, AHLAKİ, KÜLTÜREL MOTİFLER İLE ZENGİNLEŞTİRİLMİŞ PROGRAMA DAYALI HOŞGÖRÜ EĞİTİMİ ALAN GRUP İÇİN UYGULANAN ETKİNLER (DENEY GRUBU İÇİN)

ETKİNLİK I

K. 2. Kendisinin ve başkalarının haklarına saygı gösterir.

K. 2. B. Oyunun kurallarına uyar.

K. 2. C. Sınıf içi etkinliklerde sırasını bekler.

K. 2. F. İzinsiz başkasının eşyasını kullanmaz.

Yöntem ve Teknikler :

Soru-cevap

Beyin fırtınası

Drama (Kukla oynatma tekniği)

Materyaller :

Kuklalar

Kukla sahnesi

Sözcükler ve Kavramlar :

İzin almak, sıra beklemek, kurallı oynamak.

ÖĞRENME SÜRECİ

- Çocuklar "U" düzeninde minderlere oturur.
- Öğretmen kukla sahnesi ile çocukların karşısına geçer.
- Öğretmen Ali ile Ayşe adlı kukla oyununu kuklaları oynatarak anlatır.
- Öğretmen hikâyeye ilişkin sorular sorar:

- Eren neden hatalı davrandı?
- Ali ve Ayşe Eren'e nasıl bir ders verdiler?
- Eren hatasını anladıktan sonra ne oldu?

- Gelen cevaplar doğrultusunda "Oyunda kurallara uyulmasının ve etkinliklerde sıra beklenmesinin önemi." vurgulanır..

- Öğretmen "Siz Eren'in yerinde olsaydınız arkadaşınızın oyuncağıyla oynamak için ne yapardınız?" sorusunu sorar ve tek tek öğrencilerin görüşlerini açıklamalarına fırsat verir.

ALİ İLE AYŞE

Ali: Merhaba Ayşe seninle lego oynayalım mı?

Ayşe: Evet arkadaşım, seninle oyun oynamayı çok seviyorum. Dur Legoları ben getireyim.

Ali: Dur ben de sana yardım edeyim (Lego taşıma taklidi yaptırılır). İşte, hepsini taşıdık. Şimdi kule yapalım.

Ayşe: Haydi, önce sen koy.

Ali: Tamam, şimdi de sen koy.

(Eren gelir izinsiz legolardan alır.)

Ayşe: Aaa, gördün mü Ali Eren'in yaptığını?

Ali: Evet Ayşe, yaptığı hiç doğru bir davranış değil. Annem böyle yaparsak "Ayıp olur, günah olur." dedi.

Ayşe: Var mısın Eren'e bir ders verelim?

Ali: Sen onunla oyun oynarken ben legolarınızı alırım. Böylece üzülür ve kendi hatasını anlar ne dersin?

Ayşe: Olur.

(Ali çıkar. Ayşe Eren'e yaklaşır.)

Ayşe: Eren seninle lego oynayalım mı?

Eren: Evet Ayşe, çok sevinirim.

Ayşe: Haydi ilkini sen koy.

(Ali koşarak legolardan bir kısmını alır ve kaçar.)

Eren: Aaa, Ali nereye götürüyorsun legoları, bu yaptığın hiç doğru bir davranış değil.

Ali: Evet Eren özür dilerim. Ama az önce sen de bize aynı şekilde davrandın. Biz de yaptığın harekete çok üzüldük. Sana bir ders vermeye karar verdik.

Eren: Evet arkadaşlarım. Demek siz de benim kadar üzüldünüz. Özür dilerim. Bir daha izinsiz oyuncaklarınızı almayacağım ya da oynamak için sıramı bekleyeceğim.

Ayşe: Evet arkadaşlar, madem herkes hatasını anladı, haydi hep beraber oyun oynayalım.

(Ali, Ayşe ve Eren beraberce lego oynamaya başlarlar.)

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar kurallı oynamanın önemini kavradılar mı?
- Çocuklar etkinliklerde sıra beklemenin önemini kavradılar mı?
- Çocuklar izin alarak başkasının eşyasının kullanılması gerekliliğini öğrendiler mi?
- Çocuklar "Eren'in yerinde olsaydınız ne yapardınız?" sorusuna nasıl cevaplar verdiler?

ETKİNLİK II

KAZANIMLAR

K. 3. Gerekli durumlarda nezaket sözcüklerini kullanır.

K. 3. D. Hal hatır sorma sözcüklerini kullanır (Nasılsınız, iyi günler, vb.)

Yöntem ve Teknikler :

Anlatım

Gösterip yaptırma

Eğitsel oyun

Soru-cevap

Sözcükler ve Kavramlar:

Hal, hatır sorma sözcükleri (Nasılsın, iyiyim, iyi günler, iyi akşamlar)

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen sınıfa "Merhaba çocuklar, nasılsınız?" diyerek girer.
- Çocukların da "Merhaba öğretmenim, iyiyiz!" demeleri sağlanır.
- Ardından öğretmen "Haydi şimdi sizinle bir oyun oynayalım!" der ve oynanacak oyunu çocuklara anlatır.
- Buna göre her çocuk sıra ile dışarı çıkar. İçeri girerken "Merhaba öğretmenim, merhaba arkadaşlarım; bugün nasılsınız?" gibi sözcükler söyler. Arkadaşları da öğretmen desteği ile çocuğa uygun şekilde karşılık verir.
- Her çocuk sıra ile oyuna katıldıktan sonra oturma düzenine geçilir.
- Öğretmen "Çocuklar neden sınıfa girince bir birimize merhaba, nasılsınız?" gibi sözcükler söyledik sorusunu sorar.
- Gelen cevaplar doğrultusunda selamlaşmanın önemine değinir. "Çocuklar birbirimize merhaba, iyi günler gibi sözcükler söylediğimizde birbirimizi daha çok severiz öyle değil mi?" der.
- Daha sonra "Birisi bize "nasılsın" dediğinde kendimizi çok daha iyi hissettiğimiz, karşıdaki kişinin bizi sevdiğini düşündüğümüz." açıklaması yapılır.
- Öğretmen çocuklara Mevlana'nın "Sevgide güneş gibi ol." sözünü açıklar. Güneşin çok büyük olduğu ve herkesi, her şeyi ısıttığı açıklaması yapılır. Bizlere

düşen görevin de -güneşin insanları ayrım yapmadan ısıttığı gibi- sevgimiz ile birbirimizi ısıtabileceğimiz, bunun için de merhabalaşmamızın, "iyi günler, nasılsın" gibi sözcükler kullanmamızın önemli ve gerekli olduğu açıklanır.

- Başka ne tarz hal hatır sorma sözcüklerinin kullanılabileceği sorulur ve cevaplandırılır.
- Başka nerelere girerken ya da hangi durumlarda hal hatır sorma sözcüklerinin kullanılabileceği açıklanır (Ev, sınıf, misafirlik, vb.).
- Çocuklardan bundan sonra, bu tarz kelimelerin kullanılmasına dikkat etme sözü alınarak etkinliğe son verilir.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar hal- hatır sormanın önemini kavradılar mı?
- Çocukların hal hatır sorma ile ilgili kelime dağarcıkları gelişti mi?

ETKİNLİK III

KAZANIMLAR

K. 1. Başkalarının duygularını paylaşır.

K. 1. A. Mutlu, üzgün, kızgın, şaşkın durumlarında başkalarının duygularını paylaşır.

Yöntem ve Teknikler :

Drama

Örnek olay incelemesi

Soru-cevap

Anlatım

Materyaller :

Drama çalışmasında rollere uygun olarak kullanılabilecek kıyafet ve aksesuarlar.

Sözcükler ve Kavramlar:

Duygular (mutlu, üzgün, kızgın, şaşkın), duygu paylaşımı (empati)

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen sınıfa girer, bugün çok güzel bir etkinlik yapacaklarını belirterek uygulama sürecine geçer.
- Öğretmen "Çocuklar şimdi size bir hikâye anlatacağım, lütfen dikkatlice dinleyin ve aklınızda canlandırmaya çalışın." yönergesini verir.
- "Muhammed ve Küçük Kız" adlı hikâye öğretmen tarafından anlatılır.
- Hikâyeye dair birkaç soru sorulur ve gelen cevaplar doğrultusunda özet yapılır.

- Küçük kız neden üzgündü?
- Muhammed küçük kıza ne yaptı?
- Küçük kız neden sevindi?

- Daha sonra öğretmen tarafından çocuklara görev dağılımı yapılır ve hikâyenin drama tekniği ile canlandırılması sağlanır. Drama etkinliği için sınıfta bulunan kıyafet ve aksesuarlar kullanılabilir.
- Tüm çocuklar görev alana dek etkinliğe devam edilir.
- Drama sonunda öğretmen;

- Hikâyenin kahramanları kimdi?
- Küçük kız babası olmadığı için ne hissediyordu?
- Muhammed ismi sana neyi hatırlattı?
- Muhammed'in yaptığı nasıl bir davranıştı?
- Muhammed küçük kızla ilgilendikten sonra, küçük kız ne hissetti?
- Arkadaşları küçük kızı böyle mutlu görünce ne hissettiler?
- Sen küçük kızın yerinde olsaydın ne hissederdin?
- Sen Muhammed' in yerinde olsaydın ne yapardın? sorularını sorar.

• Böylece çocuklarda mutlu, üzgün, kızgın, şaşkın gibi duyguların empati yolu ile paylaşılması sağlanır ve etkinlik sonlandırılır.

MUHAMMED VE KÜÇÜK KIZ

Muhammed'in yaşadığı şehirde (öğretmen burada şehir kavramını açıklar) bir bayram sabahıymış. Muhammed evleri tek tek dolaşıyor, insanların bayramını kutluyormuş. Çocuklar ise bayram günü sokakta oyun oynuyor, oraya buraya koşturup duruyorlarmış.

Muhammed kenarda bir çocuğun üzgün üzgün durduğunu ve arkadaşları ile oyun oynamadığını görmüş. Bunun üzerine yanına giderek kıza derdini sormuş. Kız bayramda babasını özlediğini, oysa şu an babasının yanında olmadığını söylemiş. Bunu duyan Muhammed, "Üzülme, istersen senin baban ben olurum; eşim Ayşe annen, kızım Fatma ise ablan olur." demiş. Küçük kız Muhammed'i daha önceden tanıdığı ve çok sevdiği için bu teklifi sevinerek kabul etmiş. Gözlerinin yaşını silmiş ve Muhammed' in elinden tutarak evlerinin yolunu tutmuş.

Eve geldiklerinde Ayşe ve Fatma kızı çok güzel karşılamışlar. Ona yemek yedirmiş, saçını taramışlar. Sonra dışarı oyuna yollamışlar. Dışarıda küçük kızı gören arkadaşları onu çok mutlu görmüş ve "Neden bu kadar mutlusun?" diye şaşırarak sormuşlar. Küçük kız "Nasıl mutlu olmam? Muhammed babam, Ayşe annem, Fatma da ablam oldu ve bana çok iyi davrandılar." cevabını vermiş.[222]

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar duygu paylaşımının önemini anladılar mı?
- Çocuklar drama sürecinde ve sonrasında duygularını nasıl ifade ettiler?

[222] Buharî, et-Tarîhu'l-Kebîr, Haydarabad 1941, 2/78.

ETKİNLİK IV

KAZANIMLAR

K. 2. Kendisinin ve başkalarının haklarına saygı gösterir.

K. 2. D. Konuşurken başkalarını dinler.

K. 2. E. Konuşurken başkaları ile göz teması kurar.

Yöntem ve Teknikler :

Anlatım

Soru-cevap

Eğitsel oyun

Sözcükler ve Kavramlar :

Dinleme, göz teması kurma

ÖĞRENME SÜRECİ

• Çocuklar minderlere oturur. Öğretmen tüm çocukları görebileceği uygun bir yere geçer.

• Öğretmen "Çocuklar size bir şarkı söyleyeceğim. Birinci söylediğimde size bakacağım, ikinci söylediğimde başka tarafa bakacağım. Bakalım hangisi hoşunuza gidecek?" diyerek seçtiği bir çocuk şarkısını söylemeye başlar.

• Şarkının iki farklı yöne doğru söylenmesinin ardından öğretmen hangisini daha çok beğendiklerini çocuklara sorar.

• Gelen cevaplar doğrultusunda öğretmen tarafından; insanlar ile konuşurken onların yüzüne bakmamızın çok önemli olduğu, yüzümüze bakılmadığında dinlenmediğimiz hissine kapıldığımız açıklanır.

• Sonra "İnsanlar konuşurken dinlemenin önemli olup olmadığı" sorusu sorulur. Gelen cevaplar doğrultusunda "Dinlemenin de çok önemli bir davranış olduğu." açıklanır.

• Öğretmen "Biliyor musunuz çocuklar? Benim büyükannem ve büyükbabam konuştuğum zaman beni çok iyi dinler ve yüzüme bakarlar. Ben de onların bu güzel davranışını örnek alarak başkalarını dikkatlice dinliyor ve konuşurken gözlerine bakıyorum.

• Öğretmen "Çocuklar şimdi herkes sıra ile gelecek ve bildiği bir şarkıyı bize söyleyecek. Ama biz de onu çok iyi dinleyip, şarkıyı söylerken yüzüne bakacağız tamam mı?" der.

• Çocuklar sıra ile gelerek şarkılarını söylerler. Süreç içerisinde çocukların birbirlerini dinlemeleri ve yüzlerine bakmaları desteklenir.

• Etkinlik sonrasında çocuklara etkinlikte ne hissettikleri sorulur ve aşağıdaki sorular yöneltilir:

- Çocuklar arkadaşlarınız sizi dinlediğinde ne hissettiniz?
- Sizi dinlemediklerinde ne hissettiniz?
- Yüzünüze baktıklarında mı daha iyi hissettiniz yoksa bakmadıklarında mı?.

DEĞERLENDİRME

• Çocuklar dinleme ve göz teması kurmanın önemini anladılar mı?

• Çocuklar etkinlik sürecinde birbirlerini dinleyip göz teması kurdular mı?

• Çocuklar etkinlik sürecini nasıl değerlendirdiler?

ETKİNLİK V

KAZANIMLAR

K. 3. Gerekli durumlarda nezaket sözcüklerini kullanır.

K. 3. A. Rica ederek bir şey ister.

Yöntem ve Teknikler :

Anlatım

Eğitsel oyun

Materyaller :

Sınıf içi materyaller (Bardak, sürahi, oyuncaklar, kitaplar, vs.)

Sözcükler ve Kavramlar :

Rica etme

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çocuklara "Çocuklar sizden ayağa kalkmanızı rica edebilir miyim?" diyerek etkinliğe başlar. Daha sonra oturmalarını rica eder.
- Çocukların oturmalarının ardından "Çocuklar, size kalkın-oturun deseydim daha mı güzel olurdu, yoksa yapar mısınız deyince daha mı güzel oluyor?" sorusunu sorar.
- Gelen cevaplar doğrultusunda farklı örnekler verilerek, rica ederek bir şey istemenin önemine değinilir.
- Böyle davranan insanların toplum tarafından da daha çok sevileceği de unutulmamalı açıklaması yapılır.
- Daha sonra öğretmen ortaya bir materyal koyar, yönerge verir ve çocuklar ikişerli olarak tahtaya kalkarak verilen yönergeye uygun ricada bulunma cümlesi kullanıp, canlandırma yaparlar. Örneğin; öğretmen ortaya bir bardak ve su koyar. Çocuklardan birisi diğerinden su istemek için "Arkadaşım bana bir bardak su verebilir misin?" der.
- Daha sonra çocuklara "başka hangi nesneleri kullanarak etkinliği devam ettirebileceğimiz" sorusu sorulur ve çocukların seçtiği materyaller yardımı ile ricada bulunma sözcüklerinin kullanıldığı canlandırmalara devam edilir.
- Tüm çocukların etkinliğe katılımı sağlanır.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar rica ederek bir şey istemenin önemini anladılar mı?
- Çocuklar eğitsel oyun aşamasında nasıl bir performans gösterdiler?

ETKİNLİK VI

KAZANIMLAR

K. 3. Gerekli durumlarda nezaket sözcüklerini kullanır.

K. 3. B. Birisinin eşyasını kullandıktan sonra teşekkür eder.

K. 3. C. Yemek yerken "eline sağlık "ve"afiyet olsun" gibi sözcükler kullanır.

Yöntem ve Teknikler :

Anlatım

Soru-cevap

Beyin fırtınası

Drama

Materyaller :

Drama malzemeleri (Kostümler, sınıf içi oyuncaklar vb.)

Sözcükler ve Kavramlar:

Teşekkür ederim, eline sağlık, afiyet olsun.

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen sınıfa elinde şekerler ile girer.
- Öğrencilerden birisinin ismini söyleyerek yanına çağırır ve "(öğrencinin adı söylenir), bu şekerleri arkadaşlarına dağıtır mısın?" ricasında bulunur. Öğrencinin şekerleri arkadaşlarına dağıtma sürecinde öğretmen, teşekkür eden çocuklara "Aferin ne güzel teşekkür ettin." gibi sözler söyleyerek dikkat çeker.
- Şekerler yenilir ve öğretmen "Çocuklar arkadaşımız bize şeker dağıttığında ona ne demeliyiz?" sorusunu yöneltir.
- Gelen cevaplar doğrultusunda, birisinden bir şey aldığımızda teşekkür etmenin gerekliliği, böylece kendimizi daha iyi hissettiğimiz ve sözümüz ile karşıdaki arkadaşımızı onurlandığımız açıklanır.
- Öğretmen "Peki teşekkür ettikten sonra (öğrencinin adı söylenir) arkadaşımız bize ne söyledi?" sorusunu yöneltir.

- Gelen cevaplar doğrultusunda teşekkür eden kişiye "Rica ederim." ya da "önemli değil" gibi sözcükler söylenmesinin güzel olacağı belirtilir.
- Öğretmen, "Çocuklar; annelerimiz, babalarımız, büyükanne ve büyükbabalarımız da bizlere teşekkür etmenin güzel bir davranış olduğunu söylerler." açıklamasını yapar.
- Ardından aynı öğrenci diğer öğrencilerden şeker kaplarını toplar. Bu sefer öğrencilerin arkadaşlarına teşekkür etmeleri ve alan kişinin de rica ederim/ önemli değil gibi sözcükler kullanması desteklenir.
- Öğretmen "Bu şekerleri sizin için ben almıştım. Bana da teşekkür etmeye ne dersiniz?" sorusunu yöneltir.
- Öğretmen çocuklara "Başka hangi durumlarda insanlara teşekkür ederiz?" sorusunu sorar.
- İlk örneği kendisi vererek "Yemek yedikten sonra bize yemek hazırlayan aşçı ya da annemize teşekkür etmemiz gerektiğini, bunun için "Eline sağlık!" denilebileceğini ve onun da bize "Afiyet olsun!" demesinin güzel olacağını" açıklar.
- Çocuklar sıra ile başka hangi durumlarda insanlara teşekkür edilebileceğini örneklendirirler. Burada çocukların hayal güçlerini kullanarak farklı durumları keşfetmeleri desteklenir.
- Cevapların ardından birkaç öğrenci görevlendirilir ve materyal desteği sağlanarak drama tekniği ile durumlar canlandırılır.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar teşekkür etmenin önemini kavradılar mı?
- Çocuklar beyin fırtınası aşamasında neler söylediler?
- Çocuklar drama aşamasında nasıl bir performans gösterdiler?

ETKİNLİK VII

KAZANIMLAR

K. 4. Hata yapabileceğini kabul eder.

K. 4. A. Davranışlarında kendi hatalarının farkına varır.

A. 5. Kendi hatalarını söyler.

K. 5. A. Hatalı davranışını açıklar.

K. 5. B Hatalı davranışına alternatif davranış sunar.

Yöntem ve Teknikler :

Anlatım

Soru-cevap

Örnek olay incelemesi

Beyin fırtınası

Materyaller :

Resim kâğıtları, pastel boyalar

Sözcükler ve Kavramlar :

Hata yapmak

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen sınıfa "Merhaba beş yaş sınıfı" diyerek girer. Ardından "Aaa yanıldım, özür dilerim. Siz altı yaştınız değil mi?" der ve hatasını düzeltir.
- "Çocuklar bugün size çok güzel bir hikâye anlatacağım. Sonra da bir sürprizim olacak" diyerek çocukların dikkatini etkinliğe çeker.
- Öğretmen "Ağaçları Aşılama" hikâyesini çocuklara anlatır. "Çocuklar Muhammed yaşadığı mahalleden başka bir mahalleye taşınmıştı. Orada insanların ağaçları aşıladıklarını gördü. Bu, daha iyi meyve vermesi için ağaca yapılan bir işlemdi. Muhammed daha önce hiç böyle bir şey görmemişti ve çevresindeki insanlara 'Bu yapılan şeyin bir işe yarayacağını düşünmüyorum' dedi. Onun sözlerini dinlemek isteyen çevredeki insanlar ağaçları o yıl aşılamadılar. Ancak aşılanmayan

ağaçlar geçen yılki kadar güzel meyve vermedi. Bunun üzerine Muhammed hatasını anladı ve aşılamanın devam edilmesine karar verdi.[223]

- Öğretmen "Hani bende sizin beş yaş grubu olduğunuzu sanmıştım. Çocuklar hepimiz hata yapabiliriz. Ancak önemli olan onu bir daha yapmamaya çalışmaktır." açıklamasını yapar.
- "Muhammed'in bu hikâyede hatası neydi, hatasını nasıl düzeltti, hatasını düzeltmek için başka neler yapabilirdi?" soruları sorulur.
- Daha sonra sürpriz olan resim yapma etkinliğine geçilir. Çocuklar sanat köşesine alınır. Pastel boyalar ve resim kâğıtları dağıtılır. Muhammed'in başından geçen bu olayın resimlendirilmesi istenir. Gerekli yönerge verilir ve çocukların resimleri öğretmen tarafından değerlendirilerek sergilenir.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar her insanın hata yapabileceğini fark ettiler mi?
- Hikâye ile ilgili soruları yanıtlayıp, hikâyeyi resimleyebildiler mi?
- Yapılan hatalı davranışa alternatif olarak neler söylediler?

[223] Müslim, "Fedail", 140; İbn Mâce, "Ruhûn", 15

ETKİNLİK VIII

KAZANIMLAR

K. 6. Kendisinin başkasının yerine koyarak duygularını açıklar.

K. 6. A. Mutlu, üzgün, kızgın, şaşkın durumlarında başkalarının duygularını açıklar.

K. 6. B. "Sen bu durumda olsan ne hissederdin?" sorusunu yanıtlar.

Yöntem ve Teknikler :

Anlatım

Soru-cevap

Drama (Kukla oynatma)

Sergi

Materyaller :

Resim kâğıtları

Pastel boyalar

Kuklalar

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çocukların rahatça görebileceği bir yere geçer, eline bir fare ve bir de deve kuklası alarak "Deve İle Fare" hikâyesini kuklalar yardımı ile anlatır.
- Öğretmen hikâyeyi anlatırken rolleri geldiğinde deve ve fareyi, sesini değiştirerek canlandırır ve çocukların ilgisini çeker.
- Hikâyenin ardından öğretmen sorular sorar: " Fare devenin yularından tutarken ne hissetmiş olabilir?", "Fare dereden geçemeyince ne hissetti?", "Fare büyüklük tasladığında deve ne hissetti?", "Fare özür dilediğinde deve ne hissetti?", " Sen devenin yerinde olsaydın ne hissederdin?", "Sen farenin yerinde olsaydın ne hissederdin?".
- Öğrencilere soruları cevaplandırmaları için söz verilir. Gelen cevaplar doğrultusunda çocukların kendilerini, kahramanların yerine koymaları ve duygularını açıklamaları sağlanır.
- Öğretmen "Bu hikâye başka hangi iki hayvanın başından geçmiş olabilirdi?" sorusunu sorar ve çocukların farklı düşünebilme becerilerini destekler.

- Sanat köşesine geçilir ve resim kâğıtları ve pastel boyalar dağıtılır.
- Çocuklardan deve ile farenin başından geçen olayı resimlendirmeleri istenir.
- Yapılan resimler sergilenir ve çocukların birbirlerinin resimlerini incelemeleri sağlanır.

DEVE İLE FARE

Bir varmış, bir yokmuş. Kendini beğenen bir fare ve arkadaşlarını kırmak istemeyen bir deve günlerden bir gün arkadaş olmuş. Fare devenin bu huyunu bildiği için onun yularını eline almış. O önde deve arkada yol almışlar. Onları görenler şaşkınlıklarını saklayamamışlar: İpi farenin elinde olan koskocaman bir deve!

Deve fareyi kırmamak için itiraz etmeden onun arkasından yürüyormuş. Fare ise kocaman bir deveye aklınca üstünlük sağladığını düşünüyor, kendini beğeniyor ve "Ben ne yiğit, kuvvetli biriymişim. Koskoca deveyi ipinden tutmuş sürüklüyorum" diyormuş.

Farenin bu kendini bilmez hali devenin dikkatini çekmiş. Farenin kendini çok büyük zannederek yürüyüşüne sinirlenmiş ve ona güzel bir ders vermek istemiş.

Fare önde deve arkada bir ırmağın kenarına varmışlar. Fare ırmağı görünce durmuş. Deve onun duraklayışına karşı:

- Ey, dağlarda ovalarda önümde yürüyüp bana yol gösteren yiğit fare. Sen benim yol göstericimsin. Yürü ki ben de arkandan geleyim demiş.

Bunun üzerine şaşıran ve duraksayan fare;

- Bu ırmak çok büyük. Boğulmaktan korkuyorum, diye cevap vermiş.

Deve ırmağın derinliğini fareye göstermek için suya girmiş. Sular devenin ancak dizine kadar geliyormuş. Fareye;

- Su ancak diz boyunda. Neden bu kadar korktun? demiş.

Fare heyecanla cevap vermiş:

- Dizden dize fark var. Senin için karınca bizim için bir canavar, ejderhadır. Senin için diz boyu olan su benim boyumu yüz kere aşar.

Bunun üzerine akıllı deve fareye;

- Sen kendini çok büyük sanmış, beni küçük görmüştün. Oysaki herkesin yapabileceği şey, kendisine göredir. Lütfen bir daha kendinden büyük olanlar ile yarışmaya kalkma, olur mu? demiş.

Hatasını anlayan fare deveden özür dilemiş ve ondan aldığı bu öğüdü bir ömür boyu hiç mi hiç unutmamış.[224]

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar kendilerini kahramanların yerine koyabildiler mi?
- Çocuklar duygularını nasıl ifade ettiler?

[224] Mevlana, *Mesneviden Hikayele,r* Haz. Selim Hancıoğlu, , Muştu Yay. İzmir 2006, s.40.

ETKİNLİK IX

KAZANIMLAR

K. 2. Kendisinin ve başkalarının haklarına saygı gösterir.

K. 2. A.Kendi haklarını korur.

Yöntem ve Teknikler :

Soru-cevap

Örnek olay incelemesi

Beyin fırtınası

Drama

Materyaller :

Drama sürecinde kullanılabilecek kıyafet ve aksesuarlar.

Sözcükler ve Kavramlar :

Hak koruma.

ÖĞRENME SÜRECİ

- Çocuklar "U" düzeninde sandalye ya da minderlere otururlar. Öğretmen çocukların karşılarına geçer ve etkinliği başlatır.
- Öğretmen sınıftan görevlendirdiği birkaç çocuğa rol dağılımı yapar: Çocuklardan birisi pazarcı olup eşya satar (bunun için sınıfta bulunan drama malzemelerini kullanabilir). Daha sonra iki çocuk gelerek bu kişinin mallarını izinsiz olarak alıp kaçırırlar ve "Mallar artık bizimdir."derler.
- Canlandırmanın ardından öğretmen çocuklara, "Eşyaları kaçıran kişilerin yaptığı davranışın nasıl bir davranış olduğunu ve bu durum karşısında satıcının ne hissetmiş olabileceğini" açıklamalarını ister.
- Öğretmen "Çocuklar bazı insanlar başkalarının mallarını alıp onlara zarar vermek isteyebilirler. Bu durumda malı zarar gören kişi çok üzülür. İşte bu sebeple Muhammed, amcaları ve bazı kişiler bir topluluk kurmaya karar verdiler. Bu topluluk

malları zarar gören insanları koruyor, hırsızların ellerinden bu malları alarak mal kiminse ona geri veriyorlardı."[225] açıklamasında bulunur.

- Öğretmen ardından, böyle bir uygulamanın güzel bir uygulama olup olmadığını sorar.
- Gelen cevaplar doğrultusunda; bu uygulama ile haksızlığa uğrayanların korunduğu, böylece Muhammed'in kendisinin ve başkalarının sattığı malların da korunmuş olduğu açıklamasını yapar.
- Öğretmen daha sonra "Siz olsaydınız bu topluluğa nasıl bir isim koyardınız?" sorusunu yöneltir ve çocukların yaratıcılıklarını destekler.
- Öğretmen, günümüzde haklarımızı polis ve mahkemelerin koruyarak bu görevi yerine getirdiklerini açıklar.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar hak korumanın önemini anladılar mı?
- Çocuklar drama sürecinde nasıl bir performans gösterdiler?
- Çocuklar etkinlik sonrasında kendi haklarını korumaya özen gösterdiler mi?

[225] Buhari, el-Edebu'l-Mufred, 567.

ETKİNLİK X

KAZANIMLAR

K. 7. Başkalarının hatalarını uygun yollar ile ifade eder.

K. 7. A. İfadelerinde nazik davranır.

K. 8. Başkalarının hata yapabileceğini kabul eder.

K. 8. A. Başkalarının hatalarını fark eder.

K. 8. B. Başkalarının hatalarını menfaatine kullanmaz.

Yöntem ve Teknikler :

Anlatım

Soru-cevap

Kavramlar:

Hata yapmak

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çocuklardan dikkatli dinlemelerini isteyerek "Yolcu ile Muhammed" hikâyesini anlatır.
- Ardından hikâyeye dair aşağıdaki sorular sorulur:

- Yolcu Muhammed' e seslenirken sesini nasıl kullandı?
- Muhammed bu durumda yolcuya karşı ne yaptı?
- Yolcunun hatasını neydi?
- Yolcunun yaptığı nasıl bir davranıştı?
- Muhammed' in yaptığı nasıl bir davranıştı?

- Öğretmen insanların hatalarının olabileceğini; ancak bu hataları fark ettiğimizde kişiyi nazik bir şekilde uyarmamızın uygun olacağını açıklayarak etkinliği sonlandırır.

YOLCU İLE MUHAMMED

Bir gün bir yolcu Muhammed' e gelerek bir soru sormak istedi. Onu çağırırken "Muhammed, gel buraya!" dedi ve yüksek bir ses kullandı. Bunun üzerine Muhammed üzüldü. Çünkü yolcu kendisine karşı kaba davranmış, sesini yükselterek onu çağırmıştı. Muhammed yine de yolcuya karşı kibar ve nazik davrandı ve onun

sorusunu yanıtladı. Bu olaydan sonra Muhammed, yüksek ses ile konuşmanın doğru bir davranış olmadığını açıkladı. Bunun üzerine yolcu hatasını anlayarak bir daha yüksek ses ile ve kaba bir şekilde başkalarını çağırmadı.[226]

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar yolcunun hatasını fark edebildiler mi?
- Çocuklar Muhammed' in yolcuya davranışını nasıl değerlendirdiler?

[226] Hucurat, 105/2-5; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dinî Kur'an Dili.* (http://www.kuranikerim.com/telmalili/hucurat.htm, Erişim Tarihi: 16.08.2009).

ETKİNLİK XI

KAZANIMLAR

K. 11. Canlıların yaşama hakkına özen gösterir.

K. 11. A. Çevresindeki canlıların farkına varır (insan, hayvan, bitki).

K. 11. B. Çevresindeki canlıların bakımlarını üslenir ve korur.

Yöntem ve Teknikler :

Tartışma

Anlatım

Soru-cevap

Ödev

Materyaller :

Posterler; bitki, hayvan, insan resimleri

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen bir gün önceden çocuklara bitki, hayvan ve insan resimleri getirmelerini ödev vermiştir. Öğretmen sınıfa girince çocukların boylarının yetişebileceği bir yere boş bir karton asar.
- Daha sonra öğretmen çocukların kalkarak, getirdikleri bu resimleri sıra ile tanıtmalarını ve yapıştırıcı ile boş kartona yapıştırmalını ister.
- Her çocuk kendi resmindeki canlıyı tanıttıktan ve kartona yapıştırdıktan sonra yerine oturur.
- Öğretmen "Çocuklar, resimde birçok canlı hayvan, bitki ve insan gördük. Hayvanlar, bitkiler ve insanlardan oluşan topluluğa canlılar denir." açıklamasını yapar. Ardından " Peki resmi olmayan başka hangi canlı aklınıza geliyor" sorusunu yöneltir. Gelen cevapların ardından "Evet çocuklar, gördüğümüz gibi doğada pek çok canlı yaşar." açıklamasını yapar ve "Peki çocuklar sizce bu canlıların faydaları neler olabilir?" sorusunu yöneltir.
- Gelen cevaplar doğrultusunda 'insanların çalışıp iş ortaya koyması; bitkilerin bizlere meyve ve oksijen vermesi ve güzel görüntüler oluşturması; hayvanların ise insanların et, süt, iş gücü gibi ihtiyaçlarını karşılaması' gibi açıklamalar yapılır.

- Ardından öğretmen 'Köpek ve Miki resmi'ni çocuklara gösterir. "Çocuklar sizce Miki burada ne yapıyor" sorusunu sorar.
- Gelen cevaplar doğrultusunda "Miki'nin köpeği sevdiği, ona yemek veriyor olabileceği, ona ev yapıyor olabileceği" gibi temalar hakkında konuşulur.
- Öğretmen, "Peki Miki köpeği sevmeseydi, ona bakmasaydı ne olurdu?" sorusunu sorar.
- Gelen cevaplar doğrultusunda hayvanlara bakmanın önemi, onlara iyi davranılması gerektiği açıklanır.
- Daha sonra 'Çiçeklere bakım yapan adam ve kardeşine bakan abla' resimleri de gösterilir ve benzer sorular sorularak; bitki ve insanlara iyi davranılmasının ve bakım ihtiyaçlarının giderilmesinin önemi açıklanır.
- Öğretmen etkinliğe devamla "Bakın çocuklar, şimdi size çok güzel bir hikâye anlatacağım" diyerek dikkat çeker ve köpeğe su veren adam hikâyesini anlatır.

KÖPEĞE SU VEREN ADAM

Adamın birisi yolda yürürken çok susar ve orada bulunan bir kuyuya inerek su içer (Burada öğretmen tarafından kuyu kavramı açıklanır). Sonra dışarı çıkar ve kendisi gibi susamış olan, dili dışarıda bir köpek görür. 'Benim gibi bu köpek de çok susamış' diye düşünür ve köpek kuyuya giremeyeceği için köpeğe su getirmeye karar verir. Adam kuyuya iner, yanında bardak olmadığı için ayakkabısına su doldurarak dışarı çıkar. Suyu köpeğe içirir. Köpek susuzluğu gittiği için çok mutlu olur ve adam da sevinerek yoluna devam eder.[227]

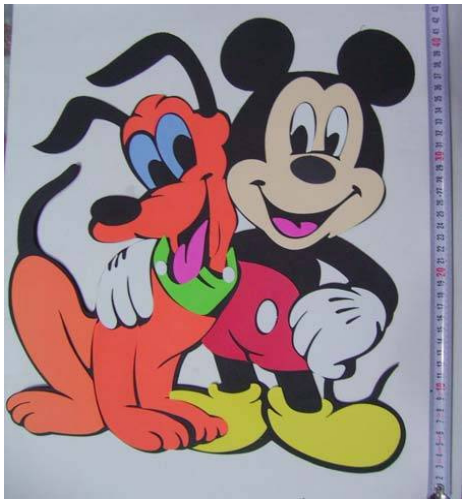
- Hikâyenin ardından öğretmen hikâyeye ilişkin sorular sorar.

– Adam köpeğe neden su verdi?

– Adamın yaptığı nasıl bir davranıştı?

- Daha sonra öğretmen çocuklara evde bir hayvan ya da bitki büyütmeleri ve bakımlarını üstlenmeleri konusunda ödev verir. Veliler ile görüşülerek süreç değerlendirmesi yapılır.

[227] Buhârî, Şirb 9, Müslim, Selâm 153, (2244).

MİKİ VE KÖPEK

ÇİÇEKLERE BAKIM YAPAN ADAM

ABLA VE KARDEŞ

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar canlıları tanıdılar mı?
- Çocuklar canlıların bakımlarını üstlenmenin önemini kavradılar mı?
- Çocuklar canlıların bakımlarını üstlenmede ne gibi sorumluluklar aldılar?

ETKİNLİK XII

KAZANIMLAR

K. 9. Kendisinin farklı özelliklerini kabul eder.

K. 9. A. Her bireyin farklı özelliklerinin olabileceğini kabul eder.

K. 9. B. Kendisine ait fiziksel özelliklerini söyler.

K. 9. C. Kendisine ait duyuşsal özelliklerini söyler.

K. 10. Başkalarının farklı özelliklerini kabul eder.

K. 10. A. Başkalarının fiziksel özelliklerini söyler.

K. 10. B. Başkalarının duyuşsal özelliklerini söyler.

K. 10. C. Kendi özellikleri ile başkalarının özelliklerini karşılaştırır.

K. 10. D. Başkasının farklı özelliklerine saygı duyar.

Yöntem ve Teknikler:

Tartışma

Anlatım

Soru-cevap

Sergi

Materyaller:

Resim kâğıtları, pastel boyalar

Kavramlar:

Farklılıklar, saygı duymak

ÖĞRENME SÜRECİ

- Çocuklar "U" düzeninde otururlar, öğretmen karşılarına geçer ve etkinliği başlatır. Sınıftan iki öğrenci seçer ve yanlarına gelmelerini söyler. " Çocuklar Ayşe'nin saçları ne renk, Ali'nin saçları ne renk, Ayşe hareketli bir çocuk mu?, Ali hareketli bir çocuk mu?" gibi sorular sorarak diğer çocukların iki öğrenci arasındaki fiziksel ve duyuşsal farklılıklarına dikkat etmelerini sağlar.
- Öğretmen "Evet çocuklar şimdi herkes birbirine baksın, aramızda hiç birbirinin aynısı olan var mı?" sorusunu yöneltir.

- Sonra her çocuk sıra ile diğer çocukların görebileceği bir yere gelir ve kendisinin fiziksel ve duyuşsal özeliklerini açıklar. Öğretmen zorlanan çocuklara 'Şu renk gözlerin, uzun boyun var' gibi yönlendirmeler ile yardımcı olur. Ardından çocuğun sınıftaki arkadaşlarına soru yöneltilir ve onların da varsa, ayaktaki çocuk ile ilgili eklemek istedikleri özellikler açıklanır.
- Öğretmen farklılıklara dikkat çekerek 'farklılıklarımızın sebebinin ne olabileceği' sorusunu yöneltir.
- Öğretmen gelen cevaplar doğrultusunda 'Farklıyız; çünkü insanlar bizi karıştırmasın diye. Farklıyız; çünkü her insan bir tanedir ve çok değerlidir. Farklı özelliklerdeyiz çünkü insanların farklı özellikte kişilere ihtiyacı var. Örneğin: Uzun boylu arkadaşımız masanın üzerindeki eşyayı bana daha kolay verebilir, kısa boylu arkadaşımız masanın altındaki eşyayı bana daha kolay verebilir. Oysaki benim iki eşyaya da ihtiyacım var. Bunun için hem uzun hem de kısa boylu çocuğa ihtiyacım var.' gibi açıklamalar yapar.
- Öğretmen "Farklılıklarımız çeşitli güzellikler doğuruyor. Öyle ise birbirimizin bu farklı özelliklerine saygı duymalı; birbirimize kilolu, yaramaz gibi üzüleceğimiz sözler söylememeliyiz." açıklamasında bulunur.
- Daha sonra masalara geçilir. Çocuklara kurşun kalemler ve çocuk siluetinin çizili olduğu sayfalar dağıtılır. Öğretmen çocuklara çocuklar "Şimdi herkes bu çocuk şeklinin içine kendi resmini çizecek. Nasıl bir gözümüz, burnumuz, vs. varsa onları renk ve şekillerine uygun olarak çizelim, daha sonra ise en sevdiğimiz renklerde istediğimiz kıyafetleri çizerek kendimizi tamamlayalım" yönergesini verir.
- Çalışmalar tamamlandıktan sonra, öğretmen çalışmaları değerlendirerek sergiler.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar kendilerini nasıl tanıttılar.
- Çocuklar arkadaşlarını nasıl tanıttılar.
- Çocuklar farklılıkların önemini anladılar mı?
- Çocuklar farklılıklara saygı duymanın önemini kavradılar mı?
- Resim çalışmasında çocuklar nasıl ürünler çıkardılar.

ETKİNLİK XIII

KAZANIMLAR

K. 11. Canlıların yaşama hakkına özen gösterir.

K. 11. C. Diğer canlılarla paylaştığı kaynakları verimli kullanır.

Yöntem ve Teknikler :

Anlatım

Deney

Soru-cevap

Materyaller :

Su dolu şişeler, leğen

Sözcükler ve Kavramlar :

Az-çok, tasarruf

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen sınıfa elinde bir örtü ile girer. İçine su dolu iki şişe ve bir leğen saklamıştır.
- Daha sonra çocuklardan örtünün altında ne olabileceğini tahmin etmelerini ister.
- Gelen tahminlerin ardından örtü kaldırılır ve materyaller ile ne yapılabileceği çocuklara sorulur.
- Sonra öğretmen bu materyaller ile el yıkama deneyi yapacaklarını açıklar.
- Öğretmen el yıkamanın önemine değindikten sonra iki öğrenci seçer. Birinci öğrenciye şişenin birinden azar azar, ikinci öğrenciye ise diğer şişeden bolca su dökerek "Haydi çocuklar ellerinizi su ile yıkayın" yönergesini verir.
- Deney sonunda şişelerde kalan su miktarları karşılaştırılır.
- Şişelerde az ve çok su kalmasın nedeni sorulur.
- Gelen cevaplar doğrultusunda suyu az kullanmanın su tasarrufu sağlayacağı, böylece daha çok kişinin sudan yararlanabileceği açıklanır.
- Ardından öğretmen su ile başka ne yapılır sorusunu yöneltir.

- Gelen cevaplar doğrultusunda diğer insanların, hayvan ve bitkilerin de çeşitli şekillerde su ihtiyaçlarının bulunduğunu, çok kullanırsak suyun herkese yetemeyeceğini açıklar.
- Öğretmen başka hangi kaynakları verimli kullanmamız gerektiğini sorar.
- Gelen cevapların ardından öğretmen; su gibi elektrik, ağaç, kâğıt gibi maddelerin de verimli kullanılması gerekliliğini, bu maddeleri bizden başka kullanacakların da olduğunu unutmamamız gerektiğini açıklar.
- Ardından öğretmen evde yaşayan büyüklerimizin yiyecekleri yeterli miktarda pişirmesinin önemini, bizlerin de tabağımıza yiyeceğimiz kadar yemek almamız gerektiğini açıklar. "Fazla yemek aldığımızda tabakta kalan çöpe gider, oysaki yemek bulamayan nice canlılar aç kalır" açıklamasını yapar ve etkinliği sonlandırır.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar diğer canlılar ile paylaşılan kaynakları verimli kullanmanın önemini kavradılar mı?
- Çocuklar başka hangi kaynakları verimli kullanmalıyız sorusunu nasıl cevaplandırdılar?

ETKİNLİK XIV

KAZANIMLAR

K. 12. Kendi kültürünün belli başlı özelliklerini açıklar.

K. 12. A. Büyüklere saygı gösterir.

Yöntem ve Teknikler :

Soru-cevap

Anlatım

Örnek olay incelemesi

Beyin fırtınası

Sözcükler ve Kavramlar:

Yaşlı, büyük, saygı

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çok güzel bir hikâye anlatacağını, hikayeyi dikkatle dinlemeleri gerektiğini çocuklara hatırlatarak etkinliğe başlar.
- 'Ömer ve Yaşlı Kadın' hikâyesini anlatır.
- Ardından hikâyeye ilişkin aşağıdaki soruları sorar:

- Yaşlı kadın Ömer' e ne dedi?
- Ömer neden ağladı?
- Ömer yaşlı kadına nasıl davrandı?

- Sorular cevaplandırılır ve Ömer' in yaşlı kadına saygılı olmasının çok güzel bir davranış olduğu açıklanır.
- Öğretmen çocuklara, "Kendimizden yaşça büyüklere karşı saygılı davranmalıyız çocuklar, peki sizce saygılı davranmak için neler yapmalıyız?" sorusunu yöneltir.
- Gelen cevaplar resim halinde somutlaştırılarak tahtaya çizilir ve etkinliğe son verilir.

ÖMER VE YAŞLI KADIN

Bir gün Ömer, yolda arkadaşı Mualla ile beraber yürüyordu. Derken arkalarından bir kadın:

- Dur Ömer, diye bağırdı. Ömer ve arkadaşı durdular. Ömer saygı ile:
- Buyur teyzeciğim, dedi. Yaşlı kadın:
- Ey Ömer çocuktun, küçücüktün. Büyümüş, yönetici olmuşsun. Yönetici olman sakın sana büyüklere saygılı olmayı unutturmasın, dedi.

Bu sözlerden çok mutlu olan ve duygulanan Ömer ağlamaya başladı. Bunun üzerine Mualla:

- Teyzeciğim yeter, görmüyor musun? Ömer' i ağlattın, dedi.

Ömer ise:

- Bırak Mualla, sabaha kadar konuşsa onu dinlerim, dedi.[228]

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar büyüklere karşı saygılı davranılması gerektiğini anladılar mı?
- Çocuklar beyin fırtınası aşamasında neler söylediler?

[228] Zekeriye Ulaşlı, *Hz.Ömer*, Muştu Yay., İzmir 2007, s.68.

ETKİNLİK XV

KAZANIMLAR

K. 12. Kendi kültürünün belli başlı özelliklerini açıklar.

K. 12. B. Küçüklere sevgi gösterir.

Yöntem ve Teknikler :

Soru-cevap

Örnek olay incelemesi

Anlatım

Materyaller:

Resimli hikâye kitabı

Sözcükler ve Kavramlar:

Küçük yaş, sevgi

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen kimin kardeşi olduğunu sorarak etkinliği başlatır.
- Öğretmen kardeşleri olan çocuklara "Kardeşinize nasıl davranıyorsunuz?" sorusunu ve onları sevip sevmediklerini sorar.
- Daha sonra kardeşi olmayan kişilerin de bir bebek ya da kendilerinden daha küçük bir çocuk gördüklerinde nasıl davrandıklarını sorar.
- Gelen cevaplar doğrultusunda kendimizden küçükleri sevmemizin, onlara yardım edip, iyi davranmamızın çok önemli ve güzel bir davranış olduğu; büyükler bizi sevdiğinde mutlu olduğumuz gibi küçüklerin de, biz onları sevdiğimizde mutlu olacağının unutulmaması gerektiği açıklanır.
- Öğretmen "Çocuklar Muhammed de çocuklara çok iyi davranır, onları çok severdi. Muhammed'in Şeyma adında bir sütkardeşi (öğretmen burada sütkardeş kavramını açıklar) vardı, o Muhammed'den küçüktü ve Muhammed onu çok sever, ona iyi davranırdı." açıklamalarını yapar. [229]
- Ardından öğretmen kardeş sevgisini konu alan bir resimli hikâye kitabı okur.

[229] Salih Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, Nesil Yay., İstanbul 2006, s.89.

- Hikâye çocuklar ile beraber değerlendirilir ve etkinliğe son verilir.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar küçüklere sevgi göstermenin gerekliliğini anladılar mı?
- Çocuklar etkinliğin en çok hangi kısmından etkilendiler?

ETKİNLİK XVI

KAZANIMLAR

K. 12. Kendi kültürünün belli başlı özelliklerini açıklar.

K. 12. C. Dini ve milli bayramlarını kutlar.

K. 13. Farklı kültürlerin belli başlı özelliklerini söyler.

K. 13. A. Farklı kültürlerin olduğunu bilir.

K. 13. B. Bu farklılıklara ilişkin öğeleri söyler (Dil, davranış, kıyafet)

K. 13 C. Farklı kültürlere karşı saygı gösterir.

Yöntem ve Teknikler:

Soru-cevap

Anlatım

Materyaller:

Bilgisayar ya da çıktısı alınmış resimler

Sınıf tahtası ve tahta kalemleri

Sözcükler ve Kavramlar:

Farklılıklar, saygı

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen elinde şekerler ile sınıfa girer. Çocuklara dağıtır ve hep beraber şekerler yenir. Ardından "Çocuklar sizce bu şekerleri neden getirdim? Sorusu ile etkinliğe başlar." Gelen cevapların ardından 'şekeri en çok ne zaman yeriz' sorusunu sorar. Şekerlerin genellikle bayramlarda en fazla tüketildiğini açıklayarak bayram temasına dikkat çeker.
- Daha sonra öğretmen bayramların kaça ayrıldığını açıklar. "Bayramlar ikiye ayrılır. Milli ve dini bayramlar. Dini bayramlar: Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı; milli bayramlar ise 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Atatürk' ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 30 Ağustos Zafer Bayramı'dır." Öğretmen açıklama sırasında sınıf tahtasına bayramları sembolize eden birer resim çizebilir. Örneğin Kurban Bayramı'na koyun, Cumhuriyet Bayramı'na bayrak çizer.

- Öğretmen etkinliğe "Bayramlarda ne yaparız?" sorusu ile devam eder. Gelen cevapların ardından; büyüklerin ellerinden öpüldüğü, küçüklere şeker ve harçlık dağıtıldığı, akraba, komşu ziyaretlerinin yapıldığı açıklanır.
- Daha sonra öğretmen "Şimdi ise kendimizin ve dünyada yaşayan başka insanların kutlamalarını göstermek istiyorum" der (Öğretmen burada, bulunduğumuz ülke dışında yaşayan insanların yaşam tarzlarının kendi kültürlerini oluşturduğunu açıklar) ve bilgisayardan sunu desteği ya da çıktısı alınmış resimler yardımı ile farklı kültürlerin özel gün kutlamalarını anlatan resimler gösterir:

Türk çocukları bayram kutlaması yapıyor

Kazakistan' da yaşayanlar kutlama yapıyor.

Afrikalılar bayram kutlaması yapıyor.

Türkmenler bayram kutlaması yapıyor.

Amerikalı çocuklar kendi bayramlarını kutluyor.

Japonlar kutlama yapıyor.

- Öğretmen ‘Resimde neler gördüklerini, buradaki insanların hangi dili konuşuyor olabileceklerini, nasıl kıyafetler giydiklerini, nasıl kutlamalar yaptıklarını’ çocuklara sorar.
- Gelen cevaplar doğrultusunda öğretmen “Evet çocuklar, gördüğünüz gibi insanların farklı kutlamaları olabilir. Ancak biz bu farklılıklara saygı duymalı, herkesin farklı yaşayışı olabileceğini unutmamalıyız.” açıklamasını yaparak etkinliği sonlandırır.

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar kendi kültürlerine ilişkin özellikleri öğrenebildiler mi?
- Çocuklar farklı kültürlere ilişkin özelikleri öğrenebildiler mi?
- Çocuklar farklı kültürlere karşı saygı göstermenin önemini anladılar mı?

ETKİNLİK XVII

KAZANIMLAR

K. 14. Karşı cinse karşı hoşgörülü davranır.

K. 14. A. Oyunlarında arkadaş seçerken cinsiyet ayrımı yapmaz.

K. 15. Çevresindeki canlılar ile yardımlaşır.

K. 15. A. Yardımlaşmanın önemini açıklar.

K. 15. B. İnsanlara gerektiği durumlarda yardım eder.

K. 15. C. Hayvan ve bitkilere gerektiği durumlarda yardım eder.

Yöntem ve Teknikler:

Soru-cevap

Anlatım

Rol yapma

Materyaller:

Uzun ince bir tahta

Sözcükler ve Kavramlar:

Yardımlaşma, kız-erkek

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen sınıfa uzun ince bir tahta ile girer. Çocuklara bu tahta ile ne yapılabileceğini sorar.
- Çocuklardan birini kaldırarak tahtayı durduğu yerden başka bir yere taşımasını ister (burada çocuk tek başına tahtayı kaldıramayacağı için yardıma ihtiyaç duyacaktır). Daha sonra öğretmen arkadaşına yardım edebilecek bir başka öğrenciyi kaldırır. İki arkadaş tahtayı istenilen yere taşır.
- Tahtanın üzerinde dengeli yürüme çalışması ya da başka bir etkinlik yaptırılır. Amaç çocukların tahtayı yardımsız taşıyamayacaklarının farkına varmasıdır.
- Sınıftaki diğer çocuklar da yardımlaşarak tahtayı değişik yerlere taşırlar ve üzerinde dengeli yürüme çalışması ya da başka bir çalışma yaparlar.
- Öğretmen çocuklara ‘tahtayı neden tek başımıza taşıyamadığımızı’ sorar.

- Gelen cevaplar doğrultusunda; bazı eşyaları taşırken ya da bazı şeyleri yaparken yardıma ihtiyaç duyduğumuz açıklanır.
- Öğretmen "Peki birbirimize yardım etmesek ne olurdu?" sorusunu yöneltir. Gelen cevaplar doğrultusunda, yardımlaşmanın çok önemli olduğu, bizim de başkalarına yardım etmemiz gerektiği açıklanır.
- Daha sonra öğretmen çocuklara yardım edilebilecek temalar söyler ve çocuklar bu temalara uygun olarak ikişerli ya da üçerli rol yaparlar: Örneğin birinci temada yolda yürüyen bir yaşlı ve çocuk, ikinci temada bulaşık yıkayan bir anne ve çocuğu, üçüncü temada yapboz yapan iki arkadaş canlandırılabilir.
- Öğretmen etkinliğin devamında "Peki, çocuklar insanlara yardım ediyoruz. Hayvanlara ve bitkilere nasıl yardım ederiz?" sorusunu yöneltir.
- Gelen cevaplar doğrultusunda, hayvanlara iyi davranılabileceği, onlara ev yapılıp yemek verilebileceği; bitkilerin sulanabileceği gibi açıklamalar yapılır.
- Öğretmen Muhammed'in arkadaşı Enes'in şöyle söylediğini açıklar: "Biz hayvanlarımız ile bir yere gittiğimizde önce hayvanlarımızı bağlar, onları rahat ettirir, yemeklerini verirdik. Sonra kendimiz dinlenir, işimize bakardık."[230]
- Öğretmen burada hayvanlara yemek yemeleri ve rahat etmeleri için yardım yapılmasının güzel bir davranış olduğunu açıklar.
- Öğretmen son olarak yardımlaşırken cinsiyet ayrımı yapılmaması gerektiğini açıklar ve "Çocuklar, Muhammed'in Şeyma adında bir sütkardeşi vardı. Muhammed Şeyma ile oynamış ona çeşitli konularda yardımcı olmuştur. Kız olduğu için onu oyunundan dışlamamıştır." açıklaması ile etkinliği bitirir.[231]

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar yardımlaşmanın önemini kavradılar mı?
- Çocuklar etkinlik sonunda daha yardımsever olmaya özen gösterdiler mi?

[230] İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte*, Akçağ Yay., Ankara 1988, s. 283.
[231] Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, s.89.

ETKİNLİK XVIII

KAZANIMLAR

K. 16. Kendine ait eşyaları paylaşır.

K. 16. A. Paylaşmanın önemini açıklar

K. 16. B. Kendisine ait eşyaları çevresindeki kişiler ile paylaşır.

Yöntem ve Teknikler :

Soru-cevap

Örnek olay incelemesi

Problem çözme

Materyaller :

Resimli hikâye (Sevimli İhtiyar)

Boya kalemleri

Resim kâğıtları

Sözcükler ve Kavramlar :

Arkadaşlık, paylaşma

ÖĞRENME SÜRECİ

- Öğretmen çocuklara paylaşmanın ne demek olduğunu sorar. Gelen cevaplar doğrultusunda paylaşmanın ne demek olduğu, neden önemli olduğu ve nasıl gerçekleşebileceği soru cevap tekniği ile açıklanır.
- Osman'ın "paylaşma" temalı hikâyesi okunur (Sevimli İhtiyar).
- Hikâye sonunda "sen Osman'ın yerinde olsaydın ne yapardın" sorusu sorularak tüm çocukların bireysel olarak soruyu cevaplamaları istenir.
- Sanat köşesine geçilir ve boyama kalemleri ile resim kâğıtları dağıtılır.
- Çocuklara "Çocuklar, biz arkadaşlarımıza ve çevremizdekilere nasıl yardım edebiliriz?" sorusu sorulur.
- Gelen cevaplar doğrultusunda çocuklardan, insanlara nasıl yardım edilebileceğinin resmini bir-iki örnek ile çizmeleri istenir.

SEVİMLİ İHTİYAR

Sait küçük bir çocuktu. Bir gün caminin yanında oyun oynarken sevimli bir ihtiyar gördü. Onun yanına yaklaştığında ihtiyar gözlerini açtı ve çocuğa gülümsedi. İhtiyar, çocuğu eski kıyafetler içinde görüp üzülmüştü. Çocuğa adını sordu. Çocuk:

- Sait, dedi. İhtiyar az ötede duran bir genci göstererek,
- Evladım, şu ağabeyi bana çağırır mısın? Dedi.

Çocuk gidip genci uyandırdı. Genç saygı ile ihtiyara yaklaştı. İhtiyar gencin kulağına bir şeyler söyledi. Genç bunun üzerine oradan uzaklaştı. Az sonra elinde yeni bir elbise ve para ile geri döndü ve bunları küçük çocuğa verdi. Çocuk sevinerek evinin yolunu tuttu ve olanı biteni babasına anlattı. Babası çocuğundan iyilik yapan bu ihtiyarı tarif etmesini istedi. Çocuk tarif ettiğinde babası ihtiyarın yönetici Osman olduğunu anladı.[232]

DEĞERLENDİRME

- Çocuklar paylaşmanın önemini anladılar mı?
- Çocuklar hikâyenin en çok hangi kısmından etkilendiler?
- Çocuklar etkinlik sonrasında daha paylaşımcı olmaya özen gösterdiler mi?

[232] Ruhi Demirel, *Hz. Osman*, Muştu Yay., İzmir 2007, s. 56.

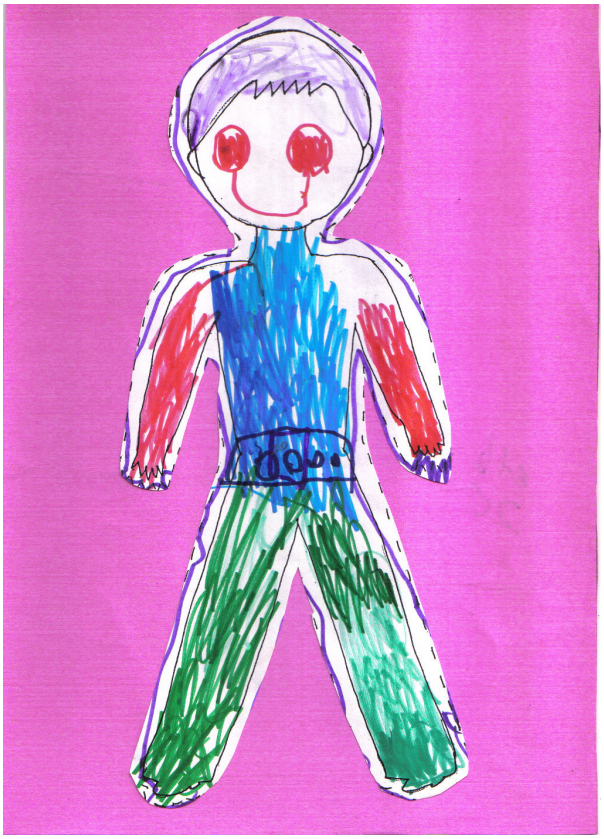
EK 4. DENEY GRUBUNDAKİ ÖĞRENCİLERİN RESİM ÖRNEKLERİ

VII. Etkinlik (Ağaçları aşılama resmi)

XVIII. Etkinlik (İnsanlara nasıl yardım edebilirim?)

XII. Etkinlik (Kendi resmimi çiziyorum)

VIII. Etkinlik (Deve ve fare hikayesi resmi)

XI. Etkinlikten bir kare (Çocuklar insan hayvan, bitki resimlerini kartonlara yapıştırıp, tanıttılar)

XI. Etkinlikten bir kare (Çocuklar insan hayvan, bitki resimlerini kartonlara yapıştırıp, tanıttılar)

EK 5. HOŞGÖRÜ EĞİTİMİ KAZANIM DEĞERLENDİRME FORMU

RAPORU YAZANIN GÖREVİ:

ADI- SOYADI:

ÇOCUĞUN ADI-SOYADI:

Tarih:…….....

HOŞGÖRÜ KAVRAMINA YÖNELİK KAZANIM VE ALT KAZANIMLAR	1	2	3
1. (SDA A: 5, K: 2)Başkalarının duygularını paylaşır.			
a) Mutlu, üzgün, kızgın, şaşkın durumlarında başkalarının duygularını paylaşır.			
2. (SDA A: 6, K: 5)Kendisinin ve başkalarının haklarına saygı gösterir.			
a) Kendi haklarını korur.			
b) Oyunun kurallarına uyar.			
c) Sınıf içi etkinliklerde sırasını bekler.			
d) Konuşurken başkalarını dinler.			
e) Konuşurken başkaları ile göz teması kurar.			
f) İzinsiz başkasının eşyasını kullanmaz.			
3. (SDA A: 6, K: 6)Gerekli durumlarda nezaket sözcüklerini kullanır.			
a) Rica ederek bir şey ister.			
b) Birisinin eşyasını kullandıktan sonra teşekkür eder.			
c) Yemek yerken "eline sağlık "ve"afiyet olsun" gibi sözcükler kullanır.			

d) Hal hatır sorma sözcüklerini kullanır (nasılsınız, iyi günler vb.).			
4. (SDA A: 7, K: 1)Hata yapabileceğini kabul eder.			
a) Davranışlarında kendi hatalarının farkına varır.			
5. (SDA A: 7, K: 2)Kendi hatalarını söyler.			
a) Hatalı davranışını açıklar.			
b) Hatalı davranışına alternatif davranış sunar.			
6. (SDA A: 7, K: 3)Kendisini başkasının yerine koyarak duygularını açıklar.			
a) Mutlu, üzgün, kızgın, şaşkın durumlarında başkalarının duygularını açıklar.			
b) "Sen bu durumda olsan ne hissederdin?" sorusunu yanıtlar.			
7. (SDA A: 7, K: 4)Başkalarının hatalarını uygun yollar ile ifade eder.			
a) İfadelerinde nazik davranır.			
8. (SDA A: 7, K: 5)Başkalarının hata yapabileceğini kabul eder.			
a) Başkalarının hatalarını fark eder.			
b) Başkalarının hatalarını menfaatine kullanmaz.			
9. (SDA A: 8, K: 1)Kendisinin farklı özelliklerini kabul eder.			
a) Her bireyin farklı özelliklerinin olabileceğini kabul eder.			
b) Kendisine ait fiziksel özelliklerini söyler.			
c) Kendisine ait duyuşsal özelliklerini söyler.			

10. (SDA A: 8, K: 2)Başkalarının farklı özelliklerini kabul eder.			
a) Başkalarının fiziksel özelliklerini söyler.			
b) Başkalarının duyuşsal özelliklerini söyler.			
c) Kendi özellikleri ile başkalarının özelliklerini karşılaştırır.			
d) Başkasının farklı özelliklerine saygı duyar.			
11. (SDA A:9, K: 3)Canlıların yaşama hakkına özen gösterir.			
a) Çevresindeki canlıların farkına varır (insan, hayvan, bitki).			
b) Çevresindeki canlıların bakımlarını üslenir ve korur.			
c) Diğer canlılarla paylaştığı kaynakları verimli kullanır.			
12. (SDA A: 10, K: 3) Kendi kültürünün belli başlı özelliklerini açıklar.			
a) Büyüklere saygı gösterir.			
b) Küçüklere sevgi gösterir.			
c) Dini ve milli bayramlarını kutlar.			
13. (SDA A: 10, K: 4)Farklı kültürlerin belli başlı özelliklerini söyler.			
a) Farklı kültürlerin olduğunu bilir.			
b) Bu farklılıklara ilişkin öğeleri söyler (dil, davranış, kıyafet).			
c) Farklı kültürlere karşı saygı gösterir.			
14. Karşı cinse karşı hoşgörülü davranır.			

a) Oyunlarında arkadaş seçerken cinsiyet ayrımı yapmaz.			
15. Çevresindeki canlılar ile yardımlaşır.			
a) Yardımlaşmanın önemini açıklar.			
b) İnsanlara gerektiği durumlarda yardım eder.			
c) Hayvan ve bitkilere gerektiği durumlarda yardım eder.			
16. Kendine ait eşyaları paylaşır.			
a) Paylaşmanın önemini açıklar.			
b) Kendisine ait eşyaları çevresindeki kişiler ile paylaşır.			

Tablo Kısaltmaları: SDA: Sosyal Duygusal Alan, A: Amaç, K: Kazanım
NOT: 14. 15. ve 16. kazanımlar ve tüm alt kazanımlar araştırmacı tarafından forma eklenmiş, diğer kazanımlar okul öncesi eğitim program kitapçığından alınmıştır.

EK 6. UYGULAMA İÇİN VALİLİK OLURU

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

BÖLÜM : Strateji Geliştirme
SAYI : B B.08.4.MEM.4.06.00.04-312/ 119320 18 .../12/2008
KONU : Araştırma İzni
Asiye Fatma TATAR

VALİLİK MAKAMINA

İLGİ:a) M.E.B. Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi.
b) Ankara Üniversitesi Rektörlüğünün 18.11.2008 tarih ve 55.4/5951 sayılı yazısı.

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri (Din Eğitimi) Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi Asiye Fatma TATAR'ın **"Okulöncesi Eğitimde (5-6 Yaş) Hoşgörü Eğitimi "** konulu tezi ile ilgili uygulama yapma isteği ilgi (a) yönerge doğrultusunda Müdürlüğümüz Değerlendirme Komisyonu tarafından incelenmiş olup, (44 sayfadan oluşan, 6 haftalık) 12 etkinlik ve anketin İlimiz Keçiören ilçesi Karanfil Bahçeleri Anaokulunda, gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmüştür.

Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde Olurlarınıza arz ederim.

Kâmil AYDOĞAN
Milli Eğitim Müdürü

OLUR
16../12/2008
Mehmet KURTOĞLU
Vali
Vali Yardımcısı

EK 1- Anket ve Etkinlikler (44 sayfa)

İl Milli Eğitim Müdürlüğü-Beşevler
Strateji Geliştirme Bölümü
Bilgi İçin: Kamil COSGUN
Tel: 215 15 43-413 36 66- 212 66 40/110
Fax: 215 15 43
e-mail : strateji06@meb.gov.tr